T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL MİMARLIĞA BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARIN İNCELENMESİ

SİMANUR ÇETİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ ZEYNEP TARÇIN TURGAY

TEMMUZ 2025

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYAL MİMARLIĞA BÜTÜNCÜL BİR YAKLAŞIM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARIN İNCELENMESİ

SİMANUR ÇETİN

YÜKSEK LİSANS
MİMARLIK ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ ZEYNEP TARÇIN TURGAY

TEMMUZ 2025

T.R.
GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL

A HOLISTIC APPROACH TO SOCIAL ARCHITECTURE: CONCEPTUAL FRAMEWORK AND A REVIEW OF PRACTICES IN TURKEY

SİMANUR ÇETİN

A THESIS OF MASTER OF SCIENCE
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE

ADVISOR: ASST.PROF. DR. ZEYNEP TARÇIN TURGAY

JULY 2025

YÜKSEKLİSANS JÜRİ ONAY FORMU

GTÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun 28/05/2025 tarih ve 2025/28 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından 03/06/2025 tarihinde tez savunma sınavı yapılan Simanur Çetin'in tez çalışması Mimarlık Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE
(TEZ DANIŞMANI) : Dr. Öğr. Üyesi Zeynep TARÇIN TURGAY

ÜYE : Prof. Dr. Kutlu SEVİNÇ KAYIHAN

ÜYE : Doç. Dr. Sema ALAÇAM

ONAY

Gebze Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun ……/……./..…… tarih ve …..…/…..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

Hayalinde yasayanlara

ÖZET

Sosyal mimarlık, mekanların toplumsal ilişkileri, durumları ve problemleri yansıttığını; buna bağlı olarak da fiziksel çevre aracılığıyla toplumsal yapıları, ilişkileri ve ihtiyaçları da dönüştürme potansiyeline sahip olduğunu kabul eden bir yaklaşımdır. Bu çerçevede sosyal mimarlığın temel amacı, toplumda dezavantajlı olan gruplara; adalet, katılım ve eşitlik gibi ilkeler doğrultusunda hizmet eden çevreler üretmektir. Bu kapsamda afet, iklim krizi, ekonomik kriz, eğitim, sağlık gibi hizmetlerin yetersiz olduğu üçüncü dünya ülkelerindeki problemler ve diğer toplumsal tabanlı problemlerin iyileştirilmesi ve çözümü gibi durumlarda sosyal mimarlık yaklaşımı sıklıkla tercih edilmektedir. Sosyal mimarlık süreçlerinde farklı aktörlerin farklı aşamalara dahil olarak yer aldığı katılımcı tasarım sıklıkla uygulanmaktadır. Benzer şekilde bu süreçlerde yerel malzeme ve yerel işgücünün kullanımına sıklıkla rastlanmaktadır. Diğer yandan sosyal tasarım kavramı, sosyal inovasyon ve tasarım aktivizmi gibi alt başlıklarıyla sosyal mimarlık süreçlerini destekleyen güncel teori ve yöntemlere de sahiptir. Ancak, bu kapsamda literatürde sosyal mimarlık yaklaşımlarının tanımlanmasına ve uygulanmasına yönelik yöntemsel bir birliktelik veya kavramsal netlik yer almamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, ilk aşamada yapılı çevreyi estetik ve işlevsellik üzerinden değil; toplumsal fayda sağlamak, toplumun ihtiyaçlarına ve çıkarlarına yönelik süreçler ve mekanlar oluşturmak amacıyla hareket eden kavramları; teori ve yöntem üzerinden birleştirerek bütüncül bir çerçeve oluşturmak; ikinci aşamada ise ülkemizdeki sosyal mimarlık pratiklerini oluşturulan bütüncül çerçeve üzerinden değerlendirmektir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında ilk olarak sosyal mimarlık kavramı ve ona dair tartışmalarda öne çıkan, sosyal tasarım, tasarım aktivizmi, sosyal inovasyon, katılımcı tasarım ve yerel mimarlık gibi ilişkili kavramların tarihsel gelişimi, temel amaçları ve yöntemleri kapsamlı bir literatür taraması yoluyla incelenmiştir. Bu aşamada kavramların ortak temaları analiz edilerek bu ara kesitte yer alan kavramsal bileşenler tümevarımsal bir yaklaşımla belirlenmiş ve sosyal mimarlık pratiklerini sistematik bir biçimde değerlendirmeye olanak tanıyacak bütüncül bir kavramsal çerçeve önerilmiştir. Tezin alan çalışmasında ise geliştirilen bütüncül çerçeve bağlamında Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinin değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'deki 24 adet sosyal mimarlık uygulamasında rol alan 25 kişiden anketler aracılığıyla veri toplanmaktadır. Anket formu, kavramsal çerçevede tanımlanan katılımcılık düzeyi, yerel malzeme kullanımı, sosyal etki, sürdürülebilirlik, kurumsal yapılarla etkileşim gibi temel bileşenlere dayalı olarak hazırlanmaktadır. Anket sonuçlarından elde edilen veriler istatistiklerle ve içerik analizleriyle sistematik biçimde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda sosyal mimarlık pratiklerinin ülkemizdeki durumunu çok boyutlu olarak ortaya koyan tespitler sunulmuş, sosyal mimarlık kavramının günümüz dünyasında ve ülkemizde hızlı bir şekilde artış göstereceği kabulü ile de ülkemizdeki pratikleri geliştirmeye yönelik öngörü ve öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Mimarlık, Katılımcı Mimarlık, Yerel Mimarlık, Sosyal İnovasyon, Tasarım Aktivizmi

ABSTRACT

Social architecture is an approach that recognizes the role of physical environments in reflecting social relations, situations, and problems. It posits that these environments have the potential to transform social structures, relations, and needs through their physical form. In this theoretical framework, the primary objective of social architecture is to cultivate environments that cater to underprivileged segments of society, guided by principles such as justice, engagement, and egalitarianism. In such contexts, the social architecture approach is frequently favored in situations such as disasters, climate crises, economic crises, and challenges faced by developing countries, where services like education and healthcare are deficient. This approach is also employed to address social-based problems and to devise effective solutions. In the context of social architecture processes, participatory design, entailing the involvement of diverse actors across multiple stages, is a frequently employed methodology. In addition, the utilization of local materials and labor is a recurring phenomenon in these processes. Conversely, the concept of social design encompasses contemporary theories and methodologies that facilitate social architecture processes, incorporating sub-headings such as social innovation and design activism. However, within the existing literature, there is a conspicuous absence of methodological unity and conceptual clarity in the definition and implementation of social architecture approaches.

The objective of this study is twofold. In the initial stage, the aim is to formulate a comprehensive framework that integrates concepts that prioritize social benefit over the aesthetic and functional aspects of the built environment. This framework is intended to facilitate the creation of processes and spaces that align with the needs and interests of society, employing theoretical and methodological approaches. In the subsequent stage, the study will undertake an evaluation of social architecture practices within our nation, utilizing the aforementioned comprehensive framework. In the context of this study, the historical development, fundamental objectives, and methodological approaches of the concept of social architecture, along with related concepts such as social design, design activism, social innovation, participatory design, and vernacular architecture, which are prominent in the discourse on social architecture, are examined through a thorough literature review. At this stage, the common themes of the concepts are analyzed, and the conceptual components in this intersection are identified with an inductive approach. A holistic conceptual framework is proposed that will enable a systematic evaluation of social architecture practices. In the field study of the thesis, an evaluation of social architecture practices in Turkey was carried out in the context of the holistic framework developed. In this context, data is collected through questionnaires from 25 people involved in 24 social architecture practices in Turkey. The questionnaire was designed around key components from the conceptual framework—participation, local materials, social impact, sustainability, and institutional interaction—and the survey data were analyzed using statistical and content analysis methods.

The study presents a multifaceted view of social architecture practices in our country, highlighting their growing significance and offering recommendations to support their development.

Keywords: Social Architecture, Participatory Architecture, Local Architecture, Social Inovation, Design Activism

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi, deneyim ve rehberlikleriyle bana yol gösteren değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Tarçın Turgay'a daimî desteği, güveni, sabrı ve katkıları için; kariyer sürecimde beni destekleyen, cesarete teşvik eden değerli hocam Çetin Süalp'e; beni bu yolda yalnız bırakmayan, başucu kitaplarım haline gelen, yorulduğumda destek olan sevgili arkadaşlarım Seyfeddin, İrem, Berat, Özgün ve Özen'e; bana sunduğu keyifli ve verimli ders çalışma ortamları için İlkem Günaydın, Hande Akarca ve Esra Mutlu Şengül'e; gittiğim her yere başarıyı da götüreceğime inanan, kendime inandığımda bana inanan, sevgili ablam, eniştem ve yeğenime; eğitimimi ve beni daima ilk sıraya koyan en büyük destekçilerim sevgili annem ve babama çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR	ix
İÇİNDEKİLER	x
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLOLAR DİZİNİ	xiv
1. GİRİŞ	16
1.1. Çalışmanın Problemi	16
1.2. Çalışmanın Amacı	20
1.3. Çalışmanın Yöntemi	20
1.4. Çalışmanın Kapsamı	21
2. SOSYAL TASARIM VE SOSYAL MİMARLIK	23
2.1. Sosyal Tasarım Kavramının Tarihsel Süreci	23
2.1.1. Sosyal Tasarım Alt Alanları	38
2.1.2. Sosyal Tasarım Eleştirisi	44
2.2. Sosyal Mimarlık	46
2.2.1. Sosyal Mimarlık Kavramının Tarihsel Süreci	47
2.2.2. Sosyal Mimarlık Kavramının Alt Alanları	58
2.2.3. Sosyal Mimarlık Eleştirileri	73
2.2.4. Sosyal Mimarlık Örnekleri	76
2.3. Bölüm Sonucu	95
3. ALAN ÇALIŞMASI: TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL MİMARLIK PRATİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	100
3.1. Alan Çalışmasının Yöntemi	100
3.2. Alan Çalışmasına Konu Olan Sosyal Mimarlık Projeleri	102
3.2.1. Çekmece Topluluk Merkezi	102
3.2.2. Süper Kerpiç	103
3.2.3. Yuva Projesi Afet Sonrası Barınma Birimi	103
3.2.4. Oda Projesi	104
3.2.5. Afet Sonrası Topluluk Merkezi	104
3.2.6. Çamlıca İlkokulu	105
3.2.7. Acil Korona Mekanları	106
3.2.8. Asma Kat	106
3.2.9. Meraklı Kedi I	107
3.2.10. Meraklı Kedi II	107
3.2.11. Meraklı Kedi III	108
3.2.12. III.Selim İlkokulu Oyun Alanı	108
3.2.13. Pembeviran Bahçe ve Oyun Alanı	109
3.2.14. Ketenci Yenileme ve Bahçe	109
3.2.15. Darıca Açık Derslik ve Bostan	110
3.2.16. Yırca Sabunevi	111
3.2.17. Güllü Açık Derslik ve Oyun Parkı	111
3.2.18. Durak Ovacık	112

3.2.19. Kadın ve Çocuk Mekanları I 113
3.2.20. Kadın ve Çocuk Mekanları II 113
3.2.21. Kadın ve Çocuk Mekanları III 114
3.2.22. Oyun Engel Tanımaz 114
3.2.23. Ölçek 1.1 Zefre 115
3.2.24. Ölçek 1.1 Hiu 116
3.3. Katılımcı Bilgileri 116
3.4. Verilerin Analizi 117
3.4.1. Projelerin Genel Bilgilerinin Analizi 117
3.4.2. Projenin Katılımcı için Anlamına Dair Soruların Analizi 120
3.4.3. Katılımcılık Bağlamında Sosyal Mimarlık 123
3.4.4. Yerel Mimarlık Bağlamında Sosyal Mimarlık 140
3.4.5. Proje Sonuçlarına Yönelik Sorular 144
3.5. Bulgular ve Tartışma 148
4. SONUÇLAR ve ÖNERİLER 164

KAYNAKLAR 166
ÖZGEÇMİŞ 177
TEZ METNİNDEN TÜRETİLEN YAYINLAR/SUNUMLAR 178
EKLER 179

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1: Tezin yöntemi. 20
Şekil 2.1: Sosyal tasarımın geleceği [Armstrong vd. 2015'ten üretilmiştir]. 25
Şekil 2.2: Sosyal tasarımda ikilikler [Kimbell, 2021'den üretilmiştir]. 26
Şekil 2.3: Sosyal tasarım yolları matrisi [Web,1'den üretilmiştir]. 27
Şekil 2.4: Sosyal tasarımın sorular üzerinden sınıflandırılması [Veiga ve Almendra, 2014]. 28
Şekil 2.5: Sosyal tasarım için eylem spektrumu [Veiga ve Almendra, 2014]. 29
Şekil 2.6: Ortak fayda merkezli çerçeve [Tromp ve Vial, 2022'den üretilmiştir]. 30
Şekil 2.7: Bütüncül çerçeve [Tonkinwise, 2015]. 32
Şekil 2.8: Bütüncül çerçeve üzerinden ilişkilerin tanımlanması [Tonkinwise, 2015]. 34
Şekil 2.9: Potansiyel bir arayüz [Markussen, 2011'den üretilmiştir]. 37
Şekil 2.10: Sosyal inovasyon [Manzini, 2014'ten üretilmiştir]. 40
Şekil 2.11: Sosyal inovasyonda sürdürülebilir ortak değer yaratma mekanizmaları [Yang ve Sung, 2016]. 41
Şekil 2.12: Sosyal inovasyon süreci [Biggs vd.2010'dan üretilmiştir]. 41
Şekil 2.13: Sosyal mimarlık kavramının ortaya çıkış süreci 45
Şekil 2.14: Sosyal mimarlıkta nasıl, deden ve derede sorusu ve cevapları [Till ve Schneider, Web,43'ten üretilmiştir]. 51
Şekil 2.15: Çıplak ayaklı sosyal mimarlık [Web, 44]. 53
Şekil 2.16: Adalet kavramına bütüncül bir yaklaşım [Van del Poel vd. 2024'ten üretilmiştir]. 54
Şekil 2.17: Mekansal adalet [Lopez vd. 2024'ten üretilmiştir]. 55
Şekil 2.18: Katılımcı tasarım süreçlerinde aktörler ve ilişkileri 59
Şekil 2.19: Geleneksel ve yenilikçi yöntemler [Rowe ve Frewer, 2004]. 60
Şekil 2.20: Amaçlarına göre yöntemler [Sanoff, 2005]. 61
Şekil 2.21: Resmi ve gayriresmi yöntemler [Wolf, 2020]. 61
Şekil 2.22: Katılımcılık merdiveni [Arnstein, 1969]. 62
Şekil 2.23: Katılımcılık değerlendirme ölçütü [Wulz, 1986]. 63
Şekil 2.24: 3 boyutlu katılımcılık değerlendirme ölçütü [Wilcox, 1994]. 64
Şekil 2.25: Gando ilkokulu: üst görseller çatı havalandırması, alt görseller inşa sürecine halk katılımı [Web 10; Web 15]. 76
Şekil 2.26: Açık sınıflar: sol üst açık hava derslikleri, sol alt proje oluşum 78
Şekil 2.27: METI okulu: sol üst "mağara" ve sınıf ilişkisi, sağ alt proje kesiti, sol alt ve sağ üst katılımcı tasarım süreçleri [Web 18; Web 19]. 81
Şekil 2.28: Kimsesiz çocuklar için gönüllü evi: sol üst fırın sistemi, sol orta ve alt katılımcı süreçler, sağ görseller atık malzeme kullanımı [Web 28; Web 30]. 83
Şekil 2.29: Kamanar ortaokulu: sol üst görsel katılımcı süreçler, sağ görseller ve sol alt görsel "awla"lar [Web 32; Web 34]. 84
Şekil 2.30: Mülteciler için topluluk alanları: üst görseller malzemeler, sol alt kadınlar için sosyal alan, sağ alt genel görünüm [Web 35; Web 36]. 86
Şekil 2.31: Jadgal ilkokulu: üst buluşma noktası olarak okul, alt kabuk [Web 39]. 88
Şekil 2.32: Fass okulu ve öğretmenevi: sol üst genel görünüm, sağ üst çatı ve alt dolaşım [Web, 41]. 89
Şekil 2.33: Konut maketleri [Çavdar, Web, 50]. 90

Şekil 2.34: Konut maketleri [Web, 49]. 92
Şekil 2.35: Kavramsal harita 95
Şekil 2.36: Sosyal mimarlık pratikleri odak noktası 96
Şekil 3.1: Çekmece topluluk merkezi [Web 57]. 99
Şekil 3.2: Süper kerpiç [Web 58]. 100
Şekil 3.3: Barınma birimleri [Web, 59]. 101
Şekil 3.4: Oda projesi [Web, 60]. 102
Şekil 3.5: Afet sonrası topluluk merkezi [Web, 61]. 102
Şekil 3.6: Çamlıca ilkokulu projesi oyun elemanları [Web, 62]. 103
Şekil 3.7: Acil korona mekanları barınma birimleri [Web, 63]. 103
Şekil 3.8: Asma kat projesi [Web, 64]. 104
Şekil 3.9: Meraklı kedi I [Web, 65] 104
Şekil 3.10: Meraklı kedi II [Web, 66]. 105
Şekil 3.11: Meraklı kedi III [Web,67]. 106
Şekil 3.12: III. Selim ilkokulu oyun alanı [Web, 68]. 106
Şekil 3.13: Pembeviran bahçe ve oyun alanı [Web, 69]. 107
Şekil 3.14: Ketenci yenileme ve bahçe [Web, 70]. 107
Şekil 3.15: Darıca açık derslik ve bostan [Web,71]. 108
Şekil 3.16: Yırca sabunevi [Web, 72]. 108
Şekil 3.17: Güllü açık derslik ve oyun parkı [Web, 73]. 109
Şekil 3.18: Durak Ovacık [Web,74]. 110
Şekil 3.19: Kadın ve çocuk mekanları I [Web, 75]. 110
Şekil 3.20: Kadın ve çocuk mekanları II [Web,76]. 111
Şekil 3.21: Kadın ve çocuk mekanları III [Web,77]. 112
Şekil 3.22: Oyun engel tanımaz projesi [Web,78]. 112
Şekil 3.23: Ölçek 1.1 zefre [Web,79]. 113
Şekil 3.24: Ölçek 1.1 hiu [Web,80]. 113
Şekil 3.25: Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinin odak noktasının literatürle ilişkisi 162

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 2.1: Sosyal tasarıma sistematik yaklaşımların değerlendirilmesi 35
Tablo 2.2: Sosyal mimarlık kavramının kriterleri 48
Tablo 2.3: Sosyal mimarlık kavramının kriterleri 50
Tablo 2.4: 2020 sonrası sosyal mimarlık bileşenleri 56
Tablo 2.5: Sosyal mimarlık bileşenleri 57
Tablo 2.6: Değerlendirme yöntemlerinin karşılaştırılması 65
Tablo 2.7: Gando ilkokulu proje genel bilgisi. 74
Tablo 2.8: Açık sınıflar proje genel bilgisi. 77
Tablo 2.9: Meti okulu proje genel bilgisi. 79
Tablo 2.10: Kimsesiz çocuklar için gönüllü evi proje genel bilgisi. 82
Tablo 2.11: Kamanar ortaokulu proje genel bilgisi. 83
Tablo 2.12: Mülteciler için topluluk alanları proje genel bilgisi. 85
Tablo 2.13: Jadgal ilkokulu proje genel bilgisi. 87
Tablo 2.14: Fass okulu ve öğretmen evi proje genel bilgisi. 89
Tablo 2.15: İzmit yenilikçi yerleşmeler proje genel bilgisi. 90
Tablo 2.16: Düzce umut atölyesi proje genel bilgisi. 91
Tablo 2.17: Küçük armutlu yerinde ve yerlisiyle iyileştirme ulusal mimari fikir yarışması ve çalıştayları proje genel bilgisi. 93
Tablo 3.1: Anketin genel çerçevesi ve soru sayıları. (Detaylı anket soruları için Ek-B'ye bakınız) 98
Tablo 3.2: Katılımcı bilgileri. 114
Tablo 3.3: Proje verileri. 115
Tablo 3.4: Proje genel bilgileri veri analizi. 115
Tablo 3.5: Proje genel bilgileri veri analizi. (Devam). 116
Tablo 3.6: Projenin katılımcılar için anlam ve önemi veri analizi. 118
Tablo 3.7: Projenin katılımcılar için anlam ve önemi veri analizi. (Devam) 119
Tablo 3.8: Projelerde katılımcı süreçler ve yerel halkın katılımı. 121
Tablo 3.9: Projelerde katılımcı süreçler ve yerel halkın katılımı. (Devam) 122
Tablo 3.10: Yerel halkın sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılım düzeyi. 125
Tablo 3.11: Yerel yönetimin katılımı. 127
Tablo 3.12: Yerel yönetimin sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılım düzeyi. 129
Tablo 3.13: Sivil toplum kuruluşlarının katılımı. 131
Tablo 3.14: Sivil toplum kuruluşlarının sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılım düzeyi. 133
Tablo 3.15: Sivil toplum kuruluşlarının sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılım düzeyi. (Devam). 134
Tablo 3.16: Tasarım ekibinin katılımı. 135
Tablo 3.17: Tasarım ekibinin katılımı (Devam). 136
Tablo 3.18: Tasarım ekibinin sosyal mimarlık pratiklerine katılım düzeyi. 138
Tablo 3.19: Sosyal mimarlık pratiklerinde yerel mimarlık yaklaşımları. 139
Tablo 3.20: Sosyal mimarlık pratiklerinde yerel mimarlık yaklaşımları. (Devam). 140
Tablo 3.21: Sosyal mimarlık pratikleri değerlendirme soruları veri analizi. 143
Tablo 3.22: Proje sonuçlarının değerlendirmeleri. 145
Tablo 3.23: Proje sonuçlarının değerlendirmeleri. 146

Tablo 3.24: Aktörlerin katılım yoğunlukları (En çok ve en az). 158

1. GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Problemi

Tasarım kavramı problemleri çözmek, ihtiyaçları karşılamak ile ilişkilendirilmektedir. Tasarım kavramının başına sosyal kelimesi eklendiği zaman bu durum genellikle toplulukların, vatandaşların ve farklı insan gruplarının sosyal sorunlarını çözmeyi ifade etmektedir. Ancak sorunlar genellikle sadece sosyal kavramıyla ilişkili değil, ekonomik, politik ve çevreseldir. Bu sorunların da 'sosyal' sorunlar altında değerlendirilmesinin sebebi topluluklar tarafından üretiliyor olmalarıdır. Tasarımın kendisi fikirleri gerçeğe ya da yeni ve farklı bir şeye dönüştürmek olduğu için sosyal tasarım kavramı da değişim, dönüşüm ya da yenilik kavramları ile ilişkilidir **[Tromp ve Vial, 2022]**.

Sosyal tasarım literatürde amaçlarından, değişiminden ya da dönüşümünden ziyade, genel olarak ilkeleri ve problemleriyle yer almaktadır. **Cary ve Meron'a [2013]** göre sosyal, iyiliğe, insanların hayatını ve deneyimini geliştirmeye niyetli, sosyal konularla başlamaktadır. **Margolin [2008]** için ise sosyal kavramı sosyal refah, sosyal sorumluluk ve toplumun hizmeti için iyilikle aynı anlama gelmektedir. Tasarım süreçleri bağlamında sosyal kavramı 1960'lardaki sosyal aktivist hareketlerle ve sosyal sorumluluk hareketi ile gündeme gelmiş **[Cooper, 2005]**, tasarımcıların tasarımın topluma ve müşteriye etkileri ve buna bağlı sonuçları olduğunu kavramasıyla sosyal sorumluluk sahibi tasarım anlayışına yönelmeye başlamışlardır. Bu bağlamda, **Erlhoff ve Marshall [2008]** sosyal tasarımın talep odaklı ve proaktif olmak üzere ikiye ayrıldığını ortaya koymaktadır. Proaktif yaklaşım, tasarıma sadece ekonomik kaygılarla değil aynı zamanda sosyal, çevresel, politik ve etik kaygılarla dünyayı değiştirmeye yöneliktir.

Sosyal tasarım kavramının devletin imkanlarının refah sistemini sürdürmeye yetmediği üçüncü dünya ülkelerinde, savaş ya da afet sonrası gibi dönemlerde, dezavantajlı bölgeler ve insanların daha fazla olduğu dönemler ve süreçlerde yaygınlık kazandığı görülmektedir **[Papanek, 1971; Veiga ve Almendra, 2014; Koskinen ve Hush, 2016].** Sosyal tasarım ilk ortaya çıktığı zamanlardan itibaren mevcut

politikalarla ilişkilendirilmekte, kavramının tanımı değiştikçe mevcut politikalarla kurulan ilişki biçimleri de değişmektedir.

Sosyal tasarım kavramının net bir çerçevesinin olduğunu söylemek çok zordur. Kavramının kendisi birçok farklı alt başlığa ayrılabilmekte ve sosyal kavramından yana olan beklenti döneme ve probleme göre değişebilmektedir. Bu kapsamda sosyal tasarım kavramının yıllar içerisinde anlamının genişlediği, tasarım aktivizmi, sosyal inovasyon gibi farklı alt kavramlar üzerinden tartışıldığı görülmektedir. Tasarım aktivizmi mevcut sistemin eleştirisi üzerinden sosyal, ekolojik veya ekonomik değişim yaratmayı amaçlamaktadır. Tasarım aktivizmi bu bağlamda gündelik hayat eylemleri ve nesnelerini araçsallaştırarak, otorite sistemlerine karşı yıkıcı veya sarsıcı bir perspektiften bakmayı hedefleyen topluluk temelli tasarım pratikleri olarak tanımlanmaktadır. Sosyal inovasyon kavramı ise projeye entegre edilen yeni bir fikir, yeni bir uygulama biçimini olarak ele alınmaktadır. Sosyal inovasyon kavramında önemli bir nokta toplum için ortak eylemler ve farklı aktörler üzerinden kurgulanan ortak değerler yaratmak istemesi ve amacının hep insan yaşamını daha iyi hale getirmek olmasıdır.

Sosyal mimarlık kavramı ise sosyal tasarımın farklı bileşenlerini barındıran, insan ve ilişkileri mekân ölçeğindeki uygulamalar üzerinden inceleyen bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal mimarlık tartışmaları özellikle afet sonrası, savaş sonrası gibi insan hayatının tehlikede olduğu ya da ekonomik krizler, eğitim öğretim yetersizliği gibi insan hayatında yetersizliklerin mevcut olduğu durumlarda popülerlik kazanan bir kavramdır **[Ward, 1996; Chen vd. 2015; Richter vd. 2017].** Bu bağlamda sosyal mimarlık, herkes için mimarlık, toplumsal mimarlık, insani mimarlık gibi farklı başlıklarda uygulandığı görülmektedir **[Lepik, 2010].** Günümüzde sosyal mimarlık anlayışı geçmişteki okullar, hastaneler ve konutlardaki minimum standartlaşma ve bu mekanlarda seri ve hızlı üretim anlayışından farklılaşarak katılımcı mimarlık (farklı aktörler, metotlar ve araçlar) ve yerel mimarlık (yerel iş gücü, yerel malzeme, yerel teknikler) üzerinden ilerlemektedir **[Lepik, 2010].** Katılımcı mimarlık sürece sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, kullanıcılar gibi farklı aktörlerin katıldığı, bilgi alma, birlikte tasarlama, birlikte inşa etme gibi sürecin birlikte yürütüldüğü bir pratiktir. Yerel mimarlık ise mekânın, bölgede bulunan yerel malzemelerin, yerel halkın bildiği inşa yöntemleriyle, diğer bir deyişle yerel işgücüyle, yerel inşa yöntemleriyle mekân üretilmesidir. Yerel mimarlık anlayışı bu noktada katılımcı

süreçlerle kesişmektedir. Özellikle 2020 sonrası dönemde sosyal mimarlık yaklaşımları, adalet kavramı üzerinden ilerlemektedir **[Van del Poel, 2024].** Adalet kavramı toplumun ihtiyaç ve bilgisine dayanarak toplumu önceleyen süreçler ve mekanlar oluşturmaya dayanmaktadır **[Lopez vd. 2024].** Bu çerçevede adalet kavramı eşitlikçi ve dirençli mekanlar oluşturma amacıyla **[Lopez vd. 2024]** katılımcı mimarlık ve yerel mimarlık kavramları arasında bir kesişim alanı oluşturmaktadır.

Bu kapsamda sosyal tasarım insan yaşamını daha iyi hale getirmek konusunda sosyal mimarlık ile ortak amaçlara sahiptir. Bu durumun en iyi örneklerinden birisi Pritzker ödüllü mimar, Francis Kere'nin Gando ilkokulu projesinde sosyal mimarlık ve sosyal inovasyonu kullanmış olmasıdır.

Veiga ve Almendra [2014] günümüzde sosyal yenilik ya da sosyal sürdürülebilirlik kavramından bahsedildiğinde, birçok farklı endüstride 'sosyal' kavramına odaklanıldığı için potansiyelini kaybettiğini ancak temel amacının hayat kalitesini geliştirme amacı ve sorumluluğu olduğunu belirtmektedir. Sosyal bağlama, mekânsal müdahalelerle çözülmeye çalışılan problemler ya da iyileştirilmesi gereken durumlar olarak ele alınmaya çalışılacak sorunlu veya potansiyel insan ortamı olarak bakılırsa, aktifleştirilmiş bir gelecek oluşturulabilecektir **[Tonkiss, 2017]**. Tasarım katılımında projeyi başlatanın kullanıcı olması ve tasarımcıları sürece davet etmesi, **Banham'ın [1972]** da Alternatif Kültür kavramı altında belirttiği gibi, katılımcıların daha özgür olmaları ve kendi kurallarını oluşturmaları açısından önemlidir **[Lee, 2008].**

Sosyal sürdürülebilirlik de sosyal tasarımın amaçları arasında yer alan kritik bir diğer kavramdır ve insan haklarını, işçi haklarını ve kurumsal yönetimi kapsamaktadır. Sosyal sürdürülebilirliğin amacı bireysel ihtiyaçlardan ziyade, topluluğun ya da ülkenin ihtiyaçlarına odaklanmak, bütünün ihtiyaçlarını karşılamaktır. Çevresel sürdürülebilirliğe benzer şekilde gelecek kuşakların mevcut kuşaktan aynı ya da daha fazla sosyal kaynağa ulaşabilmesi amaçlanmaktadır. Sosyal sürdürülebilirliğin temel yapıtaşları, temel ihtiyaçlar, sosyal iyilik, sosyal sermaye, eşitlik, sosyal ve kültürel dinamiklik kavramlarını içermektedir **[Bramley vd. 2006]**. Bir toplum içerisinde bulunan topluluk organizasyonları, kullanıcı ve politika belirleyicilerle arasında bulunan ilişkide sosyal ilişki ve ortak güvenin olması sosyal sermaye olarak tanımlanmaktadır **[Sanoff, 2021]**. **Brown ve Peterson'a [1994]** göre sürdürülebilirlik ulaşılmaya çalışılan ideal bir hedef olarak görülerek sıradanlaştırılmakta, bu nedenle de değişimi sağlayabilecek farklı kavramlara ihtiyaç duyulmaktadır. **Sanoff'a [2021]**

göre de günümüzün ve geleceğin sosyal ve çevresel zorluklarının üstesinden gelebilmek için yeni araçlara gereklidir.

Gamez ve Rogers'a [2008] göre mevcut sistemlerin parçalı olması sebebiyle mimarlık bir değişim yaratamamaktadır. Değişim mimarlığı yaratmak için, sürece dahil olan tüm kurum ve kuruluşların yeniden düşünüldüğü, vatandaş katılımı temelli, mimarın rolünün yeniden değerlendirildiği, akademinin yeniden düşündüğü, politikacıların yeniden sorumlu olduğu, eyleme dayanan uygulanabilir bir teori ortaya konmalıdır. Böyle bir teori için;

- Tasarımda pazarın rolünün anlaşılması (mimarın rolü ve sorgulanmadan pazarın ve politikanın rolü üzerine aktivist bir yaklaşım)
- Birleştirici bir yol olarak ütopyacı düşüncenin gücünün tekrar değerlendirilmesi (tasarımın sosyal ve politik bir aktivizm olarak tekrar düşünülmesi)
- Mimarlık estetiğinin uygulanması noktasında çoğulculuk ve halkın ifadelerinin mekânsal yansımalarının alternatif mekanlar üzerinden uygulanması (kültür, kimlik ve politikanın sosyal matrisi içerisinde farklı düşünce ve eylemler üzerinde katılımcılık) gereklidir.

Gamez ve Rogers'ın [2008] değişim mimarlığı üzerine düşünceleri ile sosyal mimarlığın yerel mimarlık, katılımcılık ve mimarın rolü ve aktivizmle ilişkisi göz önüne alındığında, uygulamaların bir bölgede gelişim döngüsü oluşturabilmesi için yeni ilişkiler, yeni malzemeler, yeni rutinler ve alışkanlıklar kurulması açısından **sosyal inovasyon** kavramının; ortak eylemlilik, ortak kültür ve bilinç, yeni rutinler ve alışkanlık oluşturulması açısından **tasarım aktivizmi** kavramı; ve yerel ile ilişki (yerel malzeme, yerel iş gücü, yerel ekonomi), mimarın rolü ve katılımcılık alt başlıkları üzerinden **sosyal mimarlık** kavramı ile ilişkilendirilmesi gerektiği görülmektedir. Bu kavramlar arasındaki ilişkilerin çoğalması değişimin, gelişimin gerçekleşeceği ve zaman içerisinde bir gelişim döngüsü oluşturma olasılığının yükseleceği bir durum potansiyelini taşımaktadır. Bu çerçevede sosyal tasarım kavramının alt başlıkları olarak sosyal inovasyon ve tasarım aktivizmi; sosyal mimarlık kavramının alt başlıkları olarak da katılımcı mimarlık ve yerel mimarlık yaklaşımları kapsamında bütüncül bir çerçeve oluşturulması ve bu çerçeve üzerinden günümüz sosyal mimarlığının değerlendirilmesi mevcut durumu ortaya koymak ve sosyal mimarlığının geleceğine yönelik öngörü ve önerilerde bulunmak için gerekli görünmektedir. Bu tez

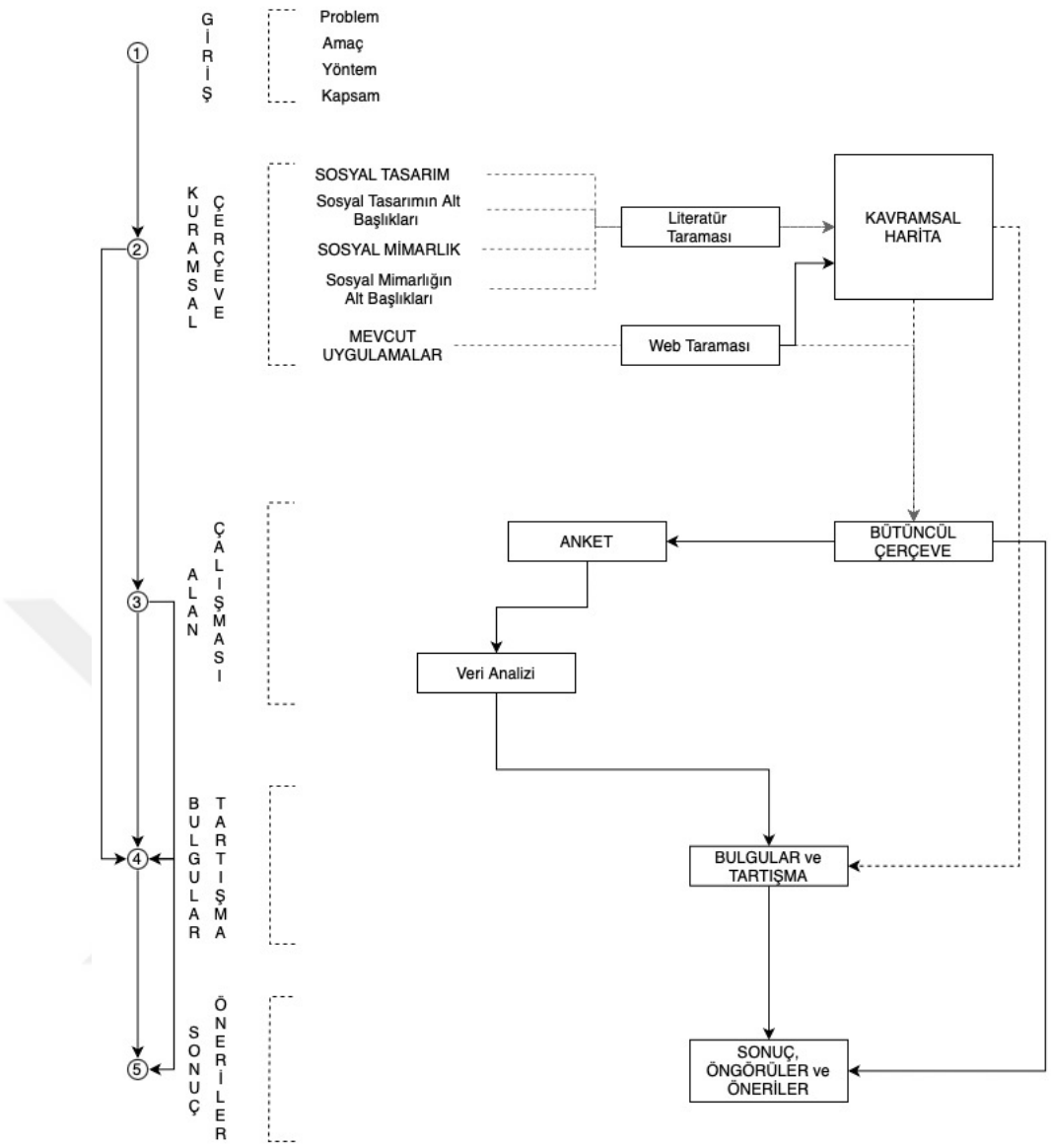
çalışması bu gereklilik üzerine Türkiye'de gerçekleşen sosyal mimarlık pratiklerine odaklanmaktadır.

1.2. Çalışmanın Amacı

Teoride ve pratikte tasarım aracılığıyla toplumsal değişimi konu alan sosyal mimarlık, tasarım aktivizmi, sosyal inovasyon gibi kavramlar olmasına rağmen literatürde bu ilişkili kavramların bir araya geldiği bütünleşik bir çerçeve sunulmamaktadır. Bu tezin amacı, mevcut sistemlerde ve durumlarda değişim sağlamayı hedefleyen sosyal mimarlık, tasarım aktivizmi, sosyal inovasyon, katılımcılık gibi kavramların ortaklıkları ve farklılıkları üzerinden incelenerek bütünleşik bir kavramsal çerçeve oluşturmak ve ülkemizde gerçekleşen sosyal mimarlık etkinliklerini bu çerçeve üzerinden değerlendirmektir.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Tezin araştırmasında öncelikle literatür taramasında yer alan teoriler tümevarımsal bir yaklaşımla ele alınarak bir kavram haritası oluşturulmuştur. İkinci olarak kavramsal harita mevcut mekânsal uygulamalar üzerinden geliştirilerek değişim gerçekleştirmeyi amaçlayan bir sosyal mimarlık anlayışının güncel ölçütleri tanımlanmaktadır. Üçüncü olarak bu ölçütlere karşılık gelen bir anket çalışması kurgulanmaktadır. Türkiye'deki sosyal mimarlık uygulamalarının bilgisine mevcut literatür ve diğer kaynaklar üzerinden yapılan taramalar ile ulaşıldıktan sonra proje katılımcıları belirlenmiş, devamında ise proje uygulayıcıları ile yapılan anketler aracılığıyla çalışmanın verisi toplanmaktadır. Son olarak, Türkiye'de gerçekleştirilen sosyal mimarlık uygulamalarının ölçütlere karşılık gelen nitelikleri bu veriler üzerinden analiz edilmiş ve tanımlanan kuramsal çerçeve bağlamında tartışılarak değerlendirilmiştir. **Şekil 1.1.**

Şekil 1.1: Tezin yöntemi.

1.4. Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma 4 bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümü problem, amaç, kapsam ve yöntemin kısaca sunulduğu giriş bölümüdür. Tezin ikinci bölümü sosyal tasarım ve sosyal mimarlık kavramlarını ayrı ayrı ele alan iki alt bölümden oluşmaktadır. Bu bölümde literatür taramasından elde edilen bilgiler dünyadaki uygulama örnekleri ile zenginleştirilerek, bölüm sonunda alan çalışmasında kullanılacak analiz ölçütlerini belirlemek için bütüncül bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur.

Tezin üçüncü bölümünde Türkiye'deki 24 adet sosyal mimarlık uygulaması hakkında, tanımlanan ölçütler üzerinden geliştirilen anket aracılığıyla veriler toplanarak sistematik bir şekilde sunulmuş ve değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan veriler kuramsal çerçeve bağlamında tartışılmış ve Türkiye'deki sosyal mimarlık pratikleri için mevcut durumu tanımlayan bir şema oluşturulmuştur.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde, Türkiye'deki sosyal mimarlık pratikleri kapsamında gelecek uygulamalara yol gösterecek tespit ve öneriler sunulmuştur.

2. SOSYAL TASARIM VE SOSYAL MİMARLIK

Bu bölümde ilk aşamada, sosyal tasarım kavramının hem endüstriyel tasarımcılık hem sosyoloji disiplinlerindeki yeri incelenmiş, sosyal tasarım kavramına yüklenen özel anlamlar sosyal inovasyon ve tasarım aktivizmi gibi alt kavramlar üzerinden irdelenmiş ve çalışmanın ana kavramı olarak belirlenen sosyal mimarlık kavramıyla ilişkisi açıklanmaktadır. İkinci aşamada sosyal mimarlık kavramının tarihsel süreci anlatılmış ve günümüzdeki sosyal mimarlık bakış açısına değinilmiştir. Daha sonra sosyal mimarlık kavramı katılımcılık odaklı ve yerel odaklı olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir.

2.1. Sosyal Tasarım Kavramının Tarihsel Süreci

Sosyal tasarım kavramının ortaya çıkışı temelde mevcut tasarım anlayışına yöneltilen sorgulamalarla başlamaktadır. 1960-1970 arası dönem mevcut tasarım anlayışını sorgulamalar, tasarım, tasarımcının rolü gibi kavramlarla tasarım anlayışı üzerinden; sürdürülebilirlik, ekoloji gibi kavramlarla doğayla ilişki üzerinden ve üretim- tüketim kavramları üzerinden gelişmiştir.

Bu bağlamda ilk sorgulamalar üretim tüketim ilişkileri üzerinden gelişmiştir. 1960'lı yıllardan önce ürünlerin üretilmesinin temel amacı kullanıcıyı tüketime yönlendirmesine yöneliktir. 1960'lı yıllarda tüketici farkındalığının artmasıyla ve tüketici yasalarının ortaya çıkmasıyla birlikte özellikle endüstriyel tasarım alanında kullanıcıyı merkeze alan sosyal olarak kullanışlı proje tasarımı, sosyal sorumluluk sahibi tasarım gibi kavramlar kullanılmaya başlanmaktadır **[Papanek, 1971; Whiteley, 1994]**.

Bu süreçte *The Designer* dergisinde tasarımcıların yaptıkları küçük iyileştirme ve geliştirmelere yükledikleri fazla anlam üzerinden tasarım, tasarımcının rolü, yaratıcılık gibi kavramlar sorgulanmaktadır **[Papanek, 1971]**. Aynı süreçte Fuller ise mevcut tasarım anlayışını sürdürülebilirlik ve doğayla kurulan ilişki üzerinden sorgulamaktadır **[Whiteley, 1994]**. Fuller sosyal tasarıma dünyayı içinde bulunduğu mevcut durumdan kurtarmaya yönelik bir çözüm olarak bakmaktadır. Bu çözüm ise kapitalist üreticiler tarafından hayal edilen arzular yerine; temelinde mimar, mühendis, bilim insanlarının yer aldığı ve gerçek problemlere çözüm oluşturduğu bir dünya

tasarım buluşudur. Fuller'in doğayla ilişki üzerine fikirleri ileri teknoloji temellidir ve alternatif barınak ve alternatif enerji gibi kavramlarla kabul görmesi açısından farklılık göstermektedir **[Whiteley, 1994].**

Yine bu dönemde hem mevcut yaklaşımları hem de Fuller'i eleştiren bir diğer yaklaşım ise ARSE (Architectural Radicals, Students and Educators) adı altında birleşen radikal tasarımcılar tarafından ortaya atılmaktadır. ARSE'nin fikirleri Fuller'in ileri teknolojili yaklaşımlarının aksine topluma uygun teknolojiye dayanmaktadır. ARSE üçüncü dünya ülkeleri ve afet sonrası bölgeler için barınak fikrini yabancılaştırmayan topluma uygun teknolojiden faydalanmak gerektiğini öne sürmektedir. Onlara göre önce yeni bir toplum inşa edilmeli sonra o toplum için inşa edilmelidir **[Whiteley, 1994].**

Bu dönemde Alfred Henry Heineken'in önerisi mevcut tüketim anlayışına yönelik bir eleştiri, barınma problemine yönelik bir çözüm ve geri dönüşüm kavramına değinmesiyle dönemin sosyal tasarım kavramına bir örnektir. Heineken World of Bottle projesinde mevcut cam şişe çöplerini duvar tuğlası olarak kullanmayı önermiştir. Heineken'in bu projesi barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik bir çözümken, tüketimi teşvik etmesi konusunda eleştirilmiştir **[Whiteley, 1994; Web 3]**.

1970'ler Fuller'in siyasi etkiyi göz ardı etmesinin aksine tasarımın politik doğası, sosyal yapı ve sosyal çelişkiyi barındırması üzerinde durulmuştur. Bu dönem aynı zamanda bir yandan üretim-tüketim eleştirisinin hala sorgulandığı, bir yandan da tasarım ve tasarımcıların sahip olması gereken etik ve ahlaki sorumlulukların gündeme geldiği, çözüm odaklı ve herkes için tasarım gibi kavramların üzerinde durulduğu bir dönemdir **[Whiteley, 1994].**

Papanek [1971] bu dönemde mevcut tasarım anlayışını temelde tasarımcının rolü üzerinden eleştirmektedir. **Papanek'e [1971]** göre mevcut tüketim kültürü tasarımcının sosyal sorumsuzluğudur. Papanek'in önerisine göre sosyal tasarım süreçlerinde tasarımcının asıl rolü farklı özneler arasında iletişim kurmaya yardım sağlayan bir sentezci olmaktır. Bunu takiben **Papanek [1971]** mevcut tasarım anlayışını da kar odaklı tasarım sistemi üzerinden değil, tasarım anlayışının ahlaki boyutuna ve sosyal bağlama odaklanılması üzerinden sorgulamaktadır.

Papanek [1971] üretim-tüketim ilişkilerine odaklanarak sosyal tasarım anlayışında ihtiyacı doğrultusunda kullanıcının kendisinin üretebildiği veya oluşturabildiği bir

yaklaşım öne sürer. Sosyal tasarımın amacının farklı ihtiyaçlar için bir çözüm olması gerektiğini belirten **Papanek [1971]** bu kapsamda aşağıdaki 6 ilkeyi önermiştir:

- Üçüncü dünya ülkeleri için tasarım
- Dezavantajlı insanlar için eğitim ve öğretim cihazlarının tasarımı
- Hastane, diş, tıp, ameliyat ekipmanlarının tasarımı
- Deneysel araştırmaların tasarımı
- Zor koşullarda yaşam için hayatta kalma sistemlerinin tasarımı
- Radikal tasarım düşüncesi üzerine girişimci kavramların tasarımı

Papanek [1971] bu 6 ilkelik tasarım anlayışının ileriye yönelik bir iyileşme planı dahilinde uygulanması gerektiğini, aksi halde kendi sosyal tasarım yaklaşımı ütopyacı bir yaklaşıma doğru kayacağını belirtmiştir.

Benzer biçimde mevcut durumu üretim-tüketim ilişkileri üzerinden sorgulamaya devam eden **Whiteley [1994]** de sürekli tüketim ve sürekli satın alma örüntülerini reddetmektedir. Üretim, ürünlerin sosyolojik, psikolojik ya da ekolojik bağlamına göre gerçekleşmelidir.

1970'lerin sonlarına doğru üretim- tüketim ilişkileri üzerinden sorgulayıcı bir proje örneği olarak Lucas Planı gerçekleşmiştir. Bu plan 1976'da Mike Cooley **[Web,2]** tarafından sosyal olarak kullanışlı (İng. socially useful production) olarak tanımlanarak gündeme gelmiştir ve topluma yararlı üretimi odağına almaktadır. Lucas Planı sosyal olarak kullanışlı üretim kapsamında tüm insanlığın ihtiyaçlarını karşılayabilecek, mevcut yeteneklerden maksimum faydayı sağlayabilecek, mevcut yetenekleri toplumun ve iş gücünün faydasına olacak şekilde kullanabilecek, üretimin toplumun sağlığı ve güvenliğine zarar vermeyecek şekilde olmasını sağlayacak, doğal kaynaklar üzerinde minimum talep oluşturacak ve çevre kalitesini yükseltecek ilkeler üzerinde durmuştur **[Whiteley, 1994]. Whiteley [1994]** üretim modellerini tanımlayan neoliberalizme alternatif olarak değerlendirilen **[Web, 2]** Lucas planını kaynaklarını gücün, ürünlerin dağılımını sorguladığı için politik olduğunu belirtmiştir.

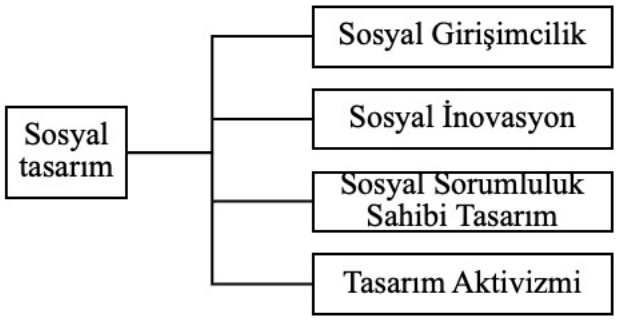
Son yıllarda dünyada artan ekonomik krizler, afetler, barınma sorunları ile sosyal tasarım kavramı tekrar gündeme gelmiştir. Sosyal tasarım kavramı bu noktada özellikle problem çözme olarak ele alınmakta, ancak kavramı sadece tanımlamak yerine kavram için sistematik bir çerçeve kuran görüşler sunulmaktadır. Bu aşamada, literatürde sistematik çerçeveler; sosyal tasarımın uygulanış biçimine **[Armstrong vd.**

2015; Kimbell, 2021] etki ettiği ölçeğe **[Koskinen ve Hush, 2016],** müdahale düzeyi ve kapsamında kullandığı yaklaşımlara **[Veiga ve Almendra, 2014]**, etki oluşturmayı amaçladığı sisteme ve ortak faydaya **[Tromp ve Nial, 2022]** ve sosyal tasarımı bütünleştirmeye **[Nold, 2022; Tonkinwise, 2013]** yönelik oluşturulmuştur.

Bu kapsamda yapılan sekiz sistematik tanım öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi sosyal tasarıma uygulanış biçimi üzerinden yaklaşan, 2013 yılında İngiltere'de sosyal tasarımın mevcut durumunu ve geleceğini anlamak adına yapılan "Sosyal Tasarımın Geleceği" adlı bir rapordur. Bu rapor, sosyal tasarım çalışmalarını araştırma kapasitelerine, araştırma bağlamına, araştırma çıktılarına ve araştırma çerçevelerine göre incelemiştir. Bu raporun bulgularına göre **[Armstrong vd. 2015];**

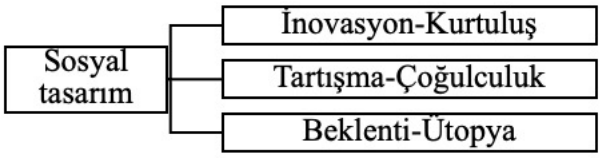
- Sosyal tasarımın uygulanma biçimleri ve müdahale düzeyleri benzerlik göstermektedir ancak uygulandığı bağlama göre politik ve kültürel farklılıklar mevcuttur.
- Sektör ve akademi arasındaki bağ zayıftır.
- Geniş ölçekte çevreyle kurulan ekonomik, sosyal ve politik bağlar güçlü değildir.
- Farklı disiplinlerde sosyal tasarımın uygulanması ve araştırılması konusunda sınırlı bir anlayış vardır.

Şekil 2.1.'de görüldüğü üzere raporda sosyal tasarım, sosyal girişimcilik, sosyal inovasyon, tasarım aktivizmi ve sosyal sorumluluk sahibi tasarım olarak değerlendirilmiştir. Bu rapor aynı zamanda sosyal tasarımı ana akıma alternatif olarak farklı mekanlar ve zamansal biçimler ürettiğini ortaya koyması açısından önemlidir **[Armstrong vd. 2015].**

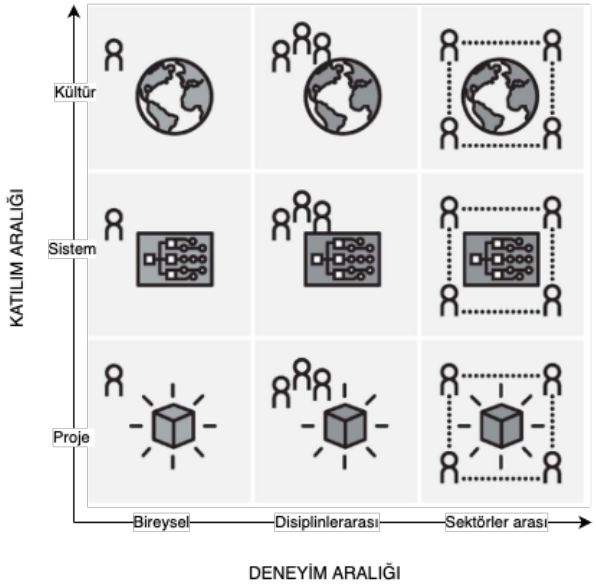
Şekil 2.1: Sosyal tasarımın geleceği [Armstrong vd. 2015'ten üretilmiştir].

Bir diğer yaklaşım, **Kimbell'a [2021]** aittir. **Kimbell [2021]** sosyal tasarıma inovasyon- kurtuluş, tartışma-çoğulculuk, beklenti- ütopya ikilikleri üzerinden bakmaktadır. İlki, sosyal tasarımın toplumun sorunlarını çözmesi için gerekli olarak kurgulandığı inovasyon-kurtuluş mantığıdır. İkincisi, toplum için neyin önemli olduğunu ortaya koyma misyonuyla tartışma-çoğulculuğudur. İkinci yaklaşımın sürekliliğinin sağlanması için güç ilişkileri yeniden düzenlenmelidir. Toplumu görünür ve duyulur kılma misyonuna ulaşmak için strateji, insanların katılımını göstermeyi ve kendi içinde bir amaç olarak topluluklarla ilişkiler kurmayı içermektedir. Üçüncü ikilik ekonomik büyüme, sosyal değişim ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olarak nelerin mümkün olabileceğine dair mevcut çerçeveleri açan ve aşan beklenti-ütopyadır: yaratıcı stüdyo aracılığıyla bu mantığın işe yarar olması gerekmez ve tasarımcının vizyoner rolünü içermektedir **Şekil 2.2**.

Şekil 2.2: Sosyal tasarımda ikilikler [Kimbell, 2021'den üretilmiştir].

Sosyal tasarıma uygulanış biçimi üzerinden bir diğer sistematik yaklaşım olan Sosyal Tasarım Yolları Matrisi sosyal tasarımın uygulanma süreçlerinde sosyal tasarım projelerinin arazisini, paydaşlarını ve potansiyel etkilerini netleştirmek için faydalı bir araç olarak değerlendirilmektedir **[Web, 1]. Şekil 2.3'te** ne kadar çok alanda aynı anda bir eylem olursa, değişikliğin o kadar kalıcı ve olumlu yönde olacağı ortaya konmaktadır **[Web, 1].**

Şekil 2.3: Sosyal tasarım yolları matrisi [Web,1'den üretilmiştir].

Dördüncü olarak **Koskinen ve Hush [2016]** sosyal tasarımı etki alanlarına göre ütopyacı sosyal tasarım, moleküler sosyal tasarım ve sosyolojik sosyal tasarım olmak üzere 3 ayrı başlıkta incelemektedir.

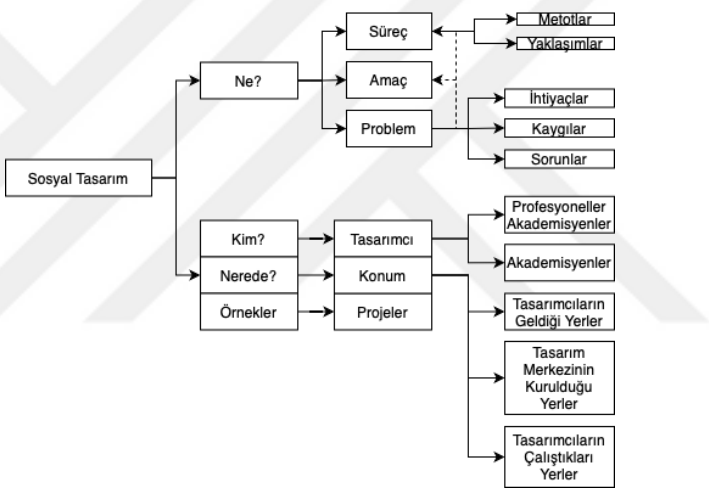
(1) Ütopyacı sosyal tasarım iklim değişikliği, küresel finansal sistemlerin kontrolden çıkması vb. gibi durumlar karşısında makro ölçekli değişim sağlayabilecek tasarımlardır.
(2) Moleküler sosyal tasarımda mikro ölçekli üretimler ve değişim ve dönüşümler söz konusudur.
(3) Sosyolojik sosyal tasarım ise sosyolojik teoriye dayanmaktadır.

Ütopyacı sosyal tasarım teoride en çok ilgi çeken ana akımı oluştururken, günlük hayattaki sosyal tasarım pratikleri daha çok moleküler sosyal tasarıma örnek verilmektedir. **Koskinen ve Hush'ın [2016]** bu ayrımına rağmen başlıklar birbirlerinden bütünüyle bağımsız değildirler aksine birbirleriyle etkileşim halindedirler.

Veiga ve Almendra [2014]'ın sistematik tanımlaması ise sorular ve cevaplar üzerinden oluşturulmuştur. **Veiga ve Almendra [2014]** sosyal tasarımı *ne, kim, nerede* ve örnekler olmak üzere dört elemente ayırmaktadır **Şekil 2.4**. **Veiga ve Almendra'ya [2014]** göre *ne* sorusunun cevabı süreç, amaç ve probleme odaklanmaktadır. Süreç kısmında amacın gerçekleşmesi için gerekli olan metotlar ve yaklaşımlar

bulunmaktadır. Amaç tüm aktörlerle çalışarak daha iyiye ulaşmak ve daha iyiye ulaşmak için bireyleri ve toplumları harekete geçirmektir. Problem kısmına ise ihtiyaçlar, kaygılar ya da sorunlar yazılır. Problem tasarımcının hangi süreci ve hangi amaca yönelik çalışacağını belirleyen koşullu bir elementtir.

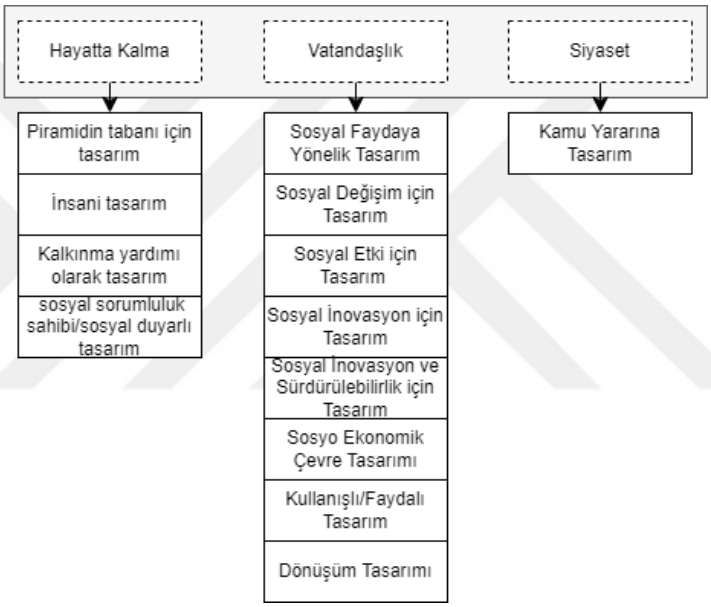
Kim sorusu soruyu, terimi kullanan tasarımcıların kim olduğunu ifade eder. Tasarımcılar kendi içerisinde profesyoneller (profesyonel tasarımcılar, bireysel girişimciler) ve akademi olmak üzere ikiye ayrılır. *Nerede* sorusu ise tasarımcıların geldiği yerleri, tasarım merkezinin kurulduğu yerleri ve çalıştıkları yerleri ifade eder. Son olarak *örnekler* tasarımcıların gerçekleştirdiği projeleri ifade etmektedir **[Veiga ve Almendra, 2014].**

Şekil 2.4: Sosyal tasarımın sorular üzerinden sınıflandırılması [Veiga ve Almendra, 2014].

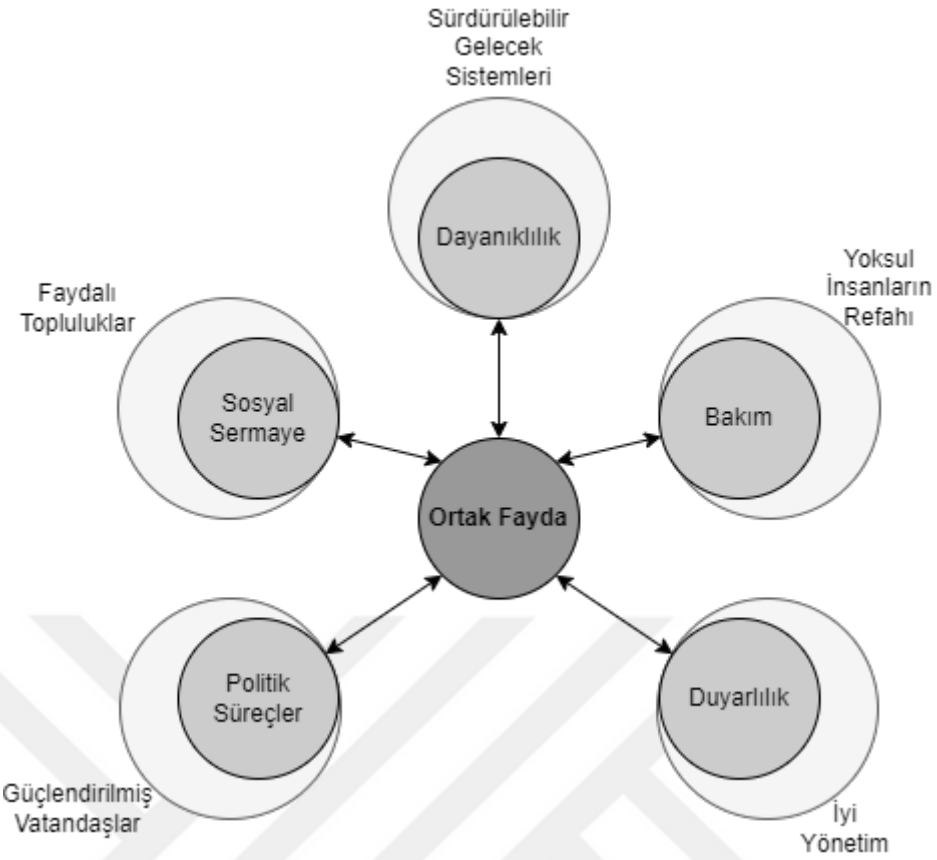
Veiga ve Almendra'ya [2014] göre sosyal tasarım süreçlerinde, problemler genellikle belirli bir dezavantajlı grubun özel ihtiyaçlarının kapsamından daha fazlasıdır. Küresel ölçekte, sosyal, ekonomik, çevresel ve politik sorunları içeren bu süreç aslında sadece belirli bir grubu değil, topluluğun bütün bireylerini ve toplulukla ilgili olan sosyal tasarım kuruluşlarını, yönetim birimlerini ilgilendirmektedir. Sosyal tasarım problemlere farklı ölçeklerde çözüm olabilmektedir. Farklı ölçekte çözümlere göre bir eylem spektrumu oluşturmuşlardır **Şekil 2.5**. Bu spektrum temelde hayatta kalma, vatandaşlık ve siyaset düzeyinde yapılan 3 farklı değişikliği ve çözümü temsil etmektedir. Şekilde ilk sütun fakirlik, temel hakların ve ihtiyaçların yokluğu ve yıkım

sonrası acil yardım gibi sosyal ve ekonomik olarak dezavantajlı bireyler ve topluluklar için ihtiyaçları kapsayan hayatta kalmaya yönelik çözümlere odaklanmaktadır. İkinci sütun ise sadece özel ihtiyaçlara değil, daha büyük ölçekli karmaşık problemlerle ve insanların kendi değişikliklerini yaratabilecekleri, kendi yollarını oluşturmaya yönelik yaklaşımlar kapsamında vatandaşlık düzeyinde çözümlere; üçüncü sütun tasarımcıların bireylerle çalışmadıkları, insanların sosyal ekonomik yada çevresel olarak yaşadıkları hayatı şekillendirmelerine destek olan enstitü ya da organizasyonlarla çalışmaları kapsamında siyaset düzeyinde çözümlere ve eylemlere odaklanmaktadır **[Veiga ve Almendra, 2014].**

Şekil 2.5: Sosyal tasarım için eylem spektrumu [Veiga ve Almendra, 2014].

Bir başka perspektifle **Tromp ve Vial [2022]** literatürde sosyal tasarım kavramı için birleştirici bir çerçevenin olmadığını belirterek kapsayıcı bir çerçeve oluşturmuşlardır. Sosyal tasarımın amacının ortak fayda olduğunu vurgulayarak ortak faydayı merkeze alan 3 katmanlı, 5 temel ilkeli (sosyal sermaye, bakım, duyarlılık, dirençlilik, politik süreçler) ve 5 koşula bağlı (sürdürülebilir gelecek sistemleri, yoksul insanların refahı, faydalı topluluklar, güçlendirilmiş vatandaşlar, iyi yönetim) bir çerçeve geliştirmişlerdir **Şekil 2.6.**

Şekil 2.6: Ortak fayda merkezli çerçeve [Tromp ve Vial, 2022'den üretilmiştir].

Bu çerçevede;

(1) Küçük merkez çekirdek: yaygın sosyal tasarım aktivitelerini ve projeleri tanımlayan ortak faydalar
(2) Orta çekirdek: ortak yarara yönelik tasarım faaliyetlerini yönlendiren sosyal değerler
(3) Büyük çekirdek: sosyal değerlere karşılık gelen şartları ifade etmektedir.

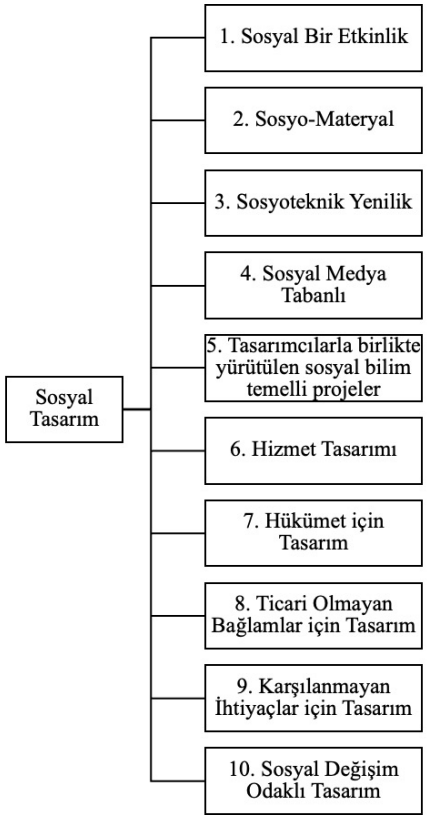
Ortak faydaya katkı sağlanabilmesi için tasarım kendisinin bir üstünde bulunan katman tarafından şekillendirilmelidir. Örneğin; ortak fayda sağlanabilmesi için, politik süreçte güçlendirilmiş vatandaşlar yer almalıdır ya da ortak fayda oluşturulması yolunda dayanıklılığın sağlanabilmesi için sürdürülebilir gelecek sistemleri kullanılmış olmalıdır **[Tromp ve Vial, 2022].**

Nold vd. [2022] ise gerçekleştirdikleri 2 atölye sonucu sosyal tasarımın birleştirici etkisine dair 12 ilke belirlemişlerdir. Bu 12 ilke aşağıdaki gibidir;

- Sosyal tasarım, sosyalliğin nesneler aracılığıyla ve nesnelerle yapıldığını iddia etmektedir. Sosyal tasarım sadece insanlarla değil insan olmayanlarla da bir etkileşim sağlamalıdır.
- Sosyal tasarım, insan merkezli tasarımın yetersiz kaldığı durumlarda insan ve teknik sistemler arasındaki ilişkisel pratik üzerinden çalışmaktadır.
- Sosyal tasarım yapay zekanın topluma yayılması ve insanların afet nedeniyle yerlerinden edilmesi gibi farklı amaçlar ve farklı sorunlar için kullanılmalıdır.
- Sosyal tasarım, sosyal alanda faaliyet göstermenin birçok yolu olduğunu kabul etmektedir. Günümüze kadar yöneticiler ve politika yapıcılar gibi geleneksel tasarımın ötesindeki profesyonel topluluklar uzun süredir sosyal olarak tanımladıkları durumları ve mekanları tasarlamaktadır. Günümüzde sosyal tasarım kişilerarası ilişkiler, resmi olan ve olmayan kurum kuruluşların projeleri gibi birçok farklı tasarıma müdahale edebilmektedir.
- Sosyal tasarım; anlatıları, mekanları ve dünyaları sorgulayarak ve yeniden yapılandırarak ilerleyen, ileriye yönelik bir somutlaştırma pratiğidir.
- Sosyal tasarım birden fazla türde bilgiyi bir araya getirmektedir; hiçbir disiplinin tek başına sosyal tasarımda ayrıcalıklı bir metodolojisi yoktur.
- Sosyal tasarım, kasıtlı, açık olsun veya olmasın, normatif (kural gücü taşıyan) niyetle desteklenir.
- Sosyal tasarım; amaçlar, ihtiyaçlar, değerler, faillik ve sonuçlar hakkında tartışmalar aracılığıyla topluluklarla iş birlikçi çabalar yaratarak sorunların tartışılabileceği alanları oluşturmaktadır.
- Sosyal tasarım; yerler, canlılar ve nesneler arasında yeni demokratik ilişkiler kurmaktadır.
- Sosyal tasarım; politik, sistemsel, kurumsal ve çevresel konumunun eleştirel olarak farkındadır.
- Sosyal tasarım, profesyonel tasarımın tarihini ve biçimlerini, eşitsizliklerini, yokluklarını ve dışlamalarını, ırksallaştırılmış ve cinsiyetlendirilmiş sonuçları sorunsallaştırmaktadır.
- Sosyal tasarım, tasarımın istenmeyen ve zarar verici sonuçlarını hafifletmeye çalışmaktadır.

Sosyal tasarıma bütünleştirici sistematik yaklaşımlardan bir diğeri **Tonkinwise'ın [2015]** çalışmasıdır. **Tonkinwise [2015]** sosyal tasarımı uygulama alanlarına,

uygulama biçimlerine, uygulama araçlarına ve tasarımcının rolüne göre sınıflandırmaktadır. Tonkinwise'e göre sosyal tasarım sosyal bir etkinlik; sosyo-materyal; yeniliklerin sosyo-teknikliği; sosyal medya unsurlarına sahip sistemlerin tasarımı (etkileşim tasarımı); tasarımcılarla birlikte/tasarımcılar tarafından yürütülen sosyal bilim temelli projeler; hizmet tasarımı; hükümet için tasarım; ticari olmayan bağlamlar için/bu bağlamlarla birlikte tasarım; karşılanmayan ihtiyaçlar bağlamında tasarım ve tasarımın etkin olduğu sosyal değişim olmak üzere 10 alt başlıkta incelenmelidir **Şekil. 2.7.**

Şekil 2.7: Bütüncül çerçeve [Tonkinwise, 2015].

Tonkinwise [2015] sosyal bir etkinlik olarak tasarımı aslında tüm tasarımların bir iş birliği olması üzerinden anlatmaktadır. Tasarlamak eyleminin tercih edilen gelecek hakkında karar verme durumu olduğunu ve gerçeğe dönüşmesini sağlayacak farklı sosyal ağlar tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla iş birlikçi bir sosyal tasarımın niceliksel olarak daha büyük ve niteliksel olarak yeni bir sosyal bir faaliyet olarak tasarım biçimini alabileceğini savunmaktadır. Geleneksel tasarım

anlayışında tasarımcılar tasarladıkları nesnelerin simgesel oldukları, asıl amacının işlevselliğinin geride kaldığı bir sosyo-materyalite anlayışı ile tasarlamaktadırlar. Sosyal tasarımda ise tasarımcılar maddi ürünlerin kullanıcıların günlük ihtiyaç ve arzularına göre günlük faaliyet gösterdikleri, insanların görevleri doğrultusunda insanları harekete geçirebilecek form ve mekanizmalar geliştirilmesini hedeflemektedirler. Sosyal tasarımda tasarımcıların amacı insanların yaşam tarzının, günlük hayatın tasarımı içinde topluma, maddeselliğe, nesnelerin belirli sosyal yaşam türlerini destekleme, sürdürme veya engellemektir. Başarılı tasarım bağlama uygun tasarımdır düşüncesi yıkıcı bir tasarım inovasyonu için zorluktur çünkü tasarım her zaman mevcut bir bağlamın kullanılması, mevcut bir bağlamın tekrar değerlendirilmesi olarak değil; kendisinden bir sonraki adım düşünülerek, belki yeni bir bağlam oluşturulması hedeflenerek, tasarlanabilme ihtimaline sahiptir. Sosyal uygulamaların da benzer şekilde yer ve bağlam temelli olduğu kabul edilmektedir. Örneğin çevrimiçi öğrenmenin zorluğu sadece teknolojik değil, öğrenmenin gerçekleşebileceği doğru türde sosyoteknik toplulukların yaratılmasıdır. Sosyal tasarımcılar için güncel bir zorluk, giderek daha fazla örtüşen ve rekabet eden ağların ve faaliyetlerin olduğu bir dünyada sosyal yenilikler için zaman ve mekân sağlamaktır.

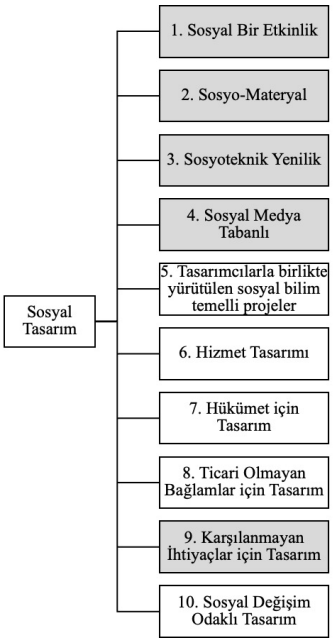
İletişimin ve iş birliklerinin gerçekleştiği sosyal platformların etkileşim tasarımı diğer alanlara göre yeni ortaya çıkan bir alandır. Bu platformlar belirli sosyal etkileşim türlerini mümkün kılan, senaryolaştıran ve yasaklayan sosyo-materyal bir güce sahiptir. Bu nedenle, sosyal medya tabanlı tasarım, sosyal değişim odaklı tasarıma güçlü fırsatlar sunarken, ikisi arasındaki karşılıklı ilişkiler endişe verici bir şekilde şu anda baskın olan bunun için bir uygulama yap zihniyetinden daha büyüktür **[Tonkinwise, 2015].**

Tasarım ortaya çıktığı zamandan itibaren kendi alanının sınırlarının ötesine geçtiği için artık tasarımcılardan doğrudan tasarımla ilişkili olmayan karmaşık sosyal sorunlarla ilgilenen disiplinler arası ekiplerde yer almaları beklenmektedir **[Tonkinwise, 2015].** Bu durumda tasarımcının ekibin bir üyesi olduğu ancak projenin merkezinde olmadığı; tasarımcının koordinatör olarak ekibe katıldığı ve ilk duruma göre daha ön planda olduğu; tüm proje yönetim sürecinin kendisinin bir tasarım olduğu seçenekler mevcuttur. Tasarımcının tüm bu durumlardaki temel eylemi olayları ve durumları sosyal tasarım kapsamında sorunlara farklı perspektiflerden yaratıcı ve iyimser bir tavırla bakabiliyor olmasıdır. Sosyal tasarımda, hizmet tasarımı aslında tasarım

kavramının merkez noktasını sanayileşmeden kalma seri üretim anlayışından deneyim odaklı kişiselleştirilmiş bir tasarım anlayışına doğru kaydırmasıdır. Bu durum tasarlanan şeyin insanlar olduğu anlamına gelmektedir. Hizmet tasarımının sosyal yönü, bu tür bir tasarımın sonucu olan olanak sistemleri ne kadar sosyo-materyal olursa olsun, onu diğer tüm maddi tasarım biçimlerinden politik olarak farklı kılmaktadır **[Tonkinwise, 2015].**

Devlet ve devlet dışı sektörlerin bir tür piyasalaştırıcı hizmet tasarımı olma tehlikesine direnen, iyileştirici olmanın ötesinde karşılanmamış ihtiyaçlara ilişkin sosyal tasarımın, önemli bir sosyal değişim sağlaması gerekmektedir. Bu kapsamda **Tonkinwise [2015]** karşılanmamış ihtiyaçlara ilişkin sosyal tasarımı sosyal tasarımın diğer bileşenleriyle ilişkilendirerek; **Şekil 2.8.**

- (1) politik eylemler
- (2) sosyo-materyal
- (3) sonuçları önemli sosyoteknik yenilikler
- (4) hatta ve özellikle sosyal medya bağlamlarında
- (5) disiplinler ötesi araştırma odaklı uzmanlığından yararlanan eylemler olarak tanımlamaktadır.

Şekil 2.8: Bütüncül çerçeve üzerinden ilişkilerin tanımlanması [Tonkinwise, 2015].

Bu meydan okumanın ölçeği, tam da tasarımın ticari soyağacını müzakere ederken, Sosyal tasarımın kendi başına bir şey olarak ele alınmasını gerektirmektedir. **Tonkinwise [2015]** bu kapsamda sosyal tasarımın bir geçiş tasarımı olarak ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

Son olarak sosyal tasarım süreçlerinde tasarımcının rolü üzerine bir yaklaşım geliştiren **Melles vd. [2011]** tasarımcının mevcut rolü olan tasarlama eyleminin üzerine çıkması gerektiğini belirterek, kolaylaştırıcı bir rolde olması gerektiğini öne sürmektedirler. **Thorpe ve Gamman [2011]** ise tasarımcının yalnızca kolaylaştırıcı bir rolü olmadığını, sürece ve bağlama bağlı olarak farklı rolleri bünyesinde barındırması gereken bir aktör olması gerektiğini belirtmektedir.

Sosyal tasarım kavramı üzerinden geliştirilen sistematik yaklaşımlar incelendiğinde kavrama temel yaklaşımların 4 başlık altında toplanabildiği görülmektedir: (1) uygulanış biçimi, (2) etki ölçeği, (3) müdahale düzeyi ve kapsamı, (4) birleştiricilik. Bu çerçevede yaklaşımların temel hedeflerini, olası potansiyelleri açığa çıkarmak, değişimin sürdürülebilmesi, etki sınıflandırması, ağların anlaşılması olarak tanımlamak ve bu kapsamda bir çerçeve önermek ve kavramın amacına yönelik sınıflandırma olarak tanımlamak mümkündür **Tablo 2.1**. İlk yıllarda kavram genellikle uygulanış biçimi ve etki alanlarına göre değerlendirilse de özellikle son yıllarda kavram için bütünleştirici bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmaktadır. Kavram için bütüncül bir çerçeve oluşturulmaya çalışılırken özellikle son zamanlarda uygulamaların ortak bir sosyal etki yaratması ve yarattığı etkinin sürdürülebilir olması üzerinde durulduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 2.1: Sosyal tasarıma sistematik yaklaşımların değerlendirilmesi

Teorisyen / Sosyal Tasarım	**Armstrong vd. (2015)**	**Kimbell (2021)**	**Winter House Instıtute (Web,**	**Koskinen ve Hush (2016)**	**Veiga ve Almendra (2014)**	**Tromp ve Nial (2022)**	**Nold (2022)**	**Tonkinwise (2013)**
Temel Yaklaşım	Uygulanış Biçimi	Uygulanış Biçimi	Uygulanış Biçimi	Etki Ölçeği	Müdahale Düzeyi ve Kapsamı	Birleştiricilik	Birleştiricilik	Birleştiricilik
Hedef	Sosyal tasarımın mevcut halini ve geleceğini anlamak	Sosyal değişimin sürdürülebilirliğini sağlamak	Aktörler arası ilişkiler ve müdahale düzeyleri üzerinden deneyim ve ilişkileri anlamak	Etki ettiği ölçeğe göre sınıflandırmak	Sosyal tasarımın bileşenleri arasındaki ilişkileri açığa çıkarmak	Ortak fayda oluşturmak için bir yaklaşım üretmek	Sosyal tasarımın ilişkilerini açığa çıkarmak	Sosyal tasarımın amaca özel sınıflandırılması

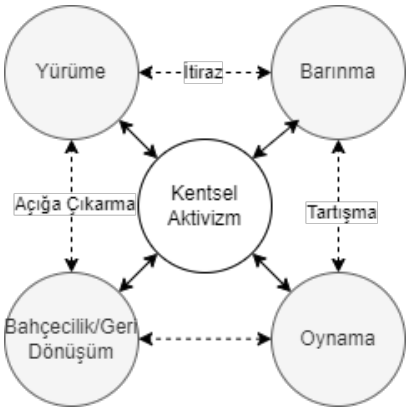
2.1.1. Sosyal Tasarım Alt Alanları

Tasarım kavramı birçok disiplinle ilişkili olması sebebiyle farklı noktalara odaklanan birçok alt başlık üzerinden tartışılmaktadır. Bu çerçevede sosyal tasarım kavramın yaklaşımlar, sorun ve çözüm kavramlarına bakış açıları, sosyal tasarımı uygulama biçimleri, uygulama araçları ve odak noktalarına göre sınırlandırılarak tasarım aktivizmi ve sosyal inovasyon alt başlıkları üzerinden irdelendiği görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde sosyal tasarım kavramı bu üzere 2 alt başlıkta incelenmiştir.

2.1.1.1. Tasarım Aktivizmi

Tasarım aktivizmi, 1970'lerdeki radikal tasarım çağından itibaren süregelen tasarımda fark edilen, o dönemlerde kendini daha çok grafik ve stilistik alanlarında gösteren bir ilk uluslararası harekettir **[Julier, 2013].** Günümüzde ise tasarım aktivizmi tasarım ve planlamada sosyal ve çevresel açıdan sorumlu geniş bir eylemler bütününü temsil etmektedir. Tasarım aktivizmi sorun çözme kapsamında, tasarım ve planlama profesyonellerinin katılımıyla gerçekleşen, olumlu sosyal, kurumsal, çevresel veya ekonomik değişim yaratmayı amaçlayan bilerek ya da bilmeyerek uygulanan tasarım pratiklerini barındırmaktadır **[Miller, 2017; Hou, 2005].** Tasarım aktivizminin farklı tasarım pratikleriyle ilişkilendirme bağlamında çevresel, ekonomik ve jeopolitik krizlere dikkat çekmeye çalıştığını belirten **Julier [2013],** bu kapsamda tasarım aktivizmini sosyal tasarım, topluluk tasarımı, katılımcı tasarım gibi kavramlarla ilişkilendirmektedir.

Tasarım aktivizmi amacı çoğunlukla siyasi düzeyde gerçekleştirilen manifestolar, boykotlar, grevler, protestolar, gösteriler ya da siyasi eylemler şeklinde anlaşılabilmektedir **[Markussen, 2013; Julier, 2013]. Markussen [2011]** bu yanlış anlaşılmayı düzeltmek için tasarım aktivizmini, insanların hayatlarına tasarlanmış müdahaleler yoluyla direniş gücü katmak olarak tanımlamakta ve yürüyüş, barınma, oyun oynama ve bahçe gibi gündelik hayat eylemleri ile ilişkilendirmektedir. Bu kapsamda **Markussen [2011]** tasarım aktivizmini gündelik hayat eylemlerini mevcut güç ve otorite sistemlerini bozmak veya yıkmak için potansiyel bir kavram olarak oluşturduğu estetik kavramıyla ilişkilendirerek potansiyel bir arayüz geliştirmiştir **Şekil 2.9**.

Şekil 2.9: Potansiyel bir arayüz [Markussen, 2011'den üretilmiştir].

Geliştirdiği bu arayüzde tasarım aktivizminin 6 farklı başlıkta ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır;

- Statükodan daha üstün olumlu alternatifler ortaya çıkaran bir araç
- Bilgiyi görsel hale getirmek, derecelendirme sistemlerini tasarlamak, haritalar ve semboller oluşturmak üzerinden bir iletişim eylemi
- Yasa önermek, siyasi toplantılarda bulunmak gibi geleneksel eylemler
- İnsani yardım sağlamayı veya dezavantajlı gruplara hizmet etmeyi amaçlayan bir araç
- Konferanslar konuşmalar, sergiler gibi etkinlikler
- Statükonun ahlakiliği üzerine eleştirel düşünmeyi sağlamak amacıyla bilinçli bir şekilde adaletsiz durumla karşılana bir protesto aracı **[Markussen, 2011]**

Tasarım aktivizmini gündelik hayat eylemleriyle ilişkilendiren bir diğer yaklaşım **Marres'e [2011]** aittir. Marres tasarımda ilişkiler ve sürecin nesneler üzerinden aktarıldığını ve sürekli yeniden tanımlandığını vurgulamaktadır. **Marres'e [2011]** göre nesneler gündelik hayat içerisinde kamusal hayata performatif bir geçişi sağlamaktadır. Geçişi sağlayan nesneler tasarım aktivizminde aktivist bir nesne haline gelmekte ve gündelik hayattaki sorunlarla bu nesne üzerinden ilişki kurulmaktadır. Bu perspektifte tasarımcı da gündelik hayattaki aktivist nesneler aracılığıyla gündelik hayat eylemlerini yeniden tanımlamaya ve yönlendirmeye çalışmaktadır.

Son olarak tasarım aktivizmine mevcut ana akım tasarım pratiklerinin bir eleştirisi olarak yaklaşılmaktadır. **Julier [2013]** tasarım aktivizminin, mevcut politikalar altında ortaya çıkan bir yaklaşım olarak tanımladığı tasarım kültürünün karşısında konumlanması gerektiğini vurgulamaktadır. **Julier'e [2013]** göre tasarım kültürü ana akım ögeler, üretim, tüketim ve tasarımcılar arasındaki ilişkileri yoğunlaştırma, ortak eklemlenme, geçicilik ve bölgeselleşme taktikleriyle üretmektedir. Tasarım aktivizmi tasarım kültürünün üretildiği taktikleri kendi amaçları doğrultusunda yeniden kullanmaktadır. Bu kapsamda **Julier [2013]** tasarım kültürü çerçevesinde tasarım aktivizmini mevcut ilişkilere, değişim hızına ve sıklığına alternatif bir yol olarak tanımlamaktadır. Tasarım kültürü neoliberalizmin sınırlarında üretilen bir yaklaşımken, her ne kadar tasarım aktivizmi de kendisini tasarım kültürü karşısında konumlandırmaya çalışsa da tasarım kültürünün sınırlarında, tasarım kültürünün bağları ve taktikleriyle üretilmeye çalışılmaktadır. Diğer bir deyişle tasarım aktivizmi her ne kadar alternatif bir yol olarak tanımlansa da tasarım kültüründen tam olarak ayrışmamaktadır. Tasarım aktivizmine mevcut duruma alternatif kapsamında bir diğer yaklaşım **Yeğin [Web, 51]** yaklaşımıdır. **Yeğin [Web 51]** neoliberal politikaların kentlerde sosyal ve mekânsal ayrışmaya, barınma hakkının halkın elinden alınması gibi sorunlara sebep olduğunu belirtmektedir. Bu kapsamda **Yeğin [Web, 51]** yaklaşımındaki alternatif senaryolar tasarım aktivizmi kavramı ile uyumludur.

2.1.1.2. Sosyal İnovasyon

Sosyal inovasyon literatürü laboratuvar metaforu üzerine kuruludur, ancak bu laboratuvarlar her zaman gerçek durumlarla bağlantılıdır ve tasarımcılarını da stüdyonun dışına itmektedir **[Chen vd. 2015].** Sosyal inovasyon kavramı kullandığı materyaller, farklı aktörler ve ortak yaratma süreçleriyle sık sık katılımcılık kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Sosyal inovasyonda temel amaç ortak değerlerin yaratılmasıdır. Ortak değerlerin yaratılma süreçlerinde ise temel yaklaşım değerlerin bireysel olarak değil, ortak yaratılmasıdır.

Sosyal inovasyona katılımcılık arakesitinde ortak materyaller ve sürecin dinamikliği üzerinden farklı yaklaşımlar mevcuttur. **Manzini [2011, 2014]** bireylerin yapma ve olma kavramlarını deneyimleme fırsatlarının farklı zamanlarda farklı aktörlerin farklı yollarla katılımıyla gerçekleştiğini dolayısıyla sosyal inovasyon süreçlerinin dinamik ve öngörülemeyen bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Manzini'ye göre sosyal

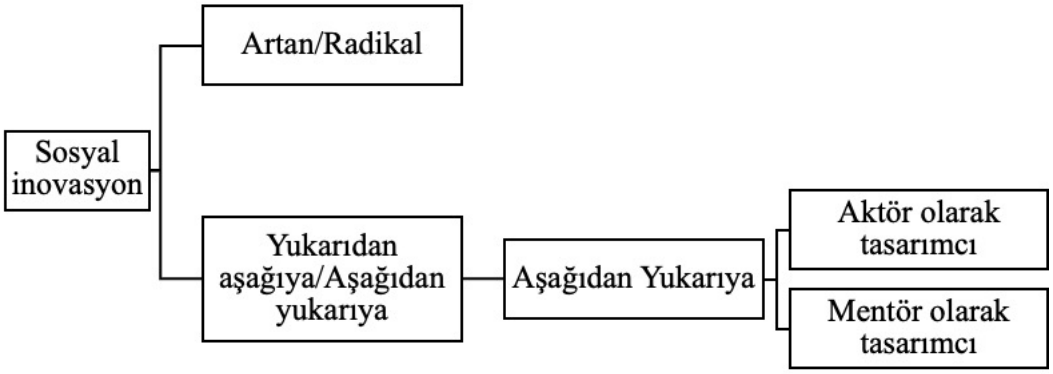
inovasyon bu çerçevede katılımcılık kavramı ile aşağıdaki 4 farklı özelliği açısından benzerlik göstermektedir:

- Ortak yaratma ve fikir birliği oluşturma metodolojisiyle
- Son derece dinamik bir süreç olmasıyla
- Tasarımcının konumunun farklı fikirler ve durumlar söz konusu olduğunda arabulucu olarak yer aldığı yaratıcı ve proaktif eylemler barındırması
- Yeni uygulanabilir olasılık ve çözümlerin teşvik edilmesi, yönlendirilmesi için prototip, maket, eskiz, modelleme vb. diğer materyallere ihtiyaç duyulabilen karmaşık ve ortak süreçler olması sebebiyle.

Diğer bir deyişle **Manzini [2011]** katılımcı tasarımı sosyal inovasyonun gerçekleşebileceği sosyo-materyal düzeneklerin inşasını amaçlayan tasarım girişimlerinin bir araya gelmesi olarak kabul etmektedir. Burada sosyo-materyal birliktelikler katılımcıların bir araya gelebileceği ortamlar sağlamakta ve örgütlenmelerini teşvik etmektedir. Bu kapsamda **Manzini [2014]** sosyal inovasyon süreçlerinin sürekliliği için sosyal inovasyonu katılımcı tasarım süreçlerini de kapsayan bir takım yıldızı olarak değerlendirmektedir.

Manzini [2014] Şekil.2.10' da gösterildiği gibi sosyal inovasyon kavramını "artan veya radikal" ve "yukardan aşağıya (top-down) /aşağıdan yukarıya (bottom- up)" olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Daha sonra aşağıdan yukarıya sosyal inovasyonu ise kendi içinde tasarımcının rolüne göre tekrar ikiye ayırmaktadır. Artan/radikal sosyal inovasyon mevcut düşünce tarzının kapsamı dahilindeki değişiklikler; yukardan aşağıya ya da aşağıdan yukarıya sosyal inovasyon ise değişimin başladığı yer olarak tanımlanmaktadır. Artan/radikal kapsamındaki değişiklikler belirli bir olay ya da durumla sınırlı olan daha küçük ölçekli uygulamalara yönelik değişiklikleri ifade etmektedir. Eğer değişim uzmanlar, karar alıcılar ve politik aktivistler tarafından başlatılıyorsa ve büyük ölçekli sosyal değişimleri hedefliyorsa yukardan aşağıya; insanlar ve topluluklar tarafından başlatılıp yerel ölçekli değişiklikleri hedefliyorsa aşağıdan yukarıya çerçevesindedir. Aşağıdan yukarıya inovasyon anlayışında tasarımcı diğer aktörlerle birlikte ortak olarak tasarım sürecine katılan, potansiyel fikirlerin ve çözümlerin ortaya çıkmasına yardımcı olan, aktörler arasındaki iş birliğini teşvik eden ve mevcut ile tasarımı birleştirmeyi hedefleyen olarak toplumla birlikte tasarlayan konumunda ve sosyal aktörlerden birisi olarak davranmayıp mevcut

ilişkileri kavramsallaştırıp çözüm üreten konumunda toplum için tasarım yapan kişidir.

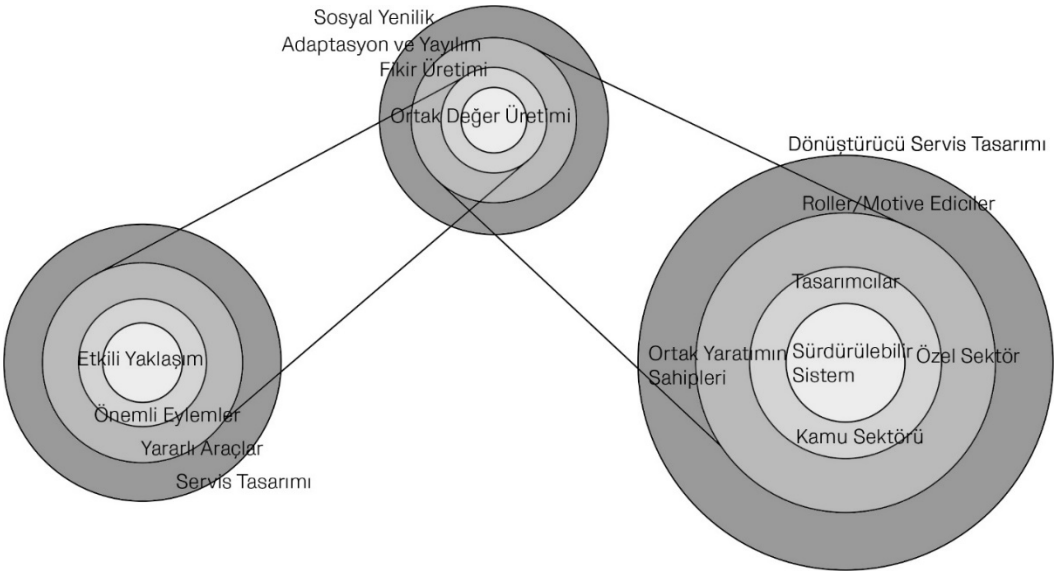

Şekil 2.10: Sosyal inovasyon [Manzini, 2014'ten üretilmiştir].

Sosyal inovasyon ve katılımcılık kavramının örtüşen noktaları kapsamında **Yang ve Sung [2016]** kolektif etki argümanını geliştirmişlerdir. Kolektif etki argümanı kapsamında büyük ölçekli sosyal inovasyonlar için tek bir aktörle sınırlandırılmayan katılımcı bir süreç planlamışlardır. Bu süreçte yeni çözümleri etkili bir şekilde uygulamak için tüm aktörlerin iş birliği yaptığı ve birlikte değer yarattığı bir süreci tanımlayan kolektif etki argümanını katılımcılık ile sosyal inovasyon için ortak bir arayüz olarak öne sürmüşlerdir. Bu arayüzün potansiyel gereklilikleri **[Yang ve Sung, 2016];**

- Farklı paydaşlar arasında çok disiplinli düşünceyi geliştirmeye yönelik yaklaşımların gerekliliği
- Sosyal inovasyon kavramının uzun vadede benimsenmesi için sürdürülebilir bir değer yaratılmasının gerekliliğidir.

Ortak değer yaratma aşamalarında sosyal inovasyon, katılımcılık ve hizmet tasarımı dahilinde sürekliliği sağlayacak gereklilikler için **Şekil 2.11'deki** kavramsal modeli üretmişlerdir.

Şekil 2.11: Sosyal inovasyonda sürdürülebilir ortak değer yaratma mekanizmaları [Yang ve Sung, 2016].

Sosyal inovasyon süreçlerinde sürekliliğin sağlanması için bir diğer yaklaşım **Biggs vd.'in [2010]** sosyal inovasyon sürecini iki ana süreç olmak üzere toplamda dörde bölen önerisidir **Şekil 2.12**. Bu öneride soldaki ilk aşama olan çözüm üretme becerisi, sosyal inovasyon için yeni çözümler bulmayı hedefleyen fikir oluşturma aşamasını ve tasarım süreçlerini kapsamaktadır. Sağ tarafta yer alan bulaşma aşaması ise yeni fikirler uygulanmaya başladıktan sonra adaptasyon ve yayılım ile sürekli bir iyileşme aşamasını içermektedir. Burada ortadaki çizgi süreci uygulama öncesi ve uygulama aşamalarını ikiye bölmektedir.

Şekil 2.12: Sosyal inovasyon süreci [Biggs vd.2010'dan üretilmiştir].

2.1.2. Sosyal Tasarım Eleştirisi

Sosyal tasarım kavramı her ne kadar olumlu değişimler yaratmayı amaçlasa da birçok eleştirinin odağında yer almaktadır. Bu eleştirileri neoliberalizmle ilişkisi, tasarımcının rolü ve çözmeyi amaçladığı problemlerin ölçeği olarak alt başlıklarda ele almak mümkündür.

Sosyal tasarıma gelen önemli eleştirilerden birincisi neoliberalizmle diğer bir deyişle mevcut sistemlerle ilişkisine yöneliktir. **Julier ve Kimbell [2019]** 1980'de neoliberal ekonominin yaygınlaşması ve 2008'deki finansal krizle birlikte sosyal tasarım kavramının neoliberalizmin var olduğu zamanlarda zayıflayan refah sistemine bir yanıt olarak ortaya çıktığını ve güçlendiğini belirtmişlerdir. Sosyal tasarım aslında mevcut sisteme yanıt olarak ortaya çıktığı için mevcut sistemin güç dağılımı üzerinde farklı etkinliklere, aktörlere ve süreçlere yer verdiği takdirde sosyal tasarım gerçekleşebilme ihtimaline sahiptir. Bu kapsamda **Julier ve Kimbell'e [2019]** göre sosyal tasarım; mevcut sistemdeki gücün kontrolünün tamamının hükümetin (otoritenin) kontrolünde olmaması anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, sosyal tasarım hizmetlerinin bir parçası hükümetten çıkıp özel şirketlere, sivil toplum kuruluşlarına ve diğer kâr amacı gütmeyen kuruluşlara devredilmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Farklı kurum ve kuruluşların bu sürece dahil olması sosyal tasarımın uygulanmasına yönelik fırsatlar yaratma açısından önemlidir. Diğer yandan araştırmacılar neoliberalizmin eşitsizlikleri gerektirdiğini, sosyal tasarımın neoliberal politikaların içinde var olduğunu, dolayısıyla da sorunları ele alma kapasitesinin sınırlı olduğunu vurgulamışlardır. Bu sebeple **Julier ve Kimbell [2019]** sosyal tasarımın mevcut sisteme meydan okumak istese bile gerçekleştiremeyeceği etkinlikleri 5 nedensellik ilkesi ile açıklamaktadır:

- Profesyonel tasarım kavramının neoliberalizme hizmet eder bir konumda yer alması,
- Sosyal konularla ilgili uygulamaları yönetecek yeterli araç ve mekanizmanın olmaması,
- Tasarımın kendisinin bir kamu mesleği olarak sınırlı olarak algılanması,
- Gerçek bir moddan ziyade sanal bir şekilde gerçekleşen maddi uygulamalar olması

- Sanal olarak gerçekleşen bu çoğunlukla maddi uygulamaların toplum içinde sınırlı dönüşüm sağlaması.

Julier ve Kimbell [2019] bu gerçekleştirilemeyecek etkinlikler kapsamında 3 potansiyel çözüm önerisi sunmuşlardır;

- Sosyal tasarım kavramının neoliberal sisteme gömülü olduğunu kabul edip kurumsal bir eleştiri geliştirmek
- Sosyal tasarım kavramında tasarımcının rolünün ve kimliğinin sadece tasarımcı olarak kalmaması: kamu, hareket katılımcısı vb. genişleyerek farklı rol ve kimlikler sayesinde proje öncesi ve sonrası gibi farklı süreçlerde devam eden rollerde yer alması: eşitsizlik gibi problemler noktasında farklı bakış açıları geliştirebilme ve anlama yeteneği sağlaması
- Kullanıcı yolculuğu haritası gibi sanal olarak üretilen durumları söylemsel ve kurumsal ilişkileri ortaya çıkaran ve bunlara müdahale edebilecek şekilde gerçekliğe taşıması

Sosyal tasarımı mevcut sistemler üzerinden eleştiren bir diğer yaklaşım **Manzini'ye [2015]** aittir. **Manzini'ye [2015]** göre sosyal tasarım ile en iyi ihtimalle modern tasarım okullarının ve tasarım profesyonellerinin hali hazırda aşina olduğu tasarımın az ya da çok geleneksel biçimleri sosyal olarak nitelendirilebilecek bağlamlara uygulanmaktadır. Bu çerçevede, tasarımdaki sosyal kavramı ancak aşırı yoksulluk, hastalık veya sosyal dışlanma gibi özellikle sorunlu durumlar ve felaket olaylarından sonraki koşullar için acil müdahale durumlarında ve tasarım maliyetini karşılamaya gruplar için gerçekleştiğinde için ayırt edici bir kavramdır. Buna rağmen sosyal tasarım gerçekte sadece alt ekonomik sınıfa değil, orta sınıf ve üst sınıfa da hitap etmektedir.

Sosyal tasarım eleştirilerinden bir diğeri çözmeyi amaçladığı problemlerin etki ettiği insan sayısı ve sınırlılığının tasarımın evrenselliği ile çelişmesidir. Sosyal tasarım, ticari yatırıma değer pazarlar oluşturacak kadar büyük olmayan insan gruplarının sorunlarına gerçek anlamda hizmet ediyorsa, sadece daha az gelişmiş olan ülkelerdeki insanlara değil, farklı toplumsal gruplara da hizmet edebilecek türde ürünlere ve hizmetlere yol açmalıdır. Bu durumda farklı toplumsal grupların farklı türde ürünler talep ettiği görülmektedir. Eğer bunlar sosyal tasarım süreçlerinde kişiselleştirmelerden daha fazlasını ortaya koyacaksa, ticari olmayan bağlamlar için

tasarım süreci de farklı olmalıdır. Sosyal tasarımın bu şekilde gerçekleşiyor oluşu tasarımın evrenselliğine meydan okumaktadır **[Tonkinwise, 2015].**

Son eleştiri ise sosyal tasarım süreçlerinde tasarımcının rolü üzerinden oluşturulmuş bir eleştiri ve potansiyel olasılık alanıdır. Burada tasarımcı temel olarak sosyal yenilik yaptığı için eleştirilmektedir. Diğer bir deyişle tasarımcının rolü mevcut sosyal ilişkileri göz ardı ederek yeni ilişkiler oluşturmak yerine; fiziksel olarak okunur olmayan mevcut ilişkileri anlayıp, onları geliştirmeye odaklanmalı ve uzun vadede sürdürülebilir hale gelmesi için tasarlamak olarak tanımlanmaktadır **[Tonkinwise, 2015]**. Bunun mümkün olması için de tasarımcı mevcut sistemdeki ilişkileri ve bu ilişkilerin arasındaki bağları anlamaya çalışmalıdır.

2.2. Sosyal Mimarlık

Bu bölümde sosyal mimarlık kavramının zaman içerisinde nasıl ortaya çıktığı, geliştiği ve mimarlığın odağının sosyal mimarlığa doğru yaklaşma süreci incelenmiştir. İlk olarak kavramın ortaya çıkışına odaklanılmaktadır. Daha sonra sosyal mimarlığın üretim/uygulanma biçimleri (katılımcılık odaklı, yerellik odaklı, tasarımcı odaklı) üzerinden sosyal mimarlık tanımlamaları yapılmış ve sosyal mimarlık örnekleri incelenmiştir.

2.2.1. Sosyal Mimarlık Kavramının Tarihsel Süreci

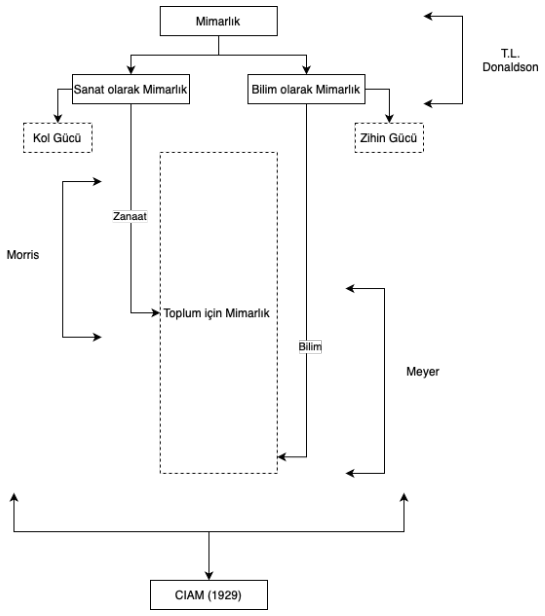
Sosyal mimarlığın ortaya çıkışını ve gelişimini anlayabilmek için mimarlık tarihine bakmak gereklidir. Bu bölümde sosyal mimarlığın özellikle konut üzerinden ilerleyen, ilk ortaya çıktığı zaman dilimlerini kapsayan 2000 öncesi dönemdeki ve konuttan bağımsızlaşıp, kentsel mekânda güçlenerek tekrar ortaya çıktığı 2000 sonrası dönemdeki ele alınış biçimleri tartışılmaktadır.

2.2.1.1. 2000 Öncesi Sosyal Mimarlık

17. ve 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı kapitalizm ve sömürgeciliğin geliştiği bir çağdır. Bu dönemde T. L. Donaldson mimarlığı ‘sanat olarak mimarlık’ ve ‘bilim olarak mimarlık’ olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Sanat olarak mimarlık soylu zenginleri temsil ederken, bilim olarak mimarlık bilgi kültürünü elinde tutan burjuvazi sınıfını

temsil etmektedir **[Ward,1996].** Bu dönem soylu zenginlerin büyük şirketler kurulması amacıyla topraklarını ve gücünü burjuvazi karşısında kaybettiği bir dönemdir. Mimarlığın meta haline geldiği ve zihinsel gücün kol gücünden önemli olduğu bu dönemde zanaat kavramı önemsizleşmiş, mimarlık belli bir kesime hitap etmeye başlayarak toplumla olan bağını koparmaktadır **[Crawford, 1991; Ward, 1996].** Sosyal mimarlık kavramının ilk adımları da bu dönemde mevcut sistemin sorgulanması ile ortaya çıkmaktadır.

Bu dönemde toplumsal olanın geri planda kalmasından rahatsız olan iki temel isim vardır. Bunlardan ilki olan İngiliz tasarımcı Morris mimarlığın bir sanat nesnesi olmasına karşı gelmiştir. İkincisi olan Meyer ise Morris'i destekleyecek bir şekilde mimarlığın mevcut sisteme değil, ekonomik zorluklar altındaki toplumun ihtiyaçlarına hizmet etmesi gerektiğini savunmuştur. Meyer bu bağlamda sosyal mimarlığı bilimin de dahil olduğu toplumsal süreçler olarak tanımlamaktadır. Meyer kendi tanımı doğrultusunda Bauhaus'un sanayi-atölye ortamlarını zanaat ustalarınca ihtiyaca yönelik üretim yapılan mekanlara dönüştürmüştür. Morris ve Meyer'in etkisi ile 1929 CIAM'da ilk kez mimarların toplumsal sorunları tanımlayabilecekleri, analiz edebilecekleri ve çözebilecekleri öne sürülmüştür **[Ward, 1996; Schneider, 2013] Şekil.2.13**.

Şekil 2.13: Sosyal mimarlık kavramının ortaya çıkış süreci

Sosyal mimarlık kavramının tekrar gündeme geldiği bir diğer dönem ise, II. Dünya Savaşı sonrası olmuştur. Bu dönemde savaştan etkilenen yerlerin tekrar inşası için insan ve maddi kaynaklarda yetersizlik yaşanmış **[Ward, 1996],** bunu takiben konut, iş yerleri, hastane gibi mekanlarda minimum standartlarda üretim yapılması hedeflenmiştir. Nüfustaki azalma dolayısıyla sosyal bağlam bu dönemde bireyin ve sosyal yaşantısının toplum için önemli bir parametre haline gelmesine yol açmaktadır. Sonuç olarak insan yetersizliği sonucu ilk sosyal teori ortaya çıkmış ve sosyal bağlam önemli bir hale gelmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan gelişmeler;

(1) 1961'de Jane Jacobs Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı kitabında yukarıdan aşağıya, totaliter kentlerin oluşturulması anlayışı yerine, aşağıdan yukarıya, insan katılımını içeren ve bağlamın bir parametre olarak düşünüldüğü kentlerin olması gerekliliğini vurgulamaktadır **[Jacobs, 1961].**

(2) 1964'te Bernard Rudofsky Mimarsız Mimarlık kitabında sosyal mimarlığı, mimarlar tarafından üretilmek yerine ortak bir deneyime ve kültüre sahip insanların kendiliğinden ve sürekli ürettiği bir mimarlık anlayışı olarak tanımlamaktadır. Ona göre bu anlayış yerel dili kullandığı için modern teknoloji ve sistemlerden daha canlı ve heterojenik bir çevre üretmektedir **[Rudofsky, 1964].**

(3) 1966 yılında Christopher Alexander mekânsal hiyerarşilerin doğal olarak meydana gelen sosyal ilişki kalıplarıyla ilişkili olduğunu öne sürmüştür. Alexander'e göre dünyada var olan tüm mekanları düzenlersek ortaya çıkan toplumsal sorunlar da düzelme ihtimaline sahiptir **[Ward,1996].** Bu tanım mimarlığın sosyal sorunlara bir cevap ve çözüm niteliği taşıdığını kabul etmesi açısından önemlidir.

(4) 1960'lardaki bir diğer gelişme; Henry Sanoff Çevresel Tasarım Araştırma Derneği'nde (EDRA) sosyal mimarlığın katılımcılık bağlamında en güçlü seslerinden biri haline gelmiş ve katılımcılık kavramının lideri olmuştur **[Ward, 1996].**

(5) 1971'de Robert Goodman tasarım mesleklerinin kapitalizme olan bağımlılığını vurgulamış ve dezavantajlı gruplarla çalışmanın gerekliliğini belirtmiştir **[Ward, 1996].**

(6) 1972'de John Habraken, 'Destekler: Toplu Konuta Alternatif' adlı kitabında konut tasarımı ve üretimi aşamasında kullanıcı katılımını ve konutun esnekliğini öne sürmüştür **[Habraken, 1972; Web 4].**

(7) 1972'de sosyal mimarlık konseptinin öncülerinden biri olan Rod Hackney'in kendi kendine yetebilen konut projesi gündeme gelmiştir **[Web,9].**

(8) 1972'de John Turner konut inşa etme özgürlüğü (Freedom to build) ve 1975'te İnsanlar tarafından Konut (Housing by People) adlı kitabı ile insanların süreçte bulunması gerektiği fikrini ileri sürmüş ve gecekonduların mevcut konut sorunlarını sosyal dayanışma barındırdığı için kurumsal bir düzenekten daha iyi çözdüğü fikrini savunmuştur **[Turner,1972; 1975; Web, 5].**

(9) Walter Segal herkesin ahşap bir malzeme ile kendi evini inşa edebileceği esnek bir yöntem olarak geliştirdiği Segal yöntemini geliştirmiştir **[Web, 6,7,8].**

Sosyal mimarlığı tanımlamaya yönelik önermeler birlikte incelendiğinde tartışmaların 5 farklı başlık çerçevesinde geliştiği görülmektedir: (1) katılım, (2) yerellik, (3) tasarımcının rolü, (4) tasarımda esneklik, (5) sürdürülebilirlik. Bu çerçevede katılım sosyal mimarlığın ortaya çıkışından itibaren en fazla sayıda önermede yer alması ile sosyal mimarlığın en kritik bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Yerellik de yine sosyal mimarlığın ortaya çıkışında öne çıkan bir kavram olmuş ancak 1960'lardan itibaren geri planda kalmaktadır. 1970'lerden itibaren ise tasarımda esnekliğin sosyal mimarlığın bir bileşeni olarak tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Tasarımda esneklik ve sürdürülebilirlik gibi kavramlar 1970'ler döneminde tartışılmaya başlanılmışken, katılımcılık kavramın ilk ortaya çıkışından itibaren neredeyse her dönemdeki tartışmalara dahil olmuştur **Tablo 2.2**.

Tablo 2.2: Sosyal mimarlık kavramının kriterleri

Sosyal Mimarlık	Katılım	Yerellik	Tasarımcının Rolü	Tasarımda Esneklik	Sürdürülebilirlik
Jane Jacobs (1961)					
Bernard Rudofsky (1964)					
Henry Sanoff (1960'lar)					
John Habraken (1972)					
Rod Hackney (1972)					
John Turner (1972)					
Walter Segal (1979)					

Sosyal mimarlık kavramı için bir diğer önemli zaman; bu süreçte sosyal mimarlık kavramı Martin Luther King'in ölümü, 1968 olayları, Yedi Gün Savaşları, Vietnam Savaşları gibi olaylarla sarsılmış, 1974'te ise petrol krizinin yol açtığı ekonomik durgunluk sebebiyle sekteye uğramaktadır. Bu petrol krizi döneminde, Venturi estetik görüntü arama çabasıyla kullanıcıyı tekrar pasif bir pozisyona sürüklemiş ve mimari üretimi tekrar nesneleştirmiştir. Diğer yandan Eisenman ise mimarlığın zengin bir müşteri için yapılamayacağını belirtmiştir **[Ward,1996].**

1980'lerin sonunda sosyal mimarlık tekrar gündeme gelmeye başlamaktadır. 1993'te Pratt Enstitüsü, Sosyal Sorumluluk için Mimarlar, tasarımcılar ve Planlamacılar (ADPSR) ile farklı sergiler düzenlemiş ve dünya genelinden katılımcılara ev sahipliği yapmaktadır **[Ward, 1996].**

2.2.1.2. 2000 Sonrası Sosyal Mimarlık

Tarihsel süreç içerisinde farklı bakış açılarıyla yorumlanan sosyal mimarlık kavramı özellikle 2005 yılından itibaren yeniden ivme kazanmaktadır **[Chen vd. 2015].** Avrupa'da refah devletinin çekilmesi, 2008 ekonomik krizi, gibi temel sebepler ve tasarım mesleğinin üst sınıfın ve ekonomik, politik çıkarların odak noktası haline gelmesiyle **[Gribat ve Meireis, 2017]** tasarım pazarı daha küçük ölçekli bir hale

gelmiş ve tasarımcılar için geleneksel iş fırsatları azalmaktadır. Aynı zamanda bu dönemde tasarımcıların ve tasarım öğrencilerinin sayısının artması sonucu tasarımcılar sadece nesnelerle değil, hizmet ve topluluklarla ilgili soyut çalışma alanlarına dahil olmuşlardır **[Chen vd. 2015].** Tasarım günümüzde nesnelerle ve hizmetlerle iç içe geçmiş ve sosyal faaliyetlerin anlam kazandığı bir konuma ulaşmaktadır **[Chen vd. 2015].** Bu doğrultuda yeni bir sosyal mimarlığın savunucuları, mimarların küçük bir elit gruba hizmet etmek yerine, 'insan merkezli' bir yaklaşım izleyerek şu anda marjinalleştirilmiş olanların yaşam koşullarını iyileştirmelerini talep etmektedir **[Gribat ve Meireis, 2017].**

Sosyal mimarlık günümüzde mevcut olumsuz durumları olumlu durumlara dönüştürme amacıyla uygulanan bir araç olarak tanımlanmaktadır. Örneğin **Ward'a [1996]** göre sosyal mimarlığın amacı herhangi bir sorundan dolayı acı çeken insanların acısını ortadan kaldırmak ve insan onurunu artırma yolunda merkezi olmayan daha büyük dayanışma ve topluluk katılımını teşvik edebilecek bir topluluk ortamını oluşturmaktır. **Miller [2017]** ise sosyal mimarlığı mevcut durumları tercih edilen durumlara dönüştürmeyi amaçlayan eylem planları olarak tanımlamaktadır. **Gribat'a [2017]** göre sosyal mimarlığın temelinde, dezavantajlı gruplar için iyi projeler inşa ederek iyilik yapmak ve yaşam koşullarını iyileştirme fikri yatmaktadır. **Schneider [2013]** ise sosyal mimarlığı mevcut kapitalist sınırların içerisinde kolektif bir şekilde oluşturulan umutlu bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır**. Richter vd.'e [2017]** göre özellikle son yıllardaki finansal kriz, iklim değişikliği ve mülteci gibi sorunlar sebebiyle, sosyal kavramı günümüzde kapitalist yapıları ve güç ilişkilerini ifade etmek yerine, topluluk katılımının ön planda olduğu, yukarıdan aşağıya yaklaşımlar yerine aşağıdan yukarıya yaklaşımların oluşturulduğu, kendin yap pratiklerinin yer aldığı bir süreç haline gelmektedir. Dolayısıyla sosyal mimarlık uygulamaları, temelde estetiğe değil, farklı aktörlerin sürece katılımı, halkın kendi kendini örgütlemesi, yerel toplulukların öğrenmesi gibi eylem ve süreçlere odaklanmaktadır **[Richter vd. 2017].** Bu yaklaşımların bütününe bakıldığında günümüzde sosyal mimarlığın insan hayatına olumlu etki etmeyi hedeflediği görülmektedir. Diğer bir deyişle günümüzde sosyal mimarlık anlayışı, insan hayatını mekânın üretim biçimleri ve mekânın kullanım şekilleri aracılığıyla geliştirmeyi amaçlamaktadır.

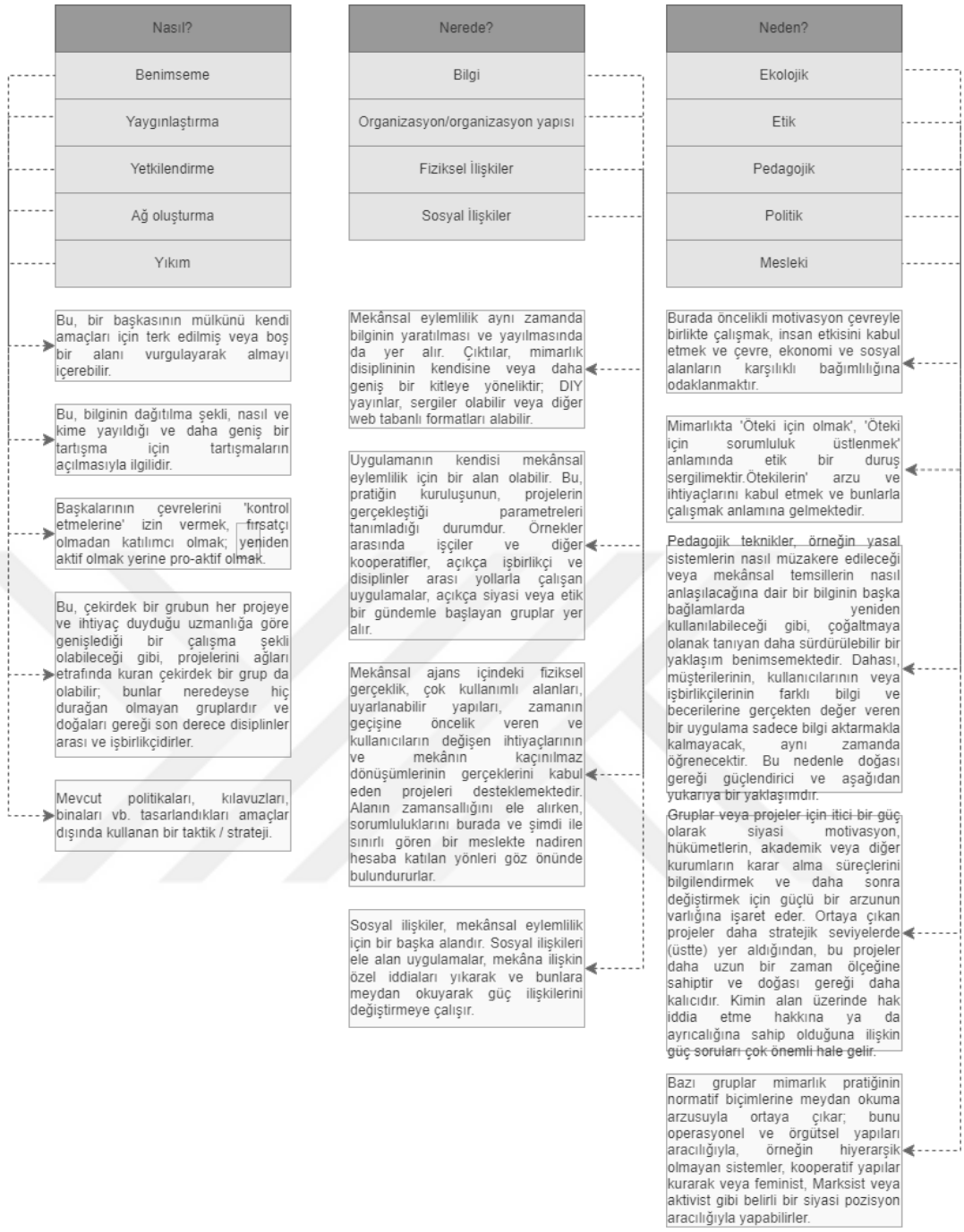
2000 sonrası dönemde sosyal mimarlığı tanımlamak yerine sosyal mimarlığın hangi problemleri çözmeye, amaçlara ve kişilere hangi yöntemler aracılığıyla hizmet etmesi

gerektiğinin tartışıldığı görülmektedir. Bu kapsamda sosyal mimarlık özellikle dönem dönem ortaya çıkan problemlere çözüm olarak sunulmaktadır. Diğer yandan sosyal mimarlık yapmanın bir aracı olan katılımcılığın geçmişten günümüze gelen etkisi güncel olarak devam etmektedir **Tablo 2.3**.

Tablo 2.3: Sosyal mimarlık kavramının kriterleri

2000 Sonrası Sosyal Mimarlık	**Problem**	**Amaç**	**Yöntem**	**Hedeflenen Kitle**
Schneider (2013)	Belirtilmemiş	Umutlu bir yaklaşım	Kolektif	Belirtilmemiş
Gribat (2017)	Belirtilmemiş	İyilik yapmak, Yaşam koşullarını iyileştirmek	Belirtilmemiş	Dezavantajlı Gruplar
Richter (2017)	Finansal kriz, İklim değişikliği, Mülteci	Belirtilmemiş	Topluluk Katılımı Aşağıdan Yukarıya Kendin Yap Pratikleri	Belirtilmemiş
Miller (2017)	Mevcut durumlar	Tercih edilen durumlar	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş

Veiga ve Almendra [2014]'ün yaklaşımlarına benzer biçimde **Till ve Schneider [2011]** ise sosyal mimarlıkta; günümüzde mimarlık yapmanın farklı yollarını nasıl, nerede ve neden sorularıyla ilişkilendirerek daha bütüncül bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Nasıl sorusu eylem veya ürünün elde edildiği araçları tanımlamaktadır. Benimseme, yaygınlaştırma, yetkilendirme, ağ oluşturma ve yıkım nasıl sorusunun cevabını oluşturmaktadır. Bir grubun eylem veya ürün alanının oluştuğu yeri nerede sorusu ifade etmektedir. Nerede sorusunun cevabını bilgi, organizasyon, organizasyon yapısı, fiziksel ilişkiler ve sosyal ilişkiler cevabı oluşturmaktadır. Bir grubun eyleminin arkasındaki motivasyon neden sorusunu oluşturmaktadır. Neden sorusunun cevabını ekolojik, etik, pedagojik, politik ve mesleki seçenekleri oluşturmaktadır. **Şekil 2.14.'te** soruların ve cevapların birbiriyle ilişkisi ve cevapların ne anlama geldiği bilgisi yer almaktadır.

Şekil 2.14: Sosyal mimarlıkta nasıl, deden ve derede sorusu ve cevapları [Till ve Schneider, Web,43'ten üretilmiştir].

2020 ve sonrası döneminde sosyal mimarlık çalışmaları tekrar hız kazanmaktadır. Bunun temel sebepleri covid **[Rocco, 2022],** beyrut'ta liman patlaması **[Fawaz, 2022],** doğal afetler gibi olumsuz durumların artması olmuştur. 2020 sonrası dönemde tıpkı sosyal tasarım kısmındaki gibi sosyal mimarlığa sadece sosyal sürdürülebilirlik

üzerinden değil, aynı zamanda çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik üzerinden bakan bütüncül bakış açıları getirilmeye çalışılmaktadır.

Bu kapsamda öne çıkan yaklaşımlardan ilki **Doshi'nin [Web, 46]** yaklaşımıdır. Doshi sosyal mimarlığı, insanlar için, halk tarafından ve halk için üretilen mimarlık olarak tanımlamaktadır. Doshi tanımı doğrultusunda geleneksel malzeme ve teknikleri kültürün ve bağlamın bir parçası olarak görmekte ve çevresel sürdürülebilirlikle ilişkilendirmektedir **[Web, 46].**

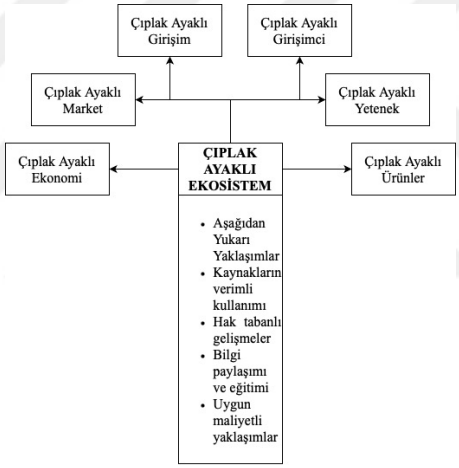
İkinci bir bütüncül yaklaşım **Günenç [2024]**'e aittir. **Günenç [2024]** sosyal mimarlığın kapsamını (1) acil durumlardaki üretimler, (2) afet ve savaş sonrasında kentsel ve kırsal alanlardaki üretimler, (3) 3. Dünya ülkeleri kırsal alanlar ve çeşitli yerlerde nesneleştirilen pratiklerin toplumsal dönüşümleri bağlamında üretimler olmak üzere tanımlamaktadır. **Günenç [2024]** bu bağlamda mimarın geleneksel rollerinden uzaklaşması gerektiğini ve sayısız rollere büründüğü bir mimarlık ortamı üretmesi gerektiğini belirtmektedir **[Günenç, 2024].**

Üçüncü bir bütüncül yaklaşım olarak, **Öksüz ve Sağlam [2024]** ise sosyal mimarlığın yeniden üretilebilme durumlarını incelemiş ve sosyal mimarlığın farklı başlıklar halinde düşünülemeyeceğini belirtmiştir. Bu düşünceden yola çıkarak (1) çevre odaklı sosyal mimarlığın sosyal ve ekonomik gelişmeleri teşvik ettiğini, (2) yerel malzeme kullanımının topluluk katılımı, sosyal etkileşim ve yer hissini artırdığını, (3) topluluk katılımının ise onur, sahiplik, sadıklık ve takdir duygularına yol açtığını belirtmişlerdir. Bu döngüye 'sürdürülebilir gelişim döngüsü' adını vermişlerdir. Döngünün temelinde; yerel bireylere küreseldeki yapma yöntemlerini diğer bir deyişle uzmanlık bilgisini "know how" öğretmek yer almaktadır **[Öksüz ve Sağlam, 2024].**

Bu kapsamda diğer bir yaklaşım **Lokko [Web, 47; Web 48]**' nun yaklaşımıdır. **Lokko [Web, 47]**, sosyal mimarlığa; heterojenlik ve çeşitlilik üzerinden bakarken, sürdürülebilirlik, toplum katılımı ve kapsayıcılığı ele almaktadır **[Web, 47; Web, 48].**

Son yaklaşım ise **Lari'nin [Web,45]** "çıplak ayaklı sosyal mimarlık" (İng. barefoot social architecture) kavramıdır. Lari ürettiği kavramı yoksulluk seviyesinin artması, iklim bağlamında gelişen acil durumlar, iklim değişikliğine bağlı göç, covid 19 gibi hastalıklar, tekrarlayan afetler, küresel ısınmanın etkileri gibi durumlara çözüm olarak öne sürmüştür. Çıplak ayaklı sosyal mimarlığın amaçları: (1) piramidin en altındakiler için inşa etme yolları bulmak, (2) sera gazı emisyonlarını azaltarak iklim değişikliğinin

etkileriyle başa çıkmak olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda bütüncül "çıplak ayaklı ekosistem" (İng. barefoot ecosystem) modelini önermiştir **Şekil 2.15**. Çıplak ayaklı ekosistem çıplak ayaklı sosyal mimarlığın gelişmesi için bir ön koşul görevi görmektedir. Çıplak ayaklı sosyal mimarlığın ilkeleri: (1) çıplak ayaklı ekosistemden maksimum faydayı sağlamak, (2) katılımcı ortak üretim süreçlerinde sürdürülebilir geleneksel malzemeler kullanarak insanların gururunu, itibarını ve refah seviyesini yükseltmek, (3) sosyal iyi ve çevresel sürdürülebilirlik kapsamında karşılanmayan ihtiyaçları karşılamak, (4) ekolojik ayak izini düşürmek için mühendislik gerektirmeyen malzeme seçimleridir **[Web, 44; Web, 45].** Lari aynı zamanda çıplak ayaklı sosyal mimarlık kapsamında mimarın rolünü de aktivist olarak tanımlamaktadır **[Web, 45].**

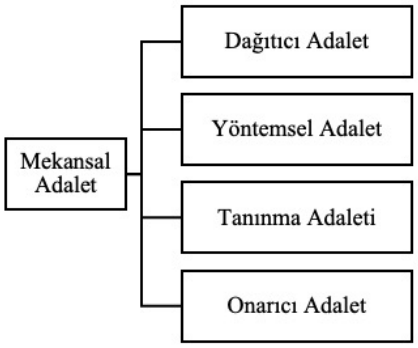
Şekil 2.15: Çıplak ayaklı sosyal mimarlık [Web, 44].

Özellikle 2020 sonrası dönemde sosyal mimarlık kapsamında öne çıkan diğer kritik kavram "adalet" (İng. justice) olmuştur. Bunun arkasındaki temel sebep meydana gelen olumsuz durumların mevcut eşitsizlikleri derinleştirmesidir. Bu çerçevede adalet kavramı sosyal mimarlığı gerçekleştirebilmek için çok kritik bir **araç** haline gelmektedir. Adalet kavramı, mekanların ve kentteki verilerin adil dağılımını içermesiyle; temelinde kent mekanlarının ve haklarının kentliye kullanıcıya iadesini temsil eden kent hakkı **[Lefebvre, 2015]** kavramına dayanmaktadır. Kent hakkı kavramı neoliberal politikalar içerisinde yeniden üretilen kent mekanlarının kullanım

ve ihtiyaçlar doğrultusunda deviniminde **[Harvey, 2006**] adalet yaklaşımını bir araç olarak kullanabilme potansiyeline sahiptir.

Özellikle Brezilya'da yürütülen, halkın yerinden edilmesine karşı geliştirilen direniş pratiklerinden biri olan Vila Autódromo Direnişi ve Yeniden Yapılanma Süreci **[Web, 81]** ile cinsiyet eşitliğini odağına alan Periferide Mimarlık: Brezilya'da Kadınlara Ev Yapmayı Öğretmek **[Web, 82]** projeleri, kent hakkı ve mekânsal adalet kavramlarının küresel ölçekte yeniden değerlendirilmesine önemli katkılar sunmuş; aynı zamanda bu kavramların katılımcılık temelli yaklaşımlarla ilişkisel bir biçimde ele alınmasını teşvik etmiştir.

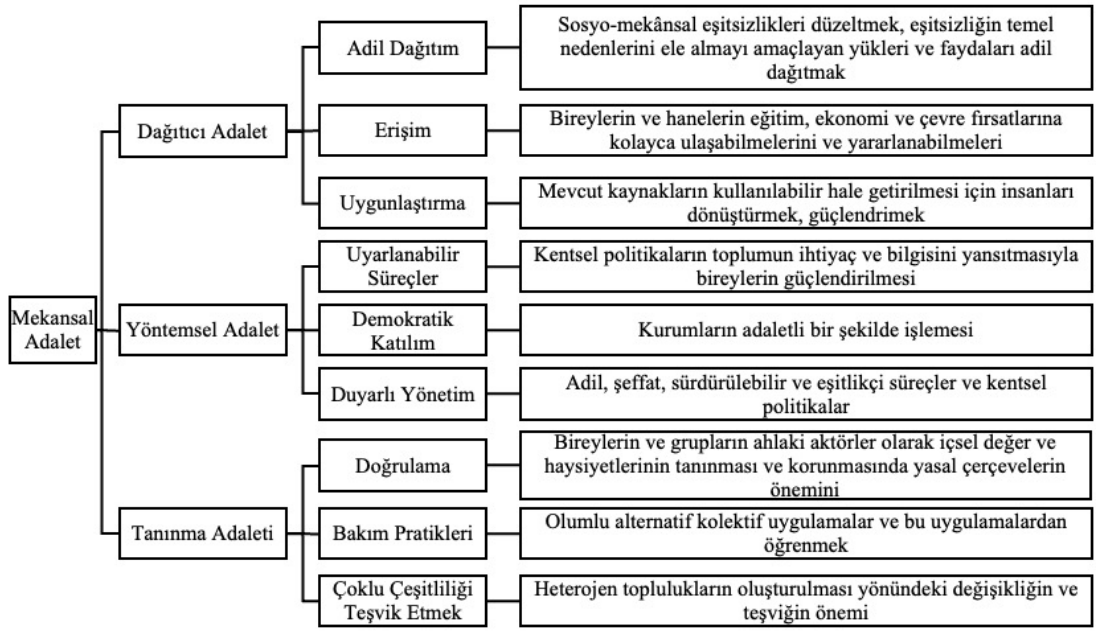
Van del Poel vd. [2024] adalet kavramını dağıtıcı adalet, yöntemsel adalet, tanınma adaleti ve onarıcı adalet olmak üzere dörde ayırır : (1) Dağıtıcı adalet olumlu ya da olumsuz varlıkların adil bir şekilde dağıtılması (2) yöntemsel adalet adil karar alma süreçlerinin uygulanması (3) tanınma adaleti marjinal gruplar, farklı ırklar, sosyal gruplar, kadınlar gibi gruplar aracılığıyla yerleşen sosyal normların önemini kaybetmesi (4) tarihsel süreçte meydana gelen adaletsizliklerin onarılması anlamına gelmektedir **Şekil 2.16**.

Şekil 2.16: Adalet kavramına bütüncül bir yaklaşım [Van del Poel vd. 2024'ten üretilmiştir].

Adalet kavramını sosyal süreçlerle ilişkilendiren **Lopez vd. [2024]** ise sosyal süreçlerin çeşitli adalet taleplerinin eşitsizliklerin bulunduğu mekânlarda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Bu kapsamda **Lopez vd. [2024]** mekânın sosyal süreçlere nasıl katkıda bulunabileceğini tartıştıkları, mekandaki olumlulukların ve olumsuzlukların adil bir şekilde dağıtılmasını hedefleyen "mekânsal adalet" kavramını

öne sürmektedirler. Adalet kavramının kentsel planlama ve politika oluşturma süreçlerine dahil edilmesiyle birlikte tüm vatandaşların göz önünde bulundurulduğu, daha eşitlikçi, dirençli ve sosyal sürdürülebilirliğin ve gerçek sürdürülebilirliğin sağlanacağı öngörülmektedir **[Lopez vd. 2024]. Lopez vd. [2024]** mekânsal adaleti de 3 alt başlıkta incelemektedirler **Şekil 2.17**.

Şekil 2.17: Mekansal adalet [Lopez vd. 2024'ten üretilmiştir].

Miraftab [2022] ise mevcut şehircilik anlayışını reddederek alternatif bir gelecek olarak "insancıl şehircilik" kavramını öne sürmektedir. Bu çerçevede bakım pratiklerini mevcut şehircilik düzenine karşıt bir yaklaşım olarak genişleterek, toplumsal yeniden üretim işinin sadece kadın ve dezavantajlı gruplara bırakılmadığı bir gelecek hayal etmektedir **[Miraftab, 2022].**

Tablo 2.4'te görüldüğü gibi sosyal mimarlığa yaklaşımlar, 2020 öncesi ile karşılaştırıldığında yaklaşımların sadece sosyal odaklı olmaktan fazlasını ifade ettiği görülmektedir. Özellikle son dönemlerdeki yaklaşımlarda sosyal mimarlık kavramı, katılımcılık ve yerellik parametreleri üzerinden çevresel sürdürülebilirlik kavramıyla da ilişkilendirilmektedir. Diğer bir önemli nokta ise farklı problemler sonucu

eşitsizliklerin artması sebebiyle, adalet kavramının sosyal mimarlık yaklaşımlarına dahil olmasıdır.

Tablo 2.4: 2020 sonrası sosyal mimarlık bileşenleri

2020 Sonrası Sosyal Mimarlık	Doshi (Web,46)	Lari (Web,45)	Günenç (2024)	Öksüz ve Sağlam (2024)	Lokko (Web 47; Web 48)	Van del Poel vd. (2024)	Lopez vd. (2024)
Katılımcılık							
Yerellik							
Tasarımcının Rolü							
Çevresel Sürdürülebilirlik							
Adalet							

Yukarıda yer verilen tartışmalar sosyal mimarlık kavramının her dönemin ihtiyacına göre farklı şekillerde ve farklı kavramlarla ilişkili olarak ele alınmadığını göstermektedir. Bu kapsamda sosyal mimarlık kavramı bir yandan genişlerken bir yandan da dünyanın içinde bulunduğu durumdaki ihtiyaçlara göre belirli kavramlar üzerinde daha fazla durmaya başlamaktadır. Bu bağlamda kavramların ortak yankılarının yer aldığı öne çıkan alt alanlar bir sonraki alt bölümde sunulmuştur.

2.2.2. Sosyal Mimarlık Kavramının Alt Alanları

Tarihsel gelişim sürecinde sosyal mimarlık altında katılımcılık (Jacobs, 1961; Gribat 2017; Web, 45; Günenç, 2024) yerel mimarlık (Rudofsky, 1964; Web, 46; Öksüz ve Sağlam, 2024) tasarımcının rolü (Rudofsky, 1964; Web, 45; Günenç, 2024) adalet (Lopez vd. 2024; Van del Poel vd. 2024), çevresel sürdürülebilirlik (Hackney, 1972; Web, 46; Günenç, 2024) ve tasarımda esneklik (Habraken, 1972; Segal, 1974) kavramları üzerinden farklı tartışmalar olduğu görülmüştür **Tablo 2.5.**

Sosyal mimarlık literatürü baskın olarak katılımcılık kavramı üzerinden ilerlemektedir. Bu sıralamayı yerellik ve çevresel sürdürülebilirlik yaklaşımları takip

etmektedir. Sosyal mimarlık kapsamında çevresel sürdürülebilirlik kavramı doğal ışıklandırma, doğal havalandırma gibi pasif yaklaşımlar üzerinden ilerlerken diğer yandan büyük bir çoğunluğu malzemenin yerelliği üzerinden ilerlemektedir. Bu çerçevede çevresel sürdürülebilirlik kavramı yerellik içerisinde değerlendirilmektedir. Sosyal mimarlık kapsamında öne çıkan bir diğer kavram olan tasarımcının rolü; çok katılımcılı süreci yöneten ve kontrol eden kişi olması sebebiyle öne çıkmaktadır. Son olarak tasarımda esneklik kavramı ve adalet kavramı sosyal mimarlıkta geri planda kalan kavramlardır. Ancak tasarımda esneklik kavramı modülerlik, yerel malzeme ve yerel işçilik kapsamında ele alınırken; adalet kavramı katılımcılık çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda sosyal mimarlık tartışmalarında ve uygulamalarında daha yaygın etki alanına sahip olduğu görülen katılımcılık (Öksüz ve Sağlam, 2024; Web, 47), yerel mimarlık (Web, 46; Öksüz ve Sağlam, 2024), ve tasarımcının rolü (Web, 45; Günenç 2024) odaklı yaklaşımlar incelenmiştir.

Tablo 2.5: Sosyal mimarlık bileşenleri

	Sosyal Mimarlık Yaklaşımları					
Teorisyenler	Katılımcılık	Yerellik	Tasarımcının Rolü	Tasarımda Esneklik	Çevresel Sürdürülebilirlik	Adalet
Jane Jacobs (1961)	■	■				
Bernard Rudofsky(1964)		■	■			
Henry Sanoff (1960)	■					
John Habraken (1972)	■			■		
Rod Hackney (1972)					■	
John Turner (1972)	■					
Walter Segal (1979)	■			■		
Doshi (Web, 46)		■			■	
Lari (Web, 45)	■	■	■		■	
Günenç (2024)	■	■	■		■	
Öksüz ve Sağlam (2024)	■	■			■	
Lokko (Web, 47)	■				■	
Van del Poel vd. (2024)						■
Lopez vd. (2024)						■
Toplam	**9**	**6**	**3**	**2**	**6**	**2**

2.2.2.1. Katılımcılık Odaklı Sosyal Mimarlık

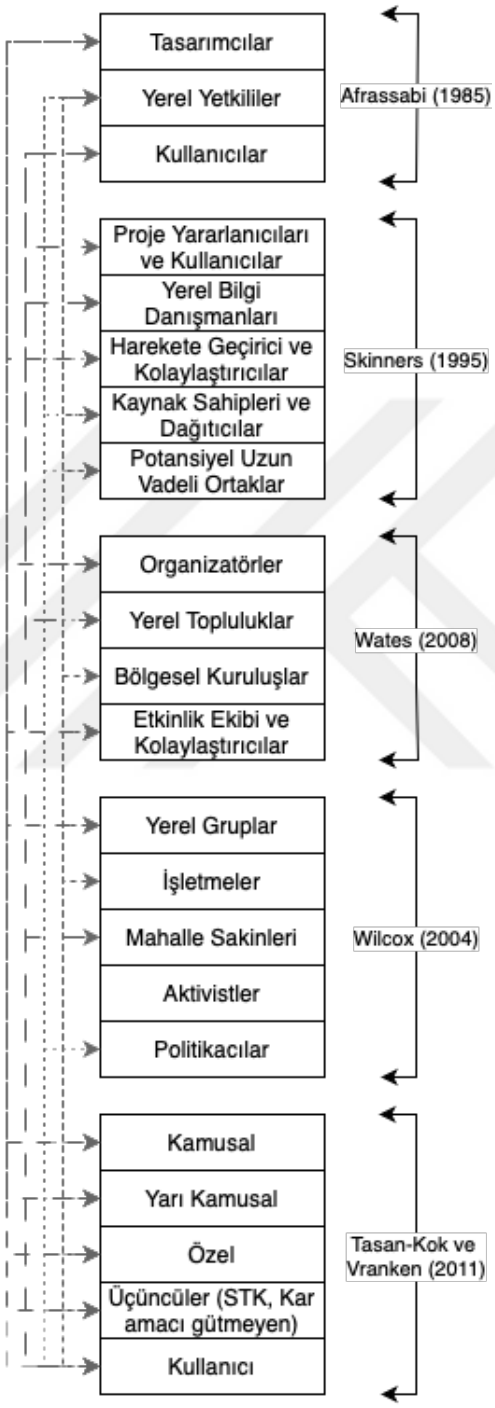
İnsanları tasarım, uygulama ve farklı aşamalarda sürece dahil eden katılımcı tasarım yaklaşımları için farklı aktör, yöntem ve düzey tanımları ve kapsamları bulunmaktadır. Katılımcı tasarım süreçlerinde farklı aktörlerin, yöntemlerin ve düzeylerin tartışılması sürece dahil olma ve süreci geliştirme potansiyellerinin değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Katılımcı tasarım sürecinde aktörler farklı araştırmacılar tarafından yapılan işlere, yerel ile kurulan ilişkiye ve özel- kamusal ilişkisine göre ele alınmaktadır.

Afrassabi'ye [1985] göre aktörler üçe ayrılmaktadır. Bunlar; (1) farklı disiplinlerden tasarımcılar (mimarlar, sosyologlar, kentsel tasarımcılar vb.), (2) yerel yetkililer (belediyeler, kentsel planlama ofisleri vb.) ve (3) kullanıcılardır. **Skinners [1995]** ise aktörleri beşe ayırmaktadır: (1) proje yararlanıcıları ve kullanıcıları, (2) yerel bilgi danışmanları ve savunucuları, (3) harekete geçirici ve kolaylaştırıcılar, (4) kaynak sahipleri ve dağıtıcıları, (5) potansiyel uzun vadeli ortaklardır. **Wates'e [2008]** göre ise aktörler (1) organizatörler (proje başlatıcıları), (2) yerel topluluğu oluşturan bireyler veya gruplar, (3) bölgesel kuruluşlar (sivil toplum kuruluşları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar vb.) (4) etkinlik ekibi ve kolaylaştırıcılardır. **Wilcox'a [2004]** göre aktörler (1) yerel gruplar, (2) işletmeler, (3) yerleşikler, (4) aktivistler ve (5) politikacılardır. **Wilcox'un [2004]** tanımı aktivistleri içerdiği için önemlidir. Tasan-**Kok ve Vranken de [2011]** aktörleri beşe ayırmaktadır. (1) kamusal sektör, (2) yarı kamusal sektör, (3) özel sektör, (4) üçüncüler (sivil toplum kuruluşları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar vb.) ve (5) kullanıcılardır.

Şekil 2.18'de katılımcı tasarım süreçlerinde farklı aktör yaklaşımları birleştirilmiş ve bu kapsamda bir aktörün birden fazla role sahip olabileceği gösterilmiştir. Bu bağlamda aktörlerin rollerinin katı sınırlarının daha esnek olması gerektiği önerilmektedir. Bu bağlamda **Skinners [1995]** ve **Wates [2008], Afrassabi [1985]**'in tasarımcılar olarak tanımladığı rolü, tasarımcının yer alabileceği farklı görev tanımları üzerinden geliştirmişlerdir. **Skinners [1995]** ayrıca katılımcı tasarım süreçlerinin daha sürdürülebilirlik ve sürekliliğine potansiyel uzun vadeli ortaklar rolü ile vurgu yapmaktadır. **Wilcox [2004]** aktörlere sosyal mimarlığın tekrar gündeme geldiği dönemde aktörlere aktivistleri eklemiştir. **Tasan-Kok ve Vranken [2011]** ise hep

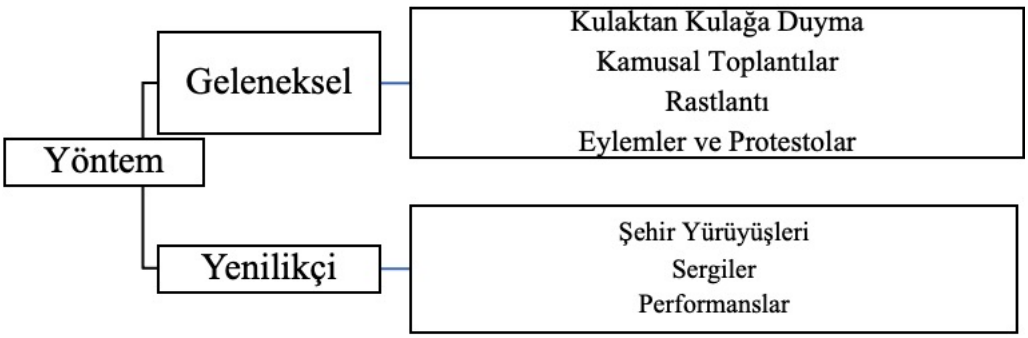
görevler ve sorumluluklar üzerinden değerlendirilen aktörlere daha kapsamlı ve bütünleştirici bir bakış açısı getirmiştir.

Şekil 2.18: Katılımcı tasarım süreçlerinde aktörler ve ilişkileri

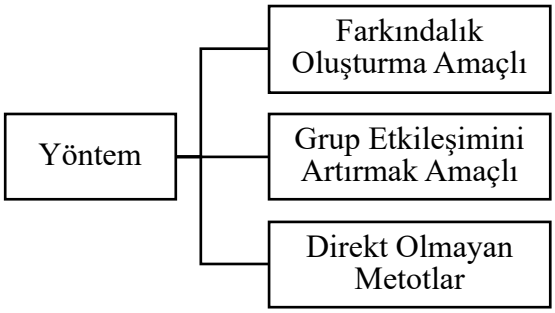
Katılımcı tasarım süreçlerinde yöntemler, yerel ihtiyaçlara yanıt verecek girişimleri tasarlama, yoksul ve dezavantajlı kişiler için güç ilişkilerini düzenleme, süreci demokratikleştirme ve güçlendirme, yetkilendirme gibi katılımın amaçlarına hizmet eden süreçlere kullanıcıların katılımını sağlamanın bir aracıdır **[Kanji ve Greenwood, 2001].** Katılımcı tasarım süreçlerinde ortak yaratma eylemleri genellikle çeşitli tasarım araçlarıyla ve atölye çalışmalarında gerçekleşir. Benzer şekilde, katılımcı tasarım gerçek kullanıcılarla saha çalışmasını ve kâğıt prototipler ve karton maketler gibi çeşitli şeyleri birleştirmektedir **[Chen vd. 2015].** Katılım araçları çevrimdışı ya da çevrimiçi olabilmektedir ancak bu araçlar arasında şeffaflığın olması önemlidir. Vatandaşların katılımcılık süreçlerindeki şeffaflığı algılaması ve yönetimle vatandaş arasındaki güven oluşumu için önemlidir. Bu kapsamda katılımcı tasarım süreçlerinde yöntemler kullanılan araçlara, yöntemin amacına ve yöntemin uygulanışına göre ele alınmaktadır.

Bu kapsamda **Rowe ve Frewer [2004]** yöntemleri süreçte kullanılan araçlara göre geleneksel ve yenilikçi olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kulaktan kulağa duyma, kamusal toplantılar, rastlantı, eylemler ve protestolar geleneksel yöntemler olarak kabul edilirken diğer yandan şehir yürüyüşleri, sergiler ve performanslar yenilikçi yöntemlerdir **Şekil 2.19**.

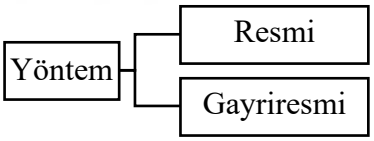
Şekil 2.19: Geleneksel ve yenilikçi yöntemler [Rowe ve Frewer, 2004].

Yöntemlere bir diğer sistematik yaklaşım yöntemlerin amacı üzerinden **Sanoff [2005]** tarafından yapılmaktadır. **Sanoff [2005]** yöntemleri amaçlarına göre (1) farkındalık oluşturma amacıyla, (2) grup etkileşimini artırmak amacıyla ve (3) direkt olmayan metotlar olmak üzere üçe ayırmaktadır **Şekil 2.20**.

Şekil 2.20: Amaçlarına göre yöntemler [Sanoff, 2005].

Son yaklaşım ise özellikle son zamanlarda gündeme gelen yöntemin uygulanışını içermektedir. Bu kapsamda **Wolf [2020]** yöntemleri resmi ve gayri resmi olmak üzere ikiye ayırr. Resmi yöntemler yapılandırılmış, içinde en az bir yetkilinin bulunduğu genellikle katılımın zorunlu olduğu süreçleri kapsamaktadır. Gayri resmi yöntemler ise yapılandırılmamış, zorunlu olmayan, katılımı artırmak için alternatif yöntemleri temsil etmektedir **Şekil 2.21**.

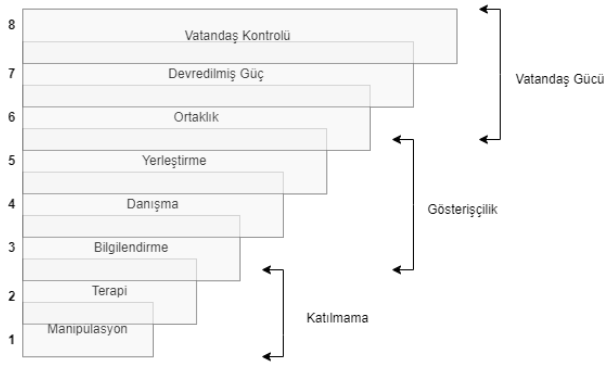
Şekil 2.21: Resmi ve gayriresmi yöntemler [Wolf, 2020].

Katılımcı tasarım süreçlerinin yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olması üzerine farklı görüşler mevcuttur. Bunlardan ilki katılımcı tasarım süreçlerinin daha verimli olabilmesi için süreçte amaçların, uygulanacak tekniklerin önceden belirlenmiş olmasıdır **[Sanoff, 2021].** Ancak katılımcı tasarım sürecine resmi ve resmi olmayan süreçler şeklinde bakan **Hou'ya [2007]** göre katılımcı tasarım süreçlerinde resmi olmayan süreçlerin varlığı sürece olumlu katkı sağlar **[Hou,2007].** Aynı şekilde **Lee [2008]** tasarımcının topluluklarla ve kullanıcılarla herhangi bir plan olmadan resmi olmayan bir şekilde görüşmesinin sürecin yukarıdan aşağıya uygulanma şeklinden aşağıdan yukarıya uygulanmasını sağlayarak ilişkileri geliştirilebildiğini vurgulamaktadır **[Lee, 2008].** Aynı zamanda **Gaudio ve Franzato [2016],** katılımcı

tasarım süreçlerinin her ne kadar önceden yapılandırılmış ve açık uçlu olmadığı için eleştirilse de yapılandırılmış bir tasarım süreci de yetersiz olabildiğini belirtmektedir. **Puri vd. [2000]** bu kapsamda daha geniş bir bakış açısı ile; yerel farklılıklardan ve süreçlerden gelen farklı katılım modellerinin mevcut olduğunu, katılım süreçleri yerellikten etkilendiği için de evrensel bir katılım modelinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu gerekçelerle **Winschiers-Teophilus [2010],** tasarıma katılım biçimlerinin ve uygulamalarının önceden tanımlanmaması, yerel topluluklarla etkileşim yoluyla dinamik olarak yapılandırılması ve yerel anlayış, gelenek ve uygulamalar tarafından şekillendirilmesi gerektiği savunmakta ve performatif bir katılım modeli olması gerektiğini öne sürmektedir.

Son katılım bileşeni ise daha çok katılımın düzeyini anlamak amacıyla geliştirilen bir değerlendirme ve ölçme spektrumu olarak değerlendirilmektedir. Bu düşünce biçimiyle farklı aktör ve yöntemlerin dahil olup olmaması dikkate alınarak; katılımın artış ve azalışını ölçme ve değerlendirmeye yönelik piramit, merdiven vb. modeller geliştirilmiştir **[Arnstein, 1969; Wulz 1986; Wilcox, 1994].**

Bunlardan ilki **Arnstein'ın [1969]** katılımcılık merdivenidir. **Arnstein [1969]** katılımcılığın hangi seviyede olduğunu belirlemeye yönelik ama sınırları muğlak bıraktığı bir merdiven yaklaşımı geliştirmiştir. 8 basamaktan oluşan bu merdiven yaklaşımı katılmama, gösterişçilik ve vatandaş gücü olmak üzere 3 ana seviye içermektedir. İlk iki basamak katılmama durumunu, üç, dört ve beşinci basamaklar katılımın gösteriş için var olduğunu, altı, yedi ve sekizinci basamaklar ise vatandaşın güçlenme potansiyellerinin olduğu seviyeleri belirtmektedir **Şekil 2.22**.

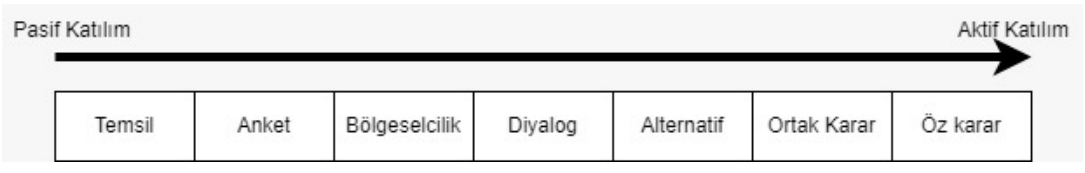

Şekil 2.22: Katılımcılık merdiveni [Arnstein, 1969].

Merdivenin birinci basamağı olan manipülasyon; vatandaşın farklı konularla ve görevlerle oyalanmasını ifade etmektedir. İkinci basamak olan terapi; vatandaşın güçsüzlüğünün kabul edildiği ve sorunlara anlık çözümler üretilen bir seviyedir. Üçüncü basamak olan bilgilendirme vatandaşın bilgilendirilmesini içermektedir ancak vatandaştan fikir alınmamaktadır. Dördüncü seviye olan danışmada vatandaşa fikirleri konusunda danışılmaktadır ancak uygulanıp uygulanmadığı belli olmamaktadır. Beşinci seviye olan yerleştirme mevcut durumdan şikayetçi olan az sayıdaki vatandaşa çözüm sunulmasını ifade etmektedir. Altıncı basamak olan ortaklık planlama ve karar alma süreçlerinin vatandaşlarla paylaşılmasını belirtmektedir. Yedinci seviye olan devredilmiş güç aşamasında vatandaşlar belirli bir program veya süre kapsamında iktidara karşı gelme hakkına sahip olurlar. Sekizinci basamak olan vatandaş kontrolünde ise vatandaşlar politika ve yönetim konularından birinde tam olarak sorumlu olurlar ve bir programı ya da bir kurumu yönetebilirler **[Arnstein, 1969].**

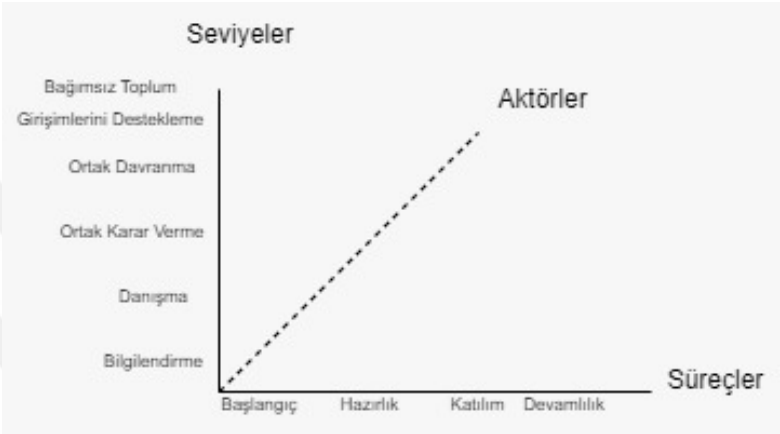
Arnstein'in merdiveni kapsamında; sürece farklı aktörlerin dahil olması, (1)karar alma ve uygulama aşamalarında toplulukların kendi ihtiyaçları ve isteklerini ifade etmeleri, (2) sorumluluğun tek bir kişiye ya da kuruma ait olmamasını sağlaması açısından önemlidir **[Rydin ve Pennington, 2000].** Aynı zamanda merdivene göre katılımcılık seviyesi arttıkça sürece dahil olan kullanıcıların, araştırmacıların, profesyonellerin ve politika belirleyicilerin süreçten öğrenme kapasitesi artmaktadır. Katılımcı tasarım süreçleri değişim başlatabilecek süreçler oldukları için önemlidir **[Sanoff, 2021].** Temelde bilgi alışverişini, tartışmaların çözümünü, planlama ve tasarımın tamamlanmasını ifade eden katılımcı tasarım hem anonimlik hissini azaltır hem de tüm katılımcıların ihtiyaçlarını temsil ettiği için sürdürülebilir kararları temsil etmektedir **[Sanoff, 2021].**

Diğer bir değerlendirme ve ölçme yöntemi; **Wulz'a [1986]** aittir. **Wulz [1986]** pasif katılımdan aktif katılıma ilerleyen 7 seviyeli bir yaklaşım önermiştir. Aktif katılıma yaklaşıldıkça, kullanıcının kararlar üzerindeki etkisi artmaktadır **Şekil 2.23**.

Şekil 2.23: Katılımcılık değerlendirme ölçütü [Wulz, 1986].

Wilcox [1994] tarafından geliştirilen 3 boyutlu bir sisteme dayanan değerlendirme yöntemi ise merdiven modelini geliştirerek farklı aktörlerin farklı aşamalarda yer alabileceğini vurgulamaktadır. Bu model, katılımcı yaklaşım süreçlerini aktörlere, seviyeye ve sürece göre bilgilendirme, danışma, birlikte karar verme, birlikte hareket etme ve bağımsız topluluk girişimlerini destekleme olarak değerlendirmektedir **Şekil 2.24**.

Şekil 2.24: 3 boyutlu katılımcılık değerlendirme ölçütü [Wilcox, 1994].

Katılımcı tasarım süreçlerini değerlendirme genellikle kullanıcının sürece etkisi üzerinden değerlendirilmiştir. Kullanıcının sürece etkisi, kullanıcının sürece tasarım öncesi, tasarım esnasında, uygulama sırasında gibi hangi aşamalarda katıldığını, ne kadar fikrine danışıp danışılmadığını, danışılsa dahi uygulanıp uygulanmadığı gibi parametrelere bağlıdır. Bu kapsamda etki genellikle süreçte kullanılan metotlara göre değerlendirilmiştir. Değerlendirme ölçütleri farklı ana ve ara seviyelerden oluşmaktadır. **Wilcox [1994]** bu değerlendirme sistemine aktör sayısını da etkilemiştir **Tablo 2.25**. Ancak burada dikkat edilmesi gereken noktalar (1) metotlar çeşitli olsa da ya da aktör sayısı fazla olsa da aktörler arası dengesizliğin yine de oluşabildiği, (2) etkinin kim tarafından değerlendirildiği, (3) bu süreçlerin öznel olduğudur.

Tablo 2.6: Değerlendirme yöntemlerinin karşılaştırılması

Değerlendirme ve Ölçme Yöntemleri	**Arnstein (1969)**	**Wulz (1986)**	**Wilcox (1994)**
Amaç	Kullanıcının sürece etkisi	Kullanıcının sürece etkisi	Kullanıcının sürece etkisi
Seviyeler	3 ana, 8 ara seviye	2 ana, 7 ara seviye	6 seviye
Bileşenler	(1) Metot	(1) Metot	(1) Metot (2) Aktör sayısı

2.2.2.1.1. Katılımcı Tasarım Eleştirileri

Katılımcı tasarım süreçleri tutarsızlıklar, belirsizlikler, ekonomik sorunlar, katılımcı tasarımın gücünün yetersizliği, sözde demokrasi anlayışı aktörler arası ilişkiler üzerinden eleştirilmektedirler.

Tutarsızlık ve belirsizlik: Sosyal mimarlıkta katılımcı uygulama süreçleri genellikle çok az bir sapma ihtimali olsa dahi önceden belirlenmiş bir prosedüre uyar ve açık uçlu değildir **[Tonkiss, 2017].** Kalkınma ve yardım alanındaki tüm katılımcı müdahale biçimleri gibi, katılımcı insani yardım mimarisi de tutarsızlıklar ve asimetrilerle doludur. Tasarımcı, güç sahipleri ve kullanıcı gibi farklı aktörler arasında sıklıkla tartışma konusu olan güç dengesizlikleri katılımcı süreçlerde de mevcut olabilmektedir **[Conti, 2020].** Katılımcı tasarım süreçleri, politik baskı, halkın çekinmesi, yeterli bilgilendirmenin olmaması, atölye ve toplantı süreçlerinin geçici olması gibi sebeplerle çoğu zaman kırılgan ve dayanıksızdır **[Conti, 2020].**

Ekonomik sorunlar: Katılımcı tasarım süreçlerinde çaba gösterilmesine rağmen, proje başladığı zaman sosyoekonomik bir alan oluşmaya başlamakta ve maddi inşaat sürecinde ekonomik ve siyasi zorluklar ortaya çıkmaktadır **[Cornwall, 2002].**

Katılımcı tasarımın yetersizliği: Katılım, bir bütün olarak toplumsal tasarım pratiğini etkileyen iktidar konularını ele almak için tek başına yeterli değildir. Katılımcı yaklaşımların süreçte "sözde" uygulanıyor olması, uygulayıcılar ve kullanıcılar arasında eşit bir ilişki sağlamamaktadır. Katılımcı tasarım süreçleri her ne kadar demokrasi ve güç dengesizliğini bozma odaklı ilerlese de süreçteki yetersizliklerden

dolayı güç ilişkileri ve aktörler arasındaki gerçek örüntüler okunmayabilmekte ve süreç mevcut olarak dışlanmış ve dezavantajlı olan grubun daha da dışlanmasıyla sonuçlanabilmektedir **[Miraftab, 2004]. Arboleda [2020]** katılımın yeterli olmaması sorununa çözümü tasarımcının rolünü değiştirerek sunmaktadır. Tasarımcılar kendilerini tasarım hiyerarşisinin en alt basamağına konumlandırdıktan sonra aşağıdan yukarıya bir yaklaşım benimseyerek, tasarımın hiyerarşisini bozmalıdırlar **[Arboleda, 2020].**

İlişkilerin çarpıklığı: **Jones ve Card'e [2011]** göre katılımcı tasarım süreçlerine iç içe geçmiş güç ilişkilerinin analizlerini dahil etmemek, bu durumun göz ardı edilmesi anlamına gelebilmektedir. Eğer bu birbiri içine geçmiş güçler arasındaki ilişki göz ardı edilirse mimarlığı toplumsal kılma çabası gerçeklikten uzaklaşabilmektedir. Bu durumda uygulanan katılımcılık pratikleri sosyal mimarlık adı altında kararsız bir ilişkiler ağının ortaya çıkmasına ve sosyal mimari üretimin bağımlı ve kısıtlı konumunu ortaya çıkarmaktadır.

Katılımcı tasarım süreçlerinde mevcut güç ilişkileri sorgulanmak yerine korunarak devam ettirilebilmektedir. Bu süreçlerde tasarımcı, katılımcı tasarım projelerinde hem mevcut kurumsal yapıların getirdiği alışkanlık ve yöntemlere hem de yenilikçi ve deneysel yaklaşımlara yer vererek kurumsal programlar ile daha açık ve esnek yaklaşımlar arasında bir denge kurmalıdır **[Pawar ve Redström, 2015].**

Eleştirilen dinamiklerden biri de aktörler arasındaki güç dengesizliğidir. **Gaudio ve Franzato'ya [2016]** göre kâr amacı gütmeyen kuruluşlar sürece demokratik olarak yaklaşmayabilmekte ve gücün daha fazlasını talep edebilmektedirler. Sonuç olarak tasarımcılar ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkabilmektedir. Böylece tasarımcıların sosyal uygulama süreçlerine inançları azalmakta ve potansiyelleri boşa gidebilmektedir. Bu durumda sosyal tasarımcılar mevcut romantik düşüncelerini mevcut tasarım politikaları, yöntemler, araçlar, teknikler, katılım ve sosyal, ekonomik, kültürel ve politik bağlamları dikkate alarak yeniden değerlendirmelidirler. Bu durum geleneksel katılımcı tasarım süreçlerine sosyal çevrenin karmaşıklığı ve öngörülemezliğine karşı bir önem ya da yeniden yapılanma olarak düşünülebilir.

Gaudio vd.'e [2016] göre katılımcı tasarım süreçlerinde farklı aktörler arasında ortaklık ve güç ve yetki devri aktörler arasındaki iletişimin sağlığı ve sürecin

ilerleyebilmesi açısından önemlidir. Süreçte güç dağılımı problemini çözmek ve tasarımcının pratiğini güçlendirmek için 5 strateji sunulmaktadır;

- Tasarım süreci açıklaması ve eğitimi: Bir projenin geliştirilmesi için tasarım ortaklarının sürecin nasıl çalıştığını ve nasıl katkıda bulunabileceğini tam olarak anlaması önemlidir. Tasarım süreçlerinde farklı aktörlerin iş birliği yapmaya yetenekli ve yatkın hissetmesi gerekmektedir.
- Ortak çıkarları paylaşmak ve bu çıkarlar üzerine konuşmak: Yerel aktörler bazen tasarım sürecini bilememekte ve tasarımın olası potansiyelleri ve yapabilecekleri katkının farkında olmamaktadırlar. Yerel aktörler bu süreçte eğer doğrudan iş birliği yapamıyorsa tasarımcı yerel aktörlerin ilgisini çekebileceği ortak hedefler belirlemelidir. Bu ortak hedefler üzerine birlikte fikir geliştirmeleri gerekmektedir.
- Diyalektik ve karşılıklı bir süreç geliştirmek: Yerel aktörler ve tasarımcı mekânın ve durumun potansiyel kullanım ve durumuna karşı ortak bir vizyon geliştirmelidir. Bu durumda tasarımcı yerel aktörleri karşılıklı olarak sürece katılmaya ve fikir alışverişinde bulunmaya daha çok teşvik etmeli, bilinç kazandırmalıdır. Bu şekilde tasarımcı ve yerel aktörler birbirini daha iyi anlayabilir ve zaman içerisinde birbirleriyle ortak bir vizyon oluşturmaktadır. Bu kapsamda temel sorumluluk süreci başlatabilecek olan tasarımcıya düşmektedir.
- Destekleyici bir yerel ağın güçlendirilmesi: Güçlü olanın gücün kötüye kullanımının sınırlandırılması için aktörlerin gelecekteki eylemleri yönlendirilmeli ve planlanmalıdır. Bu yönlendirme ve planlama işlemi için ilk olarak seçilecek aktörün kim olduğu benzer yaklaşım ve ilkelerin ortaklığı açısından önemlidir. En uygun aktör veya aktörler seçildikten sonra sosyal bir ağ kurulması önemlidir. Projeye uygun aktörler arasındaki güçlü bir ağ, aktörlerin olası engelleyici dinamiklerini sınırlandırabilecektir.
- İş birliği ve rekabeti yönetmek: Farklı aktörler arasındaki ortaklık sadece iş birliği değil aynı zamanda rekabet anlamına da gelmektedir. Rekabetin de süreci olumlu etkileyebilmesi için tasarımcı rekabeti de proje amaçları doğrultusunda yönetmelidir. Tasarımcı burada aktörlerin eylemleri için sürekli bir gözlemci rolünde olmalı ve gerektiğinde diyalektik ve karşılıklı bir süreç geliştirerek aktörü yönlendirmelidir.

2.2.2.2. Yerel Mimarlık Odaklı Sosyal Mimarlık

Günümüzde sosyal mimarlık anlayışı işbirlikçi ilişkilere ve genellikle yerel alışkanlıklara ve geleneklere saygılı insanların yaşadığı ve birlikte çalıştığı yerler ve mekanlar üretme fikrine evrilmektedir **[Chen vd. 2015].**

Lepik [2010] sosyal mimarlık süreçlerinde topluluğun ihtiyaçlarını anlamak kadar, özellikle süreçte kullanılması gereken yeterli enerji ve ekipmanın sağlanamadığı kırsal yerleşim yerlerinde uygun malzeme ve tekniklerin kullanımını açığa çıkarmanın önemli olduğunu vurgulamaktadır. **Lepik [2010]** kendine özgü malzemesi olan kırsal yerleşim yerlerinde, beton, cam ve çelik gibi malzemelerle yapıyı yapmak hem daha az anlam ifade edeceğini hem de daha fazla enerji gerektireceğini belirtmektedir. Diğer yandan uygun malzeme ve teknik kapsamında yerel malzeme kullanımının faydaları; (1) kolay ulaşılabilmesi, (2) yerli halk için bir çalışma fırsatı olarak yerel iş gücüne yönlendirmesi ve (3) yerel ekonomiye katkıda bulunması olarak değerlendirmektedir **[Lepik, 2010].** Aynı şekilde Gribat ve Meireis (2017) de, sosyal mimarlık pratiklerinde malzeme ve üretim sistemi olarak; yerel malzeme ve yerel inşa biçimlerinin kullanımını hem projelerin daha sürdürülebilir olması hem de mekânın gelecekteki potansiyel kullanıcılarının tasarım sürecine katkıda bulunmasını sağlaması nedenleriyle olumlu bulmaktadır. Aktivist Simone Swan da mekânın gelecekteki potansiyel kullanıcılarıyla birlikte inşa etme sürecini topluluklarla ortaklaşa inşa yöntemleri geliştirme ve yerel malzeme kullanımını öğretme olarak tanımlamaktadır **[Lepik, 2010].**

Bu çerçevede katılımcı tasarım süreçleri toplum odaklı olduğu için yerel olanı merkezi referans noktası alarak, tasarımı, tasarım ve uygulama süreçlerinde kullanılacak araçların ve süreçte oluşturulacak iş akışlarının ona göre düzenlenmesini içermektedir. **[Sabiescu, 2013].** Topluluklarla başarılı bir iş birliğine dayalı tasarım, tasarımcıların ve toplulukların kendi ilgili araç ve tekniklerini birlikte yaratmaları ve mevcut duruma uygun yanıtlar ve çözümler sağlayan süreçler üzerinde anlaşmaya varmalarıyla birlikte, burada ve şimdi tasarımı gerektirmektedir [**Sabiescu ve David 2014].** Bu kesişim alanları katılımcı tasarım ve yerel mimarlık arasındaki olumlu döngüyü açıklamaktadır.

2.2.2.3. Tasarımcının Rolü Odaklı Sosyal Mimarlık

Sosyal mimarlık ve katılımcı tasarım süreçlerinde mimar farklı rollerde yer alabilmektedir. Mimarın rolü bu süreçlerde ortak tasarım yöntemlerini kullanarak farklı kültürlerden insanları bir araya getirmek için topluluklarda güç dengesi olan ilişkiler inşa etmeye çalıştıkları için önemlidir **[Calvo, 2022].** Mimarın yer aldığı pozisyon projedeki diğer aktörlere, mimarın sürece hangi noktalarda katkıda bulunduğuna, hangi aşamalarda destek sağladığına vb. kriterlere göre değişebilmektedir. Bu kapsamda mimarın rolüne geliştirici, kolaylaştırıcı üretici vb. gibi farklı bakış açıları mevcuttur.

Örneğin; **Lee'ye [2008]** göre tasarımcı bu süreçlerde genel olarak tasarım geliştirici, kolaylaştırıcı ve üretici olarak düşünülmektedir. Tasarım geliştiricisi; katılım için tasarım süreçlerini dönüştürmek üzere tasarım topluluğuyla birlikte çalışan mimarları ifade etmektedir. Tasarım kolaylaştırıcıları, insanların yaşamlarını iyileştirmek için özgürleştirmek amacıyla tasarım bilgisini aktarmak için insanlarla birlikte tasarım yapan tasarımcıları ifade etmektedir. Son olarak üreticileri tasarım düşüncesini farklı sonuçlarla keşfetmek için profesyonellerle iş birliği yapan olarak tanımlanmaktadır **[Lee, 2008].**

Till [2009] bu noktada sadece tasarımcının rolünü değil, süreçte yer alan tüm aktörlerin rolü üzerine düşünmektedir. **Till'e [2009]** göre profesyonellik sınırlarının dışında kalan, kesinlik içermeyen, bir şeyin aksini yapma olasılığının varlığını kabul etmek değişim için bir başlangıç noktasıdır. Mimar fiziksel gerçekliğe dolaylı olarak binalar aracılığıyla müdahale etmektedirler. Sosyal alan dinamiktir ve üretimi sürekli bir süreci ifade etmektedir. Sosyal mimarlık madde olarak statik kabul edilen bina üretiminin aksine eğer mekânsal faillik (İng. spatial agency) olarak üretilirse mekânın üretiminde yer alan tüm aktörler sorumluluklarıyla yüzleşeceği için eylem ve üretim sürekli bir hale gelmektedir. **Till [2009]** mekânsal faillik yaklaşımındaki aktörler arası sorumluluğun kabulüyle, mimarın güç aktörleriyle olan ilişkisini açıklamaya çalışmaktadır. Buradaki güç aktörleri, iktidarı temsil etmenin aksine dezavantajlı grupların da kontrole sahip olması veya alternatif mekânsal süreçleri başlatabilmeleri anlamına gelmektedir. İktidar sahipleri ise bu süreçte fırsatçı olmadan katılımcı, reaktif olmadan proaktif olan kullanıcının kendi çevresi üzerinde sorumluluk ve kontrol almalarına müsaade etmelidir. Mekânsal failliği üretme sürecinde mimar

alternatif projelerde alternatif yollarla çalışan hem başkaları adına bir temsilci hem de günümüzdeki çalışma alanının ötesinde, kendi başına olumlu bir şey anlamına gelen bir rolü temsil etmelidir.

Schneider [2013] üretme ve tüketme eylemini birbirinden farklı görmediği için, kullanıcıyı, mimarı ve diğer aktörleri bir bütün olarak görmektedir.

Sabiescu ve David'e [2014] göre tasarımcının katılımcı süreçlerdeki rolü, özneler arasındaki iletişimi ve toplumun birbirine bağlılığını yansıtmaktır. **Van der Velden'a [2010]** göre tasarımcı ve kullanıcıların önceden belirlenmiş sabit rolleri yerine ortak eylemler, etkileşimler ve iş akışları üzerinden dinamik roller tanımlanmalıdır. Mimarın rolü sosyal mimarlık süreçlerinde uzman olmaktan değişimin ortaya çıkması için gerekli olan ihtiyaçları tanımlayan ve değişim için fırsatlar yaratan bir kolaylaştırıcıya doğru kaymaktadır **[Murhpy ve Hands, 2012].**

Tasarımcının rolü bağlamında katılımcı tasarım kavramı kendin yap (İng. do-it-yourself) mimarlıkla, mimar barındırmayan ve resmi olmayan (enformel) kentsel tasarım süreçleriyle ve mimarlık süreçleriyle ilişkili bir kavramdır. Burada katılımcı tasarım, insan gruplarının mekanları sosyal olarak ortak üretmek için bir araya geldiği ve tasarımcılar, yapımcılar ve kullanıcılar ve/veya mekansal üretimin sakinleri olarak kolektif olarak meşgul oldukları "Birlikte Yap" mimarisi olarak anlaşılarak tasarımcının rolünü değiştirmektedir **[Calvo, 2022].**

2.2.3. Sosyal Mimarlık Eleştirileri

Sosyal mimarlık tartışmaları, günümüzde sosyal, ekolojik, ekonomik ve kültürel ilişkiler gibi daha geniş konuları gölgede bırakmaktadır **[Gribat ve Meireis, 2017].** Bu çerçevede sosyal mimarlık teorisi ve pratiği taşıdığı değişim yaratma motivasyonu üzerinden çoğunlukla olumlu bir etkinlik alanı olarak değerlendirilse de mevcut uygulamaların farklı nedenlerle eleştirildiği de görülmektedir **[Gribat ve Meireis, 2017; Richter, 2017].** Bu bölümde sosyal mimarlığa dair öne çıkan eleştiriler sosyal ön eki, söylem, ölçek, estetik, tüketim, sosyal sahiplenme, mimarın rolü, otorite başlıkları altında özetlenmektedir.

Sosyal Ön Eki Eleştirisi: Sosyal mimarlık kavramındaki sosyal ön eki farklı yorumlandığı için projenin kapsamına göre anlamı değişebilmektedir. Sosyal ön ekinin anlamının net olmaması karmaşıklığa sebep olabilmektedir. Bu kapsamda

sosyal kavramı, ilişkiler, kullanım, süreç ve tüketim üzerinden eleştirilmektedir. Örneğin sosyal mimarlık kavramındaki sosyal niteliği insanın herhangi bir şeyle ilişkisini ya da ana amacı kar elde etmek olmayan pratikleri tanımlamak olabilmektedir [**Richter, 2017].** Sosyal ön eki; sosyali konu alan disiplinler arası çizgiyi bulanıklaştırması sebebiyle kullanım kapsamında eleştirilmektedir **[Richter 2017; Tonkiss, 2017].**

Son olarak sosyal kavramı kaygıyı mekânın potansiyel kullanımından üretim süreçlerindeki ilişkiye çekebilmektedir **[Tonkiss, 2017].** Bu durumda mekânın kendisi bir nesne, amaç olan sosyal ön eki de tasarım süreçlerinin dışında yer alan bir varlığa dönüşebilmektedir **[Tonkiss, 2017].**

Sosyal kavramının bir diğer eleştirildiği nokta ise **kullanım sınırlılığı** oluşturması üzerindendir. Sosyal kavramının kullanım açısından konutlarda ortak alanların tasarımı, yatak odası sayısı gibi toplum tarafından kabul edilen kullanım kalıpları içerisinde hareket etmesi fiili kullanım için oluşturulmuş koşullar ve sınırlamalardır. Kullanıcıyı tasarıma kullanım aynılıkları üzerinden dahil etmek, tasarımı tüketim noktasına indirgemektedir **[Tonkiss, 2017].**

Diğer bir yandan sosyal mimarlıkta mekânın son sosyal kullanımına odaklanmak sosyal tasarım süreçlerinin tüketilmesine yol açmaktadır. Tasarım süreçleri kullanıcıları sadece ortak üretim, iş birliği şeklinde dahil etmemeli, aynı zamanda iş, aracılık (İng. agency) ve eşitlik bağlamında düşünmekle de ilişkilidir. Sosyal mimarlıktaki sosyal kavramı sadece tasarım sonucu ortaya çıkması gereken bir durum olarak anlaşılmamalı, tasarım sürecinde yer alan toplumsal ilişkileri de barındıran katılımcılık süreçlerini de kapsamalıdır **[Tonkiss, 2017].**

Sosyal ön ekinin proje kapsamında ne işlevi olduğu ve ne anlama geldiği proje sürecinin verimli geçebilmesi için önem taşımaktadır.

Söylem Eleştirisi: Sosyal mimarlık mevcut sisteme bir eleştiri olduğu için, sosyal projeleri "iyiyi yapmak", **[Gribat ve Meires, 2017]** "küçük ölçek, büyük değişim" **[Lepik, 2010],** "küresel düşün, sosyal inşa et" gibi başlıklar altında romantize etmek neoliberal çağdaş kentleşmenin eşitsizlik barındırdığını kabul etmek anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle sosyal mimarlığı olumlu söylemler üzerinden tanımlamak mevcut şehircilik anlayışının anti sosyal olduğunu kabul etmektir **[Richter 2017].**

Sosyal mimarlık üzerine olumlu söylemlerin gerçekleştirildiği bu dönemde gayri resmi ve hızlı kentleşme devam etmektedir. Bu süreçte sosyal mimarlık projeleri kalkınmayı temsil etse de daha geniş güç ilişkilerini gizlemektedir **[Gribat ve Meireis, 2017].** Sosyal mimarlık bu kapsamda eleştirdiği hiyerarşiye ihtiyaç duymaktadır.

Tasarımcının Rolü Eleştirisi: Sosyal tasarım anlayışında tasarımcının rolü sadece yönetici pozisyonuyla sınırlı kalmamalıdır. Bu noktada tasarımının yapma yöntemi üzerine, yapabileceklerinin sınırlılığı üzerine eleştiriler mevcuttur.

Bu eleştirilerden ilki günümüz tasarım anlayışı ile tasarımcının yapma yönteminin uyumsuzluğu üzerinedir. Günümüzün tasarım anlayışı dünyanın yaşamakta olduğu, güncel ve sosyal sorunlara cevap niteliğinde olmalıdır **[Bell, 2008; Lepik, 2010]. Bell'e [2008]** göre sosyal mimarlık, mimarın geleneksel yöntemlerden ve rollerinden arındığı, sosyal, ekonomik ve çevresel koşullar karşısında neler yapabileceğine dair eleştirel bir harekettir. **Bell [2008]** bu noktada mimarların ofiste müşteri beklemek yerine ofisin dışına çıkıp bir toplulukla birlikte olarak ve bu süreçte ihtiyaçlarına odaklanarak aktivist bir uygulama yapması gerektiğini savunmuştur. Dolayısıyla bu kapsamda mimar aktivist bir pozisyonda yer almalıdır.

Sosyal mimarlık tartışmasında, mimarın rolü aynı zamanda gücünün sınırları kapsamında da eleştirilmektedir. Mimarlar ve tasarımcılar, hizmet ettikleri insanlara biraz daha yaklaşmaları istense bile, güçlü bir konumda kalmaya devam etmektedir **[Gribat ve Meireis, 2017].**

Süreç Eleştirisi: Tasarımcının rolü kapsamında politika mimarlık arakesitinde sürece yönelik eleştirel bir yaklaşım politikanın mimarlığa etkisi üzerinedir. Bu kapsamda politikanın mimariye etkisi bina tasarlamak olmamalıdır. Aksine, politikanın etkisi fikirlerin, stratejilerin, pratiklerin ve değerlerin geliştirildiği ve tartışıldığı büyük bir toplum içindeki politik ilişkiler üzerinden süreç tasarlamayı içermek olmalıdır. Eğer süreç bu şekilde üretilmezse aktivist öğrenciler ve akademi arasında bir rota oluşturmaktan öteye geçememekte ve gerçek hayattaki gerçek sorunlara yansımamaktadır **[Gamez ve Rogers 2008].**

Ölçek Eleştirisi: Sosyal mimarlıkta ölçek kavramı hem önemi vurgulanan hem de eleştirilen bir kavramdır. Sosyal mimarlıkta küçük ölçek önemli görülmektedir. Bu kapsamda **Lepik [2010]** küçük ölçeğin önemini "küçük ölçek büyük değişim" şeklinde vurgulamaktadır **Manzini'ye [2011]** göre ise küçük ölçekler toplumun nasıl

olabileceğine dair bir referans oluşturmakta, küçük ölçekli oldukları için kolaylıkla kavranabilmekte ve herkes tarafından anlaşılabilmektedirler. Bu yerleşimler küreselleşme ve yerelleşme arasındaki karmaşık ilişkiler, internetin gücü ve bunu mümkün kılan yeni örgütlenme biçimlerinin yaygınlaşması gibi başlıca değişim faktörleri tarafından desteklenmektedirler. Diğer bir deyişle; küçük ve yerel ölçekli projeler bilgilerin kolayca sentezlenmelerini sağlamakta ve küçük ölçekli çalışmalar yaparak yerel topluluk, yerel sorunlara yanıt veren sürdürülebilir ve bağlama özel çözümler üretme potansiyeline sahip olmaktadır **[Manzini, 2011].**

Ölçek kavramı olumlu yaklaşımlara rağmen eleştirilere de sahiptir. Bunlardan birinde; **Richter [2017]** sosyal mimarlıkta küçük ölçeklere yapılan olumlu atıfların daha büyük ölçekte daha geniş siyasi, kültürel ve ekonomik bağlamdaki ilişkilerin maskelenmesinin önünü açtığını belirtmektedir. Topluluğun atölyeler, mobil oyunlar ve farklı etkinlikler yoluyla sosyal mimarlık süreçlerine dahil olması olumlu bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, çağdaş şehirciliğin anti-sosyal yapısıyla olan ilişkiyi söylemsel olarak da yerinden etmektedir. Bu çerçevede, topluluk mücadeleleri ve kentteki gündelik yaşamla ilgili sorunlar çözülebilirken, toplumun geneliyle ilgili daha geniş sorunlar maskelenmektedir. Sosyal mimarlık çalışmaları noktasal çalışmalardır. Diğer bir deyişle mevcut sistemi etkileyecek büyük ölçekli bir sosyal mimarlık önerisi bulunmamaktadır. Bu kapsamda sosyal mimarlık kendi söylemi ile mevcut sistemi desteklemektedir.

2.2.4. Sosyal Mimarlık Örnekleri

Sosyal mimarlığın pek çok pratik alanı vardır; afet sonrası, savaş sonrası, pandemi sonrası, yetersiz eğitim sorunlarına çözüm, sokakların oyun alanlarına dönüştürülmesi, dezavantajlı gruplar için bakım gibi. Bu alanlarda yapı elemanı ölçeğinde (Baltık Sokak Macera Oyun Alanı, communalPLAY, Civic Lab), bina ölçeğinde (Anabdaloy Merkezi, İlima İlkokulu) kentsel ölçekte (Medellin's Metrocable, Quinta Monroy) adlı uygulamalar mevcuttur **[Web 51; 52; 53; 54; 55, 56].** Bu örnekler arasında bazıları sürdürülebilirliği, dolayısıyla da hedeflerine ulaşması ile öne çıkarak diğer uygulamalar için yol gösterici olmuştur. Bu çerçevede tez kapsamında belirli bir problemi çözmeye odaklanan, amaca yönelik ve hedefine ulaşan, başarı ile sonuçlanarak örnek teşkil eden, sürdürülebilirliği ile öne çıkan dünyada ve Türkiye'de yer alan bina ölçeğindeki sosyal mimarlık projelerinden örnekler incelenmiştir.

2.2.4.1. Dünyadan Sosyal Mimarlık Örnekleri

Bu bölümde, katılımcı tasarım süreçleri ve yerel malzeme, iş gücü veya ekonomiyi merkeze alan, Türkiye'de bulunmayan bina ölçeğinde 8 proje incelenmiştir.

2.2.4.1.1. Gando İlkokulu

Tablo 2.7'de proje künyesi verilmiştir. Burkino Faso'nun güneyinde bulunan bir köy olan Gando yaklaşık 3000 kişilik bir nüfusa sahiptir. Proje bu konumda bir ilkokul projesidir. 520 metrekare büyüklüğünde olan proje 1999 yılında başlamış ve 2001 yılında inşaatı tamamlanmaktadır. Proje 2004 yılında Aga Han ödülü ve 2009 yılında Sürdürülebilir Mimarlık Küresel Ödülü almaktadır. Proje 3 dikdörtgen kütleden ve kütleleri birleştiren bir çatıdan oluşmaktadır. Projedeki sınıfların her biri 50 kişiliktir. Projede aktörler Gando halkı olarak tanımlanmış, müşteri Gando topluluğu ve Kere Vakfı olarak belirtilmiştir.

Tablo 2.7: Gando ilkokulu proje genel bilgisi.

Konum	**Gando, Burkino Faso**
Yıl	**1999-2001**
Metrekare	**520**
Uygulayıcı	**Kere Mimarlık**
Kullanıcı Kitlesi	**Çocuklar**

Motivasyon: İçinde yaşadığı kültürden etkilenen Kere, kendisi de diğer çocukların eğitimine katkıda bulunmak amacıyla okul yapımını üstlenmiştir. Bu çerçevede okul yapımı için Gando Okul Taşları'nı kurmuştur. Proje başlatıcısı Francis Kere'dir. Aynı zamanda projede mimarın rolü sosyal değişiklikler için bir başlatıcı olmuştur.

Projede problemler (1) bölgedeki okul sıklığının yetersiz olması, (2) bölgede inşa edilen binaların genellikle yetersiz havalandırma ve aydınlatmaya sahip olmasıdır.

Projenin amaçları (1) çocuklara ilham vermek (2) toplumun gelişimine katkıda bulunmak (3) en mevcut malzeme kullanmak (4) iklim ve insan ihtiyaçlarına en uygun bir şekilde cevap veren bir bina tasarlamak olarak tanımlanmaktadır.

Kere projede tasarım parametrelerini (1) maliyet (2) iklim (3) kaynak kullanılabilirliği (4) insan fizibilitesi olarak belirlemiştir.

Projede yerel odaklı sosyal mimarlık kapsamında; yerel malzeme, yerel iş gücü ile ilişkilendirilmiştir. Projede bölgede bol miktarda bulunan ve geleneksel ev yapımında kullanılan kil, sağlam tuğlalar elde etmek amacıyla çimento ile karıştırılmaktadır. Bu ortak malzemenin avantajları (1) üretim kolaylığı (2) sıcak iklime karşı termal olarak dayanıklı (3) duvarlara çıkıntılı bir çatı oluşturarak yağmurdan koruma (4) malzeme ulaşım emisyonunun düşük olması (5) ekolojik ayak izini azaltması şeklindedir.

Projede kullanılan yerel malzemelerden bir diğeri oluklu metal çatılardır. Oluklu metal çatılar güneş ışığını emmesi sonucu binaların içinin aşırı ısıtmaktadır. Kere bu durumu oluklu metal çatıyı binadan yükselterek çözmüştür. Çatı ile binayı ayırdıktan sonra araya bir katman olarak boşluklu tuğla yerleştirmiştir ve ısınıp yükselen havanın dışarı atılmasıyla maksimum havalandırmayı sağlamaktadır **Şekil 2.25**.

Projede potansiyel yerel iş gücü olarak yerel halk inşa sürecine dahil olmuştur **Şekil 2.25**. Dahil olması aşamaları ise ilk olarak tasarımcı proje malzemelerini açıklamış ve yerel halkı yerel malzeme (kil) için ikna etmiştir. Bu aşamada okuma yazma bilmeyen yerel halkın inşaat sürecine katılması projenin zorluklarından birini oluşturmaktadır. Kere yerel halkın inşa sürecine katılabilmesi için özellikle gençleri potansiyel yetenek ve beceri olarak kabul edip eğitimler verilmiştir. Bu çerçevede projede yerel halkın dahil olabilmesi için düşük teknolojili ve sürdürülebilir teknikler geliştirilmiştir.

Bu kapsamda halkın yaptığı işler (1) çocukların temel için taş toplaması, (2) kadınların tuğla üretimi için su getirmesi, (3) kadınlar ve erkeklerin ortak bir şekilde tuğla üretmesidir (ezmesi, parlatması).

Projede yerel ekonomi kapsamında, yerel malzeme kullanımı ve basit inşa teknikleri ile maliyet düşürülmüştür.

Projenin olumlu çıktıları (1) topluluk gururunun yükseltilmesi, (2) kolektiflik ve toplumsal aidiyet duygusunun ortaya çıkması (3) inşaat hakkında kolektif bilgi verilmesiyle yerel halka yerel beceri kazandırılmasıdır. Bu projeden sonra bölgede Gando İlkokulu için bir okul uzantısı, öğretmenler için bir konut, spor alanı ve kütüphane gibi istekler ve ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Bu durum sosyal tasarım kapsamında ortaya çıkan değişiklik ve ilerlemelerin sürdürülebilir olması konusunda önemlidir.

Bu proje kapsamında Kere kili yenilikçi ve daha dayanıklı bir hale getirmek için çimento ile karıştırmaktadır. Bu durum yerel odaklı sosyal mimarlığın yanı sıra sosyal inovasyon kavramıyla da ilişkilendirilmiştir. Bu projede yerel iş gücü aynı zamanda katılımcı tasarım yaklaşımı olarak değerlendirilmiştir. Bu projenin önemi mimarın kültürden etkilenerek motivasyonunu oluşturması dolayısıyla proje başlatıcısı rolünde olmasıdır.

Şekil 2.25: Gando ilkokulu: üst görseller çatı havalandırması, alt görseller inşa sürecine halk katılımı [Web 10; Web 15].

2.2.4.1.2. Açık Sınıflar

Tablo 2.8'de proje künyesi verilmiştir. Proje İspanya'nın Madrid kentinde Trabenco El Pozo Okulu bahçesinde yer almaktadır. Projenin alanı 50 metrekaredir. Proje bütçesi 7.000 € olmakla birlikte 1 ayda tamamlanmaktadır. Proje bir okul avlusunda doğal bir şekilde gölgelik alanlar, oyun alanları ve açık hava dersleri için sınıflar elde etmek amacıyla önerilmiştir **Şekil 2.26**. Öneride tüm derslerin tasarım, inşaat, malzeme çalışması, geri kazanım vb. süreçlerle müfredat açısından ilişkilendirilmesinde yatmaktadır. Sosyal, teknik ve idari yönlerde eğitim de dahil olmak üzere tüm aktörler arasında etkileşim yaratmaktadır.

Tablo 2.8: Açık sınıflar proje genel bilgisi.

Konum	**Madrid, İspanya**
Yıl	**Belirtilmemiş**
Metrekare	**50**
Uygulayıcı	**Kentsel Tarifler (Recetas Urbanas)**
Kullanıcı Kitlesi	**Çocuklar**

Projede 4 temel amaç vardır: (1) fiziksel olarak; anaokulu ve ilköğretim merkezinin genişletilmesini içeren öğretim alanlarının genişlemesi ve okul yemekhanesinin genişletilmesi, (2) eğitimsel olarak; süreçte uygulanan katılımcı yaklaşımlar eğitim sistemi için kalite belirleyici bir faktör ve anayasanın ilke ve değerlerine bağlı, özgür, sorumlu vatandaşların oluşması için temel bir araç oluşturması, (3) sosyal olarak; katılımı çatışmaların çözümü ve eşitlik için bir araç olarak kullanmak ve okulun orta kısmının sadece okul öğrencileri için değil aynı zamanda mahalledeki farklı gruplara açık kamusal bir alan haline getirilmesi, (4) öğretimin güçlendirilmesi; alanın işletim protokollerini toplu olarak tanımlamak ve vatandaşların kamusal alana müdahalesi hakkında farkındalık yaratılmasıdır.

Proje 4 aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama kapalı alan üretilmiş ve güneş enerji panelleri ile bütünleştirilmiştir. İkinci aşama kapalı alanın büyütülmesini böylece açık sınıfların oluşturulmasını içermektedir. Üçüncü aşama kapalı alanların farklı kotlarla ilişkilendirilerek oyun alanı haline getirilmesinden oluşmaktadır. Dördüncü ve son aşama ise kapalı alanın büyütülerek dikey meyve bahçelerinin oluşturulmasını içermektedir **Şekil 2.26**. Aynı zamanda projede kendi kendine yetebilme kapsamında dikey bahçeler için su döngüsü gibi konseptlere yer verilmiştir.

Proje sürecinde yeniden kullanılabilir malzemeler kapsamında inşaat ve yıkıntı atıklarının üretilen atıklardaki yerini vurgulamışlardır. Projede gibi malzemenin yeniden kullanımını, malzemeyi kaynakla ayırmayı, yüksek kalitede malzeme elde edilmesini sağlayan işlemleri önceleyen süreçler teşvik edilmiştir. Bu süreçlerde malzemelerin neler olabileceğine ve şehirde nerelerde kullanılabileceğine dair bir konum haritası oluşturulmuştur **Şekil 2.26**. Sonuç olarak; döngüsel ekonominin yayılması, üretimi en aza indiren döngüselliğe yönelik, atık yönetimini destekleyen,

yeniden kullanıma hazırlayan süreçler elde edilmiştir. Bu çerçevede malzemelerin 0.95'inin yeniden kullanılması ile maliyet fazlasıyla düşürülmüştür.

Katılımcı süreçler: Proje kapsamında öncelikle açık katılım çağrısı gerçekleştirilmiş ve bir sunum yapılmaktadır. Sunum herkesi yeteneği ve tecrübeleri doğrultusunda birlikte üretmeye davet eden bir atölye çağrısıdır. Katılımcıların eğitimine odaklanan atölye çalışmaları, her grubun yaş ve profiline göre uyarlanarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcı eğitim atölye sürecinde odaklanılan kavramlar: (1) mimarlık ve inşaat kavramları, (2) marangozluk ve alet kullanımıyla ilgili temel kavramlar, (3) takım olarak çalışma, (4) çevreye saygı gösteren ve kamusal alana odaklanan sistem, (4) sosyo-kültürel yaşama olanak sağlamak. Kendi kendine yeten inşaat atölyeleri gerçekleştirilmiştir. Her biri ortalama 4 saat 24 dakikalık 20'den fazla sabah ve öğle olmak üzere çalışma oturumlarıyla toplam 88 atölye çalışması yapılmaktadır. Atölye çalışmalarına 53 kişi katılmış ve süreçte toplam 420 gönüllü yer almaktadır. Atölye çalışmaları sonucu elle kaldırma elemanları, birlikte yaşama oturumları ve diğer ziyaretler sırasında ailelerin varlığından yararlanarak çocukların tüm aşamalarında inşa etmelerine olanak sağlamak için dahil edilmiştir **Şekil 2.26**.

Bu proje sosyal mimarlık süreçlerine bütüncül yaklaşım için iyi bir örnek olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda proje yerel mimarlık odaklı sosyal mimarlık çerçevesinin dışına çıksa da atık malzeme kullanımının sosyal mimarlık kapsamında değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Şekil 2.26: Açık sınıflar: sol üst açık hava derslikleri, sol alt proje oluşum aşamaları, sağ alt olası konumlar, sağ üst üretim süreci [Recetas Urbanas, 2021].

2.2.4.1.3. METI Okulu

Tablo 2.9'da proje künyesi verilmiştir. Proje İspanya'nın Madrid kentinde Trabenco El Pozo Okulu bahçesinde yer almaktadır. Projenin alanı 50 metrekaredir. Proje bütçesi 7.000 € olmakla birlikte 1 ayda tamamlanmaktadır. Proje bir okul avlusunda doğal bir şekilde gölgelik alanlar, oyun alanları ve açık hava dersleri için sınıflar elde etmek amacıyla önerilmiştir **Şekil 2.32**. Öneride tüm derslerin tasarım, inşaat, malzeme çalışması, geri kazanım vb. süreçlerle müfredat açısından ilişkilendirilmesinde yatmaktadır. Sosyal, teknik ve idari yönlerde eğitim de dahil olmak üzere tüm aktörler arasında etkileşim yaratmaktadır.

Tablo 2.9: Meti okulu proje genel bilgisi.

Konum	**Dinajpur, Bangladeş**
Yıl	**2007**
Metrekare	**325**
Uygulayıcı	**Anna Heringer Mimarlık**
Kullanıcı Kitlesi	**Çocuklar**

Projede kalın toprak duvarların çerçevelediği, her biri sınıfın arkasındaki organik şekilli bir "mağara" sistemine açılan ve kendi içinden erişimi olan üç sınıf bulunmaktadır **Şekil 2.27**. Bu alanların yumuşak iç mekanları, kişinin kendi başına veya bir grup halinde dokunmak, yuva yapmak, keşif veya konsantrasyon için geri çekilmek içindir. Üst kat kontrast olarak açık ve açıktır, bambu duvarlarındaki açıklıklar çevre boyunca geniş manzaralar sunarak geniş iç mekânda hareket alanı sağlamaktadır.

Projenin amaçları; (1) kırsal nüfus için bütünsel eğitim programı sağlamak, (2) şehirlere devam eden nüfus göçüne karşı koymak için kırsal alanlarda yaşam kalitesini artırmak, (3) yerel genç halkı mekanlar ve süreçler aracılığıyla sorumlu, motive ve yaratıcı kişiliklere dönüşmeye ve yakın kırsal çevrelerini iyileştirmek ve geliştirmek için becerilerini kullanmaya teşvik etmektir. Proje, kırsal alanda yerel malzeme ve iş gücü kullanılarak bina geliştirmeye odaklanmaktadır. Ayrıca ana strateji olarak yerel kaynakların kullanımı ve yerel halka iş imkânı sağlayarak bilgi ve yetenek aktarımını

hedeflemiştir. Sonuç olarak projede yerel inşa teknikleri geliştirilmiş ve dayanıklı hale getirilerek katılımcı eğitim süreçleriyle yerel halka aktarılmaktadır.

Bu kapsamda "cob" tekniği olarak adlandırılan yöntem uygulanmaktadır. Bu kapsamda (1) ilk olarak bölgede bulunan hayvanlar sayesinde düşük saman oranına sahip saman-toprak karışımı elde edilmiş ve temel duvarının üzerine 65 santimetre yüksekliğe kadar yığılmaktadır.

(2) Duvarın genişliğinin ötesine uzanan 65 cm yükseklikteki̇nden fazla malzeme, birkaç gün sonra keskin kürekler kullanılarak kesilmiştir. Bu aşama bir tabakanın oluşum aşamasıdır. Yaklaşık bir haftalık bir kuruma süresinden sonra bir sonraki cob tabakası uygulanabilmektedir. Üçüncü ve dördüncü katmanlarda kapı ve pencere lentoları ve sövelerin yanı sıra tavan için bir duvar plakası olarak kalın bambu bastonlardan yapılmış bir halka kirişi entegre edilmiştir. Aynı zamanda projenin üst kat ve çatı kısmında yerel bir malzeme olan bambu da kullanılmış ve gelecekteki inşaat yöntemleri için bir örnek olarak gösterilmiştir. Projede bahsedilen bir diğer yerel malzeme bambunun kullanımı ise üst katta mevcuttur. Üst kat, dört katmanlı bambu kirişlerden ve binaya dik açılarla düzenlenmiş dikey ve çapraz elemanlardan oluşan bir çerçeve yapısıdır. Binanın kısa uçlarındaki çerçevelerin ucu ve merdiven de binayı sertleştirmeye hizmet etmektedir. Bunlar, ana kirişlerin üst ve alt taraflarına ek yapısal elemanlar aracılığıyla bağlanarak çerçevenin üst yüzeyinde ek rüzgarla donatılmaktadır. Çerçeve konstrüksiyonunun altındaki bambu kirişler, oluklu demir çatı konstrüksiyonu için destek sağlamakta ve ahşap panellerle kaplanmaktadır **Şekil 2.27.**

Projede sivil toplum kuruluşları olarak Dipshikha ve Shanti e.V yer almaktadır. Aynı zamanda projede katılımcı süreçler kapsamında inşaat teknikleri için eğitim programı gerçekleştirilmiş ve mahalleden 25 işçiye yeni tekniklerle bağımsız olarak çalışmak için gereken beceriler kazandırılmaktadır **Şekil 2.27**. Toprak inşa işlerini ve bambu inşaatını yerel işçiler gerçekleştirmiştir. Uygulanan inşaat teknikleri Almanya ve Avusturya'dan mimarlar ve esnaflarla birlikte yerinde geliştirilmiştir.

Sonuç olarak; yerel halkın kendi kendine yardım sağladığı halkla birlikte inşaat çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

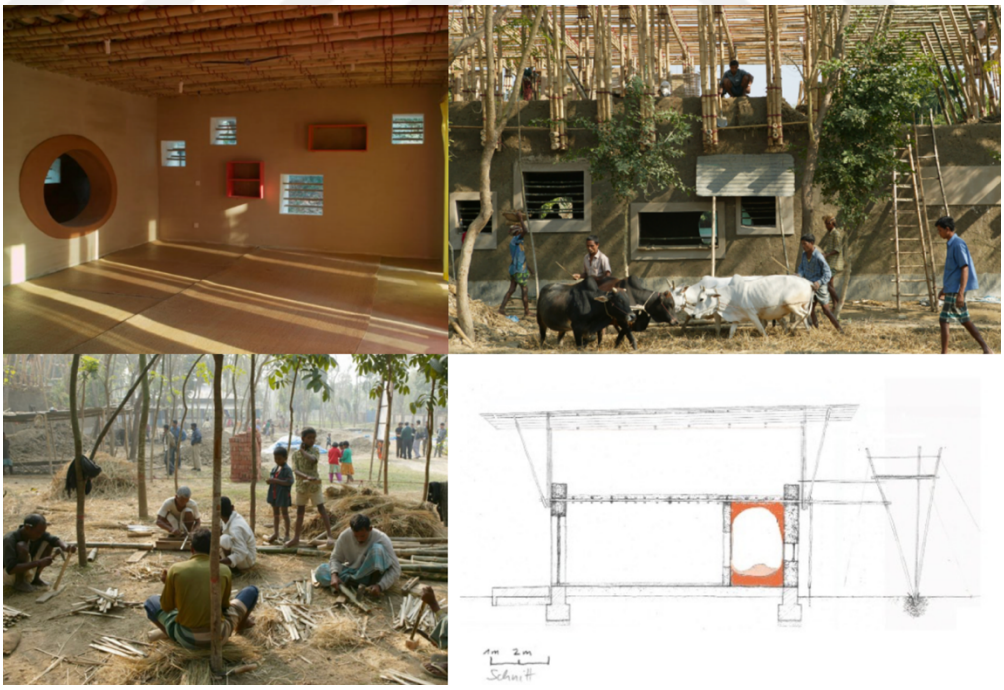
Proje için yerel halk tarafından belirtilen düşünceler aşağıda verilmiştir:

“Gerçek inşa başlamadan önce birlikte testler ve deneyler yapmak iyiydi, böylece dili bilmesek de anlayabildik. Ve herkes birbirinden çok şey öğreniyor. Güçlü duvarlar yapmayı, ölçüm aletlerini kullanmayı öğrendim ve yabancılar en iyi karıştırma makinelerinin su mandaları olduğunu öğrendiler.” [Suresh, tınlı işçi, Rudrapur, Bangladeş]

“Sevgili Anna-Didimoni, Merhaba, nasılsın? Peki sen ne yapıyorsun? Umarım iyisindir. Ben de iyiyim. Didimoni, binayı yaptığın için seninle gurur duyuyoruz. Bence başka hiçbir bina bu bina kadar iyi değil. Çok rahat. Yaz aylarında çok soğuktur, bu yüzden çok enerjilidir.” [Poritosh, METI öğrencisi, Rudrapur, Bangladeş]

“Bangladeşli olmak, üzerinde çalışılacak çok fazla 'benzersiz' materyalimiz ve bağlamımız olduğunu gördüğümüzde bizi gerçekten gururlandırıyor... ve çalışmanız özellikle ilham vericiydi! Bu yüzden gelecek sonbahar... seninle çalışma fırsatım olursa harika olur.” [Zaqiul, mimarlık öğrencisi, Dakka, Bangladeş]

Bu projede kapsamda yeni malzeme karışımının oluşturulması sosyal inovasyon olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 2.27: METI okulu: sol üst “mağara” ve sınıf ilişkisi, sağ alt proje kesiti, sol alt ve sağ üst katılımcı tasarım süreçleri [Web 18; Web 19].

2.2.4.1.4. Kimsesiz Çocuklar için Gönüllü Evi

Tablo 2.10'da proje künyesi verilmiştir. Projenin amacı herkes için konut oluşturmak ve sürdürülebilirliğe bir yaklaşım sağlamaktır. Proje bu kapsamda radikal bir araştırma projesidir **[Web, 28].**

Tablo 2.10: Kimsesiz çocuklar için gönüllü evi proje genel bilgisi.

Konum	Hindistan
Yıl	2008-2010
Metrekare	Belirtilmemiş
Uygulayıcı	Anupama Kundoo Mimarlık
Kullanıcı Kitlesi	Çocuklar ve Koruyucu Aileler

Projedeki tasarım parametreleri sürdürülebilirliğe bütünsel yaklaşım kapsamında (1) atık malzeme kullanımı (2) yerel malzeme kullanımı (3) yerel iş gücü kullanımı (4) yerel ekonomiye katkı sağlamak olarak düşünülmüştür **[Web, 28].**

Proje yerel odaklı sosyal mimarlık kapsamında; yerel malzeme, yerel iş gücü ve yerel ekonomi ile ilişkilendirilmiştir. Proje, yeni malzeme satın almak yerine bölgede bulunan çamurlardan üretilmiştir. Çamurlardan tuğlalar ve çamur harcı oluşturularak kullanılmaktadır. Bir bütün olarak tamamlanan bina fırın gibi 3-4 gün boyunca ısıtılmaktadır **Şekil 2.28 sol en üst**. Bu işlem tuğlaların daha dayanıklı, suya dayanıklı ve ısı yalıtımlı bir hale gelmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda bölgede atık malzeme olarak değerlendirilen bisiklet çerçeveleri, cam şişeler ve cam bardaklar kullanılmaktadır. Atık malzeme kapsamında (1) bisiklet çerçeveleri pencereler için kalıp ve pencere ızgarası olarak, (2) cam şişeler ıslak hacimlerde seramik yerine, (3) cam bardaklar ise kubbelerin açıklığını bitirmek için kullanılmaktadır **Şekil 2.28.** Bu üretim tekniği yerel zanaatkarlar tarafından yapılmaktadır bu durum ise yerel ekonomi ve yerel iş gücüyle ilişkilendirilmiştir **[Web, 28].**

Projede sürece dahil olan aktörler, tasarımcı, yerel bir sivil toplum kuruluşu olan Volontariat ve yerel zanaatkârlardır **Şekil 2.28 [Web, 28; Web, 29].**

Şekil 2.28: Kimsesiz çocuklar için gönüllü evi: sol üst fırın sistemi, sol orta ve alt katılımcı süreçler, sağ görseller atık malzeme kullanımı [Web 28; Web 30].

2.2.4.1.5. Kamanar Ortaokulu

Tablo 2.11'de proje künyesi verilmiştir. Projenin amacı bölgedeki tek ve aşırı kalabalık olan ortaokulun yükünü azaltmaktır. Projedeki tasarım parametreleri iklimsel konforun sağlanması ve düşük maliyetli olmasıdır. Parametreler kapsamında proje yerel mimarlık ve katılımcılık odaklı gerçekleştirilmiştir **[Web, 32].**

Tablo 2.11: Kamanar ortaokulu proje genel bilgisi.

Konum	**Thionck Essyl, Senegal**
Yıl	**2019-2020**
Metrekare	**Belirtilmemiş**
Uygulayıcı	**Dawoffice**
Kullanıcı Kitlesi	**Çocuklar**

Proje yerel odaklı sosyal mimarlık kapsamında; yerel malzeme, yerel iş gücü ve yerel ekonomi ile ilişkilendirilmiştir. Projede bölgede çok fazla bulunan kil ile uygulanmaktadır. Kilin faydaları; hem yerel halkın uygulama süreçlerine dahil olabilmesi hem de ücretsiz bir malzeme olmasıdır. Aynı zamanda kil sıkıştırmaya çalışması ve yerel halkın uygulayabildiği bir form olmasıyla katener formunun belirleyicisi olmuştur. Kil tonozlar, ışığın içeri girebilmesi için ahşap kafeslerle kapatılmaktadır. Kesitte en üste ise metal kaplama uygulanmaktadır **Şekil 2.29**. Metal kaplamanın amacı kili yağmurdan korumak ve güneşi içeri almadan önce dağıtmaktır **[Web, 32, Web 33].**

Proje katılımcılık odaklı sosyal mimarlık kapsamında; yerel işçiler ve yerel halk projenin uygulama sürecine dahil olmuştur **Şekil 2.29 [Web, 32, Web 33].**

Projenin bir diğer önemi özelliği ise modüler olmasıdır. Bir ızgara içinde düzenlenebilen modüllerden oluşmaktadır. Her bir modül bir kil tonozu ifade etmektedir. Proje bu kapsamda 1 kütüphane, yönetim hacmi, sıhhi tesisler, spor sahası, 1 vakıf alanından oluşan 500 öğrencilik bir komplekstir. Farklı birimler bir araya gelerek "awla" ları oluşturmaktadır **Şekil 2.29**. Örneğin; bilgisiyar sınıfı, biyoloji sınıfı, kütüphane ve öğretmenler odası bir araya gelerek bir "awla" oluşturmaktadır **[Web, 32, Web 33].** Modülerliğin bu projeye katkısı projenin gelecekte genişlemesine izin vermesidir.

Şekil 2.29: Kamanar ortaokulu: sol üst görsel katılımcı süreçler, sağ görseller ve sol alt görsel "awla"lar [Web 32; Web 34].

2.2.4.1.6. Mülteciler için Topluluk Alanları

Tablo 2.12'de proje künyesi verilmiştir. Projenin amacı Myanmar'ın soykırımından kaçan insanlar için kolektif ve bireysel kalkınmayı amaçlayan mülteci kampları oluşturmaktır **Şekil 2.29**. Bu çerçevede projenin (1) psikososyal destek, (2) yasal danışmanlık, (3): vaka yönetimi, (4): cinsiyete dayalı güçlendirme, (5): kapasite geliştirme, (6): beceri eğitimi, (7): farkındalık oluşturma, (8): yaratıcı büyüme olmak üzere 8 ayrı alt amacı vardır **[Web, 35; Web, 37].**

Tablo 2.12: Mülteciler için topluluk alanları proje genel bilgisi.

Konum	**Teknaf, Bangladeş**
Yıl	**2019**
Metrekare	**Belirtilmemiş**
Uygulayıcı	**Rizvi Hassan, Khwaja Fatmi, Saad Ben Mostafa**
Kullanıcı Kitlesi	**Mülteciler ve Yerel Halk**

Proje 16 ay boyunca 4 ayrı farklı bağlamda gerçekleştirilen 6 modelden oluşmaktadır. Bu modellerin 2'si danışmanlık, yaşam becerileri geliştirme merkezi, toplum temelli koruma faaliyetleri, psikososyal destek, emzirme ve kadınlar için sosyal alanları ifade etmektedir **Şekil 2.30**. Üçüncü model sergi, üretim ve satış merkezini içermektedir. Son 3 model ise topluluk merkezlerini oluşturmaktadır. Bu modeller farklı bağlamlarda konumlanmaktadır. Bağlam 1: bambu yapılar, eğimli çatılar, oluklu levha ve sazdan oluşmaktadır. Bağlam 1 genellikle mülteciler için; bambu kadın dostu alanları, sergi ve üretim alanlarını ve topluluk merkezini içermektedir. Bağlam 2: yerel halk ve mülteciler için ortak bir alanı ifade etmektedir. Daha kalıcı olan beton iskelet yapılar, ateşlenmiş tuğlalar, beton levha ve oluklu saca sahip konut alanlarından oluşmaktadır. Kadınlar ve kızlar için güvenli alanı içermektedir. Bağlam 3: hem kullanıcı kitlesi hem de malzeme açısından bağlam 2'ye benzemektedir. Bütünleşmiş toplum merkezini içermektedir. Bağlam 4: öncelikli olarak yerel halka hitap etmektedir **[Web, 36; Web, 37].**

Proje yerel odaklı sosyal mimarlık kapsamında; yerel malzeme, yerel iş gücü ve yerel ekonomi ile ilişkilendirilmiştir. Projede öncelikli olarak bölgede bulunan bambu,

tuğla, fıstık ağacı, saz, geleneksel çimento ve oluklu metal kullanılmaktadır **Şekil 2.30**. Projede çizim ve model bulunmamakla birlikte yerel halkla birlikte yerinde tasarlanmış ve uygulanmaktadır.

Proje katılımcılık odaklı sosyal mimarlık kapsamında bulunan aktörler tasarımcılar, Bangladeş Kırsal İlerleme Komitesi (BRAC), ActionAid ve yerel halk ve mültecilerdir. Aynı zamanda proje Bangladeş Kırsal İlerleme Komitesi (BRAC), ActionAid'in müdahaleleriyle başlamaktadır. Bu kapsamda yerel halk ve mülteciler projenin tasarım ve uygulama sürecine dahil olmuştur **[Web, 35; Web 36; Web 37].**

Projenin mimarları proje sonunda şu cümleleri kurmuştur:

"Artık orada olmadığımızda liderlik edebilir ve daha da geliştirebilirler. Kendilerinin geliştirdikleri güce sahipler." **[Web, 38].**

Şekil 2.30: Mülteciler için topluluk alanları: üst görseller malzemeler, sol alt kadınlar için sosyal alan, sağ alt genel görünüm [Web 35; Web 36].

2.2.4.1.7. Jadgal İlkokulu

Tablo 2.13'te proje künyesi verilmiştir. Proje okul inşa sürecinde, yerel halkın sosyal katmanlarını geliştirmeyi, kırsal kesimdeki kadınları güçlendirmeyi, halkın bir aradalığını artırmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda proje sadece öğrencilerin değil tüm halkın eğitim düzeyini artırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda okul yerel halk için bir buluşma noktasıdır **Şekil 2.31 [Web, 39; Web 40].**

Tablo 2.13: Jadgal ilkokulu proje genel bilgisi.

Konum	**Seyyed Bar, İran**
Yıl	**2020**
Metrekare	**480**
Uygulayıcı	**Daaz Mimarlık**
Kullanıcı Kitlesi	**Çocuklar ve Yerel Halk**

Projede yerel odaklı sosyal mimarlık kapsamında; kısmen yerel malzeme, yerel ekonomi ve yerel iş gücü ile ilişkilendirilmiştir. Projede kullanılan malzemeler; beton, polistiren panelleri galvanizli demir profillerdir. Son kaplama katmanında ise çimento ve yerel toprak kullanılmaktadır. Yerel ekonomi kapsamında; yerel halktaki kadınlar yaptıkları iğne işlerini sosyal medya aracılığıyla satmaya çalışmış ve projenin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu durum aynı zamanda ekonomik katılımcı süreçler kapsamında değerlendirilmektedir. Yerel halk inşa sürecine katılmaktadır **[Web, 39].**

Projede katılımcı süreçler sosyal ve ekonomik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sosyal katılımcı süreçler kapsamında; projede yer alan aktörler sivil toplum kuruluşu, tasarımcılar ve yerel halktır. Tasarımcılar ve sivil toplum kuruluşu uygulama başlamadan önce yerli halkın ihtiyaçlarını ve potansiyellerini anlamaya yönelik çalışmalar yapmaktadır. Projede sivil toplum kuruluşları ve yerel halk kolaylaştırıcılar olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik katılımcı süreçler kapsamında yerli kadınların ürettiği iğne işi ürünleri satılmış ve okul için para toplanmaktadır. Aynı zamanda yerel halk uygulama sürecine katılmaktadır. Bölgede sivil toplum kuruluşu tarafından bir süredir yapılmakta olan okul için talep yerel halktan gelmiştir **[Web, 39; Web 40].**

Proje sürecinde hem uygulama hem de eğitim sürecine diyalektik ve katılımcı bir süreç olarak düşünülmüştür. Bu kapsamda dairesel formlu proje 4 ilkokul sınıfı, 1 kütüphane, konferans salonu, çok amaçlı salondan oluşmaktadır. Dairesel form hiyerarşiden uzak demokratik bir öğrenme alanını, temsil etmektedir. Koruyucu bir dış çeper sağlarken üzerindeki farklı boyutlardaki boşluklarla da öğrenciler için davetkar bir kabuk oluşturmaktadır **Şekil 2.31**. Okul duvarları ayrıştırıcı olmak yerine bir araya getirici bir eleman olarak değerlendirilmiştir. Burada amaç topluluk kültürünü, iletişimi ve sorgulama kültürünü artırmaktır **[Web, 39].**

Şekil 2.31: Jadgal ilkokulu: üst buluşma noktası olarak okul, alt kabuk [Web 39].

2.2.4.1.8. Fass Okulu ve Öğretmen Evi

Tablo 2.14'te proje künyesi verilmiştir. Projenin amacı bölgede bulunan 5-10 yaş arasındaki 300 öğrencinin eğitim ihtiyacının karşılanmasıdır. Proje bu kapsamda bir iç avlu etrafında dört sınıf ve iki esnek alandan oluşmaktadır. Projenin dairesel formu sınıflar arasındaki dolaşımın kolaylığı içindir **Şekil 2.31 [Web, 41].**

Tablo 2.14: Fass okulu ve öğretmen evi proje genel bilgisi.

Konum	**Senegal**
Yıl	**2019**
Metrekare	**Belirtilmemiş**
Uygulayıcı	**Toshiko Mori Mimarlık**
Kullanıcı Kitlesi	**Çocuklar ve Yerel Halk**

Proje yerel odaklı sosyal mimarlık kapsamında yerel malzeme ve yerel iş gücü ile ilişkilendirilmiştir. Projede yerel malzeme olan bambu ve saz kullanılmaktadır. Aynı zamanda proje yerel halkın gücüyle ve yerel inşaat işçileriyle inşa edilmiştir. Böylece gelecekte ihtiyaç durumunda yerel halk kendi kendine inşa etme ve onarma kapasitesine sahiptir **[Web, 42].** Projede çelik elemanlar ve bambu delikli çamur tuğla duvarları desteklemektedir. Delikli tuğlalar aynı zamanda hava akışına izin vermektedir. Geleneksel formdaki çatı tersine çevrilmiş ve sazla kaplanmaktadır. Böylece çatı aşırı sıcağa karşı yalıtım sağlamakta ve yağmur suyu akışını artırmaktadır **Şekil 2.32 [Web 41; Web 42].**

Projede katılımcılık odaklı sosyal mimarlık kapsamında aktörler; yerel halk, tasarımcılar ve vakıflardan oluşmaktadır **[Web, 41].**

Şekil 2.32: Fass okulu ve öğretmenevi: sol üst genel görünüm, sağ üst çatı ve alt dolaşım [Web, 41].

2.2.4.2. Türkiye'den Sosyal Mimarlık Pratiklerine Dair Geçmiş Uygulamalar

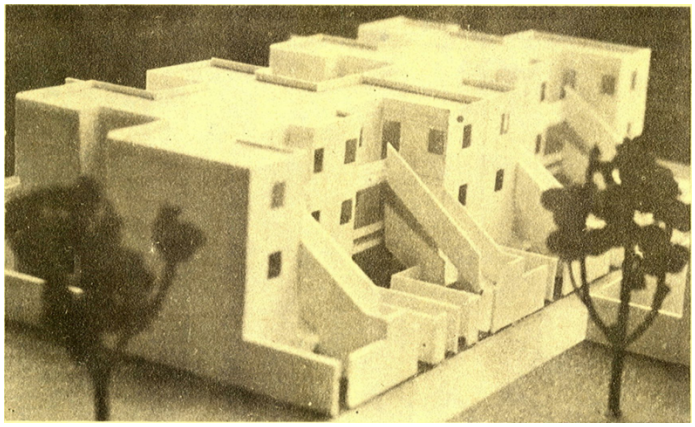
Bu bölümde, Türkiye'de gerçekleştirilmiş ve katılımcı tasarım süreçlerine örnek teşkil eden üç adet proje sunulmaktadır. Türkiye'de gerçekleştirilmiş ve alan çalışması kapsamında yer alan diğer yerel projelerin bilgisi ise dördüncü bölümde yer almaktadır.

2.2.4.2.1. İzmit Yenilikçi Yerleşmeler Projesi

Tablo 2.15'te proje künyesi verilmiştir. Projenin amacı yatay ilişkilerin desteklenerek ve sivil toplum kuruluşlarının yayılmasını sağlayarak; İzmit kentinde bulunan dar gelirli ailelerin konut ihtiyacını karşılamaktır. Bu kapsamda projede sosyal, ekonomik ve teknolojik konuları katılımcılık çerçevesinde ele almak hedeflenmektedir. Proje bu kapsamda 7 temel plan iskeleti olmak üzere 32.500 farklı plan çözümü üretmektedir **Şekil 2.33.**

Tablo 2.15: İzmit yenilikçi yerleşmeler proje genel bilgisi.

Konum	**İzmit, Türkiye**
Yıl	1974
Metrekare	Belirtilmemiş
Kullanıcı Kitlesi	Dar Gelirli Aileler

Şekil 2.33: Konut maketleri [Çavdar, Web, 50].

Proje katılımcılık odaklı sosyal mimarlık kapsamında 2 aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama kesin konut sahiplerinin belirlenmediği, anket ve sözlü görüşmeleri içeren sosyal araştırma kısmıdır. Bu aşamada aile yapısı, yaşam biçimi, mekân düzenlemeleri ve ekonomik durum gibi sosyo-kültürel ve ekonomik yaklaşımlar tespit ve analiz edilmiştir. İkinci aşama ise kullanıcıların kesin olarak belirlendiği; 30 aile ile atölyelerin gerçekleştirildiği aşamadır. Bu aşamada kullanıcılarla maketler ve çizimler yapılmaktadır. Bu süreçlerde tasarımcının rolü; iletişimi yönlendiren, süreçleri başlatan, sorunları açığa çıkaran ve sorun çözme aşamasında toplumun hayal gücünü harekete geçiren kişi olarak tanımlanmaktadır **[Çavdar, Web, 50].**

Proje sonucunda ise katılımın teknik sorunlardan ve çözümlerden önce gelmesi gereken politik bir ilke olduğu açığa çıkmaktadır. Projede katılımcı tasarım süreçlerine dayanan model üretimleri gerçekleştirilmiş ancak inşa edilmemiştir **[Çavdar, Web, 50].**

2.2.4.2.2. Düzce Umut Atölyesi

Tablo 2.16'da proje künyesi verilmiştir. Projenin amacı 1999 Marmara depreminden etkilenen kiracıların konut ihtiyacını karşılamaktır. Bu kapsamda proje 7 adet 4 katlı, 22 adet 3 katlı olmak üzere toplamda 29 blok ve 324 konut içermektedir. Aynı zamanda projede kadın üretim alanı, spor alanları, kreş binası ve kafe içeren sosyal merkez bulunmaktadır **Şekil 2.34.**

Tablo 2.16: Düzce umut atölyesi proje genel bilgisi.

Konum	**Düzce, Türkiye**
Yıl	2015
Metrekare	20.000m2
Kullanıcı Kitlesi	Kiracı Depremzedeler

Şekil 2.34: Konut maketleri [Web, 49].

Projede katılımcılık odaklı sosyal mimarlık kapsamında yerinde atölyelerden önce ilk olarak MSGSÜ Fındıklı Kampüsünde düzenli aralıklarla atölyeler yapılmaktadır. Ardından kullanıcılarla birlikte Düzce'de 3 adet fiziki atölye gerçekleşmiştir. Bu atölyelerin ilkinde 189 adet kullanıcı ile işlevlerin konumuna odaklanan vaziyet planı oyunu ve odak grup çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu atölyenin ardından kullanıcıların görüşlerini dikkate alan öneri vaziyet planı hazırlanmaktadır. İkinci atölyede ise; öneri vaziyet planı üzerinden ev planı oyunu gerçekleştirilmiş ve anketler yapılmaktadır. Üretim aşamasına geçişte ise ekonomik sorunlar proje için bir kırılma noktası oluşturmuştur **[Dayanışma Mimarlığı, 2017].**

Proje sonucunda katılımın yöntem ve araçlara dayandığı kadar aktörlere ve aktörlerin heterojenliğine dayanan politik bir mesele olduğu; dolayısıyla da sonuç yerine süreç odaklı olunması gerektiği açığa çıkmaktadır **[Dayanışma Mimarlığı, 2017].**

2.2.4.2.3. Küçük Armutlu Yerinde ve Yerlisiyle İyileştirme Ulusal Mimari Fikir Yarışması ve Çalıştayları

Tablo 2.17'de proje künyesi verilmiştir. Projenin amacı kentsel dönüşüme karşı durmaya çalışan yerlilerle birlikte mahalle ölçeğinde yerinde alternatifler üretmektir.

Tablo 2.17: Küçük armutlu yerinde ve yerlisiyle iyileştirme ulusal mimari fikir yarışması ve çalıştayları proje genel bilgisi.

Konum	**İstanbul, Türkiye**
Yıl	2015
Metrekare	Belirtilmemiş
Kullanıcı Kitlesi	Mahalle Sakinleri

Bu kapsamda proje 7 adet 4 katlı, 22 adet 3 katlı olmak üzere toplamda 29 blok ve 324 konut içermektedir. Aynı zamanda projede kadın üretim alanı, spor alanları, kreş binası ve kafe içeren sosyal merkez bulunmaktadır **[Dayanışma Mimarlığı, 2017].**

Projede katılımcılık odaklı sosyal mimarlık kapsamında 3 adet atölye gerçekleştirilmiştir. Atölyelerin ilkinde; 5 adet grup 10 adet alan üzerinde çalışma yapmaktadır. İkinci atölyede ise uygulamaya dönük planlamalar yapılmaktadır. İkinci ve üçüncü atölyeler arasında açık malzeme çağrısı yapılmaktadır. Üçüncü atölyede ise uygulama ve 4 adet okuma atölyeleri gerçekleştirilmiştir. Proje çalıştaylar sonucunda inşa edilmiş ancak kısa bir süre sonra Türkiye'deki politik değişimlerin etkisi ile yıkılmıştır.

2.3. Bölüm Sonucu

Sosyal tasarım ve sosyal mimarlık kavramları düşünüldüğünde amaçları aynıdır. Her iki kavram da insanın geleceğini düşünmekte ve bu geleceği daha pozitif bir noktaya taşımaya çalışmaktadır. Bu ortak amaç çerçevesinde kavramların amaca ulaşma yöntemleri ve amaçları farklılaşmaktadır. Örneğin sosyal tasarım kavramı tasarım aktivizmi ve sosyal inovasyon kavramı altında farklı yöntemlerle gerçekleştirirken, sosyal mimarlık kavramı katılımcılık odaklı ve yerel mimarlık odaklı olarak gerçekleştirmektedir. Bu noktada yerel mimarlık kapsamında yeni bir malzemenin üretimi aynı zamanda bir sosyal inovasyon olarak da kabul edilmektedir. Diğer bir yandan sosyal inovasyon ve tasarım aktivizmi süreçlerindeki aşağıdan yukarıya ve ortak karar alma gibi yaklaşımlar katılımcı süreçleri de temsil edebilmektedir. Bu çerçevede kavramların ve eleştirilerin birbirleriyle ilişkili oldukları ve ortak kümelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Uygulama süreçlerinde ise kavramların mevcut durumlar üzerinde daha tercih edilebilir durumlar oluşturma yönünde bir etkileri vardır. Toplumun ve insanların uzun süreli geleceğinin düşünülmesi sadece anlık

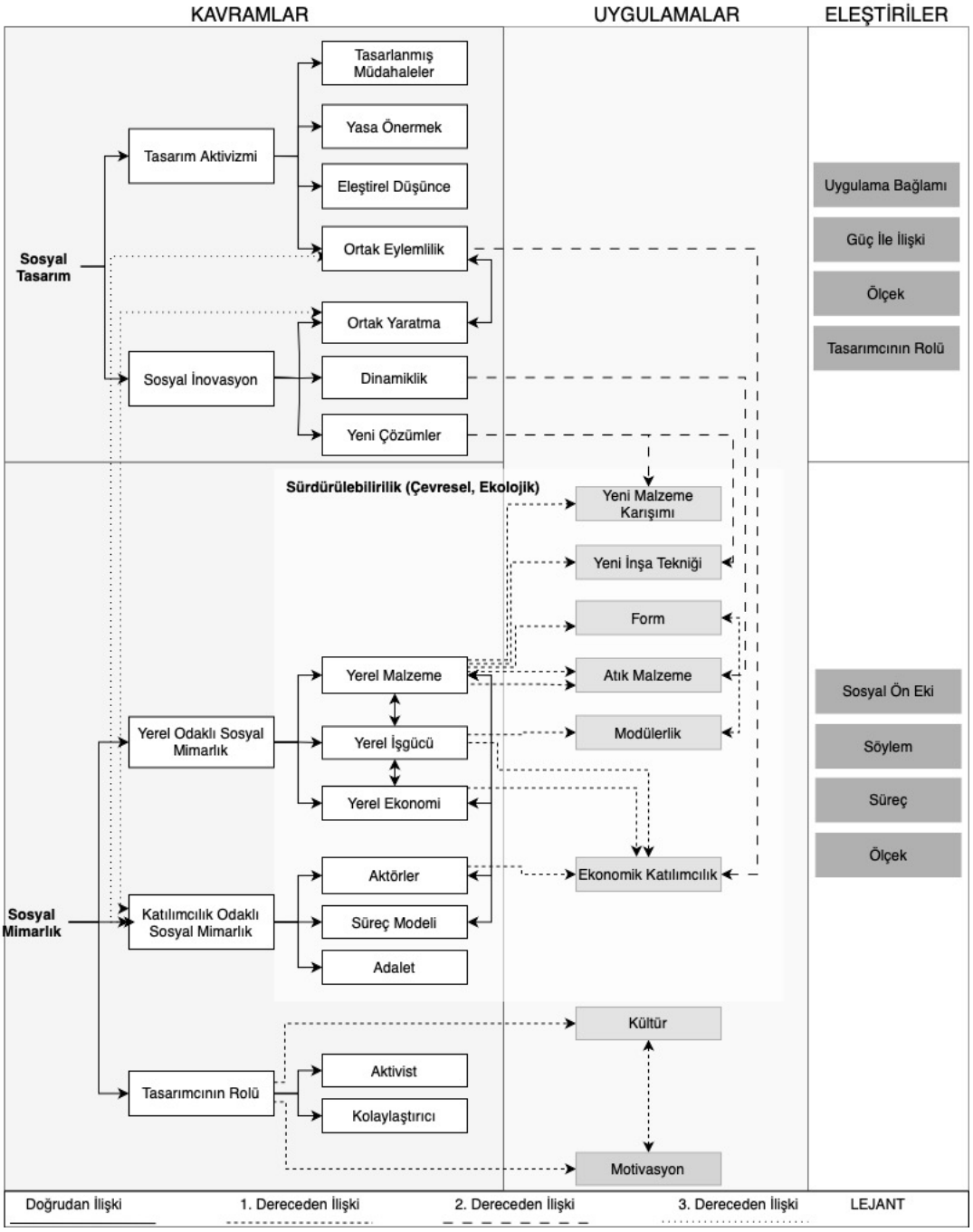
değişimlerle mümkün olmamakta aynı zamanda bu değişimlerin sürekli ve sürdürülebilir olması gerekmektedir.

Bu tez çalışmasında özellikle son yıllardaki hem sosyal tasarımı hem de sosyal mimarlığı bütüncül bir perspektiften okuma çabaları dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda sosyal tasarım kavramı çerçevesinde sosyal inovasyon ve tasarım aktivizmi kavramı, sosyal mimarlık kavramı kapsamında ise uygulama yöntemleri üzerinden ilerlenerek; yerel odaklı, katılımcılık odaklı sosyal mimarlık ve tasarımcının rolü kavramları tezin bütünleştirici odak noktası olmuştur.

İlk olarak sosyal tasarım kavramı tasarım aktivizmi ve sosyal inovasyon olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir. Tasarım aktivizmi; (1) bilginin görselleştirilmesi, sistemlerin tasarımı haritalar vb. ile gündelik hayata direniş gücü katmayı hedefleyen bir araç olarak tasarlanmış müdahaleler **[Markussen, 2011],** (2) yasa önermek gibi mevcut geleneksel eylemler **[Markussen, 2011],** (3) mevcut ana akım tasarım pratiklerinin bir eleştirisi olarak eleştirel düşünce **[Julier, 2013],** (4) gündelik hayattaki aktivist nesneler aracılığıyla gündelik hayat pratiklerini dönüştürerek yeni bir ortak eylemlilik **[Marres, 2011]** olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır. Ardından sosyal inovasyon kavramı (1) farklı aktörlerle birlikte ortak değer yaratma **[Chen vd. 2015],** (2) farklı aktörlerle, farklı yollarla ve bireysel deneyimlere odaklanan dinamiklik **[Manzini 2011; 2014],** (3) farklı aktörlerle ortak değerler oluşturarak yeni çözümler üretmek **[Yang ve Sung, 2016; Manzini 2011]** olmak üzere 3 ayrı başlık altında ele alınmaktadır.

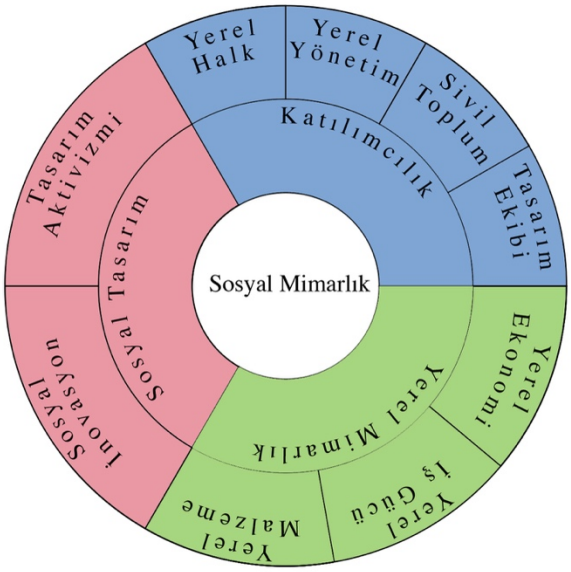
İkinci olarak sosyal mimarlık yerel odaklı sosyal mimarlık, katılımcılık odaklı sosyal mimarlık ve tasarımcının rolü olmak üzere 3 ayrı başlıkta çalışılmaktadır. Yerel odaklı sosyal mimarlık (1) yerel malzeme **[Gribat ve Meireis, 2017; Lepik, 2010; Lari, Web 45; Doshi, Web, 46]** (2) yerel işgücü **[Gribat ve Meireis, 2017; Lepik, 2010; Lari, Web 45; Doshi, Web, 46]** (3) yerel ekonomi **[Lepik, 2010; Lari, Web 45]** olmak üzere; katılımcılık odaklı sosyal mimarlık ise (1) aktörler **[Afrassabi, 1985; Skinners, 1995; Wates, 2008; Wilcox, 2004; Tasan-Kok ve Vranken; 2011]** (2) süreç modelleri **[Rowe ve Frewer; Sanoff, 2005; Wolf, 2020],** (3) adalet ile ilişkisi **[Van del Poel vd. 2024; Lopez vd. 2024]** olmak üzere 3 ayrı başlıkta incelenmiş ardından tasarımcının rolü kavramı aktivist ve kolaylaştırıcı olmak üzere 2 alt başlıkta ele alınmaktadır. Tüm bu kavramlar, yöntemler ve eleştiriler göz önünde bulundurulduğunda insanlar için tercih edilebilir durumlar yaratma kapsamında

kavramsal bir harita oluşturulmuştur **Şekil 2.35**. Bu bütünleşik kavramsal çerçeve aynı zamanda kurgulanan anket çalışmasının, dolayısıyla da tezin alan çalışmasının temelini oluşturmaktadır.

Şekil 2.35: Kavramsal harita

Literatür doğrultusunda, sosyal tasarım, katılımcılık ve yerel mimarlık kavramları bütüncül bir eksende bir araya gelerek sosyal mimarlık pratikleri odağında incelenebilmektedir **Şekil 2.36.** Şekil 2.36'da mavi renk katılımcılığı ve alt elemanlarını, pembe renk sosyal tasarımı ve alt elemanlarını, yeşil renk yerel mimarlığı ve alt elemanlarını temsil etmektedir. Bu şekilde farklı başlıkların ve alt elemanların merkezden uzaklıklarının eşit olması, sosyal mimarlık yaklaşımında eşit ve dengeli bir yaklaşımı temsil etmektedir.

Şekil 2.36: Sosyal mimarlık pratikleri odak noktası

3. ALAN ÇALIŞMASI: TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL MİMARLIK PRATİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu tezin amacı, katılımcılık ve yerel mimarlık üzerinden gerçekleştirilmekte olan sosyal mimarlık kavramının sınırlarını tasarım aktivizmi, sosyal inovasyon, adalet gibi kavramlarla genişleterek, bütüncül bir kavramsal çerçeve oluşturarak Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinin bu çerçeve üzerinden değerlendirilmesidir.

Bu doğrultuda alan çalışmasında Türkiye'deki sosyal mimarlık uygulamalarındaki sosyal inovasyon, tasarım aktivizmi, katılımcılık, yerel odaklı tasarım ve adalet yaklaşımları Türkiye'de sosyal mimarlık pratikleri kapsamında görev almış olan katılımcılarla gerçekleştirilen anketler üzerinden araştırılmaktadır.

Tezin alan çalışması kapsamında öncelikle araştırma yöntemi kurgulanmış ve Gebze Teknik Üniversitesi Rektörlüğü İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından 14.01.2025 toplantı tarih ve 2025/02-03 oturum sayılı etik kurulu onay belgesi 15.01.2025 tarihinde alınmaktadır **[EK-A]**.

Bu bölümde sırasıyla alan çalışmasının yöntemi, katılımcı bilgileri ve verilerin analizi ve değerlendirmeleri sunulmuştur.

3.1. Alan Çalışmasının Yöntemi

Tezin teorik bölümünün oluşturulabilmesi için literatür taraması ve dünya üzerindeki sosyal mimarlık pratiklerinden örnek çalışmalar incelenmiştir. Teorik bölümde sosyal tasarım kavramı alt başlıklarıyla birlikte incelenmiş, ardından sosyal mimarlık kavramı uygulama araç ve yöntemlerine göre ele alınmış ve her iki alanda öne çıkan kritik kavramlar birbirleriyle ilişkilendirilerek alan çalışması için bütüncül bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu kavramsal çerçevede yer alan kavramlar tezin alan çalışmasında uygulanan anket kapsamında sorulaştırılarak ölçülebilir veri haline getirilmiştir. Bu kapsamda anket (1) proje genel bilgisi, (2) anket katılımcısı için projenin anlam ve önemi, (3) projede yer alan katılımcı paydaşlar, (4) kullanıcı katılımı, (5) yerel yönetimin katılımı, (6) sivil toplum kuruluşlarının katılımı, (7) tasarım ekibinin katılımı, (8) projede yer alan yerel mimarlık yaklaşımları, (9) proje

sonuç ve sürecini değerlendirme olmak üzere 9 bölümden oluşmaktadır (EK-B). Anket toplamda 91 açık uçlu, 1-7 arası bir değerlendirme ölçütüne sahip olan 26 likert ölçekli toplam 117 sorudan oluşmaktadır. Anketin cevaplanma süresi yaklaşık 45 dakika olarak hesaplanmaktadır.

Ankette ilk olarak projenin genel bilgileri ile ilgili 7, projenin sorumlu kişi için taşıdığı anlamın değerlendirilmesi ile ilgili de 9 soru yer almaktadır. Kavramsal haritanın sosyal mimarlık bölümüne ait; yerel odaklı sosyal mimarlık kapsamında 15 soru; katılımcı paydaşlar bilgisi 4 soru, kullanıcı katılımı 17 soru, yerel yönetim katılımı 14 soru, sivil toplum kuruluşlarının katılımı 14, tasarım ekibinin rolü ve katılımı 16 kapsamında olmak üzere katılımcılık kapsamında toplam 65 soru; eleştiriler bölümüne ait 5 soru ve son olarak projeyi değerlendirmeye yönelik 21 soru yer almaktadır. Bu sorulardan bazıları eleştiri, tasarım aktivizmi ve sosyal inovasyon kavramlarını anlayamaya ve değerlendirmeye yöneliktir **Tablo 3.1 [EK-B].**

Tablo 3.1: Anketin genel çerçevesi ve soru sayıları. (Detaylı anket soruları için Ek-B'ye bakınız)

Katılımcı Bilgileri ve Onay	4
Projenin Genel Bilgileri	7
Projenin Anlamı	9
Katılımcı Paydaşlar	4
Kullanıcı Katılımı	17
Yerel Yönetimin Katılımı	14
Sivil Toplum Kuruluşlarının Katılımı	14
Tasarım Ekibinin Katılımı	16
Yerel Mimarlık Yaklaşımları	15
Proje Değerlendirmesi	17
Toplam	117

Çalışma kapsamında yer alan soru grupları kapsamında verilerin analizi ve değerlendirilmesi sırasıyla şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

- Katılımcıların sorular özelinde verdikleri cevaplar evet ve hayır şeklinde sınıflandırılarak, ifade edilme sayıları üzerinden veri analiz tablosuna aktarılmaktadır.

- Katılımcıların vermiş oldukları açıklama ifade eden cevaplara belirttikleri nedenler ve açıklamalar ortak noktaları üzerinden kategorilere ayrılmaktadır.
- Likert ölçekli soru gruplarında cevapların yüzdeleri, ortalamaları ve standart sapmaları incelenmiştir.

Verilerin değerlendirilme sürecinde sosyal mimarlık kapsamında belirlenen kategorilerde (yerel mimarlık, katılımcı mimarlık, tasarım aktivizmi vb.) yer alma sayısına göre sosyal mimarlık süreçleri değerlendirilerek; karşılaştırmalı analizi yapılmaktadır. Bu kapsamda Türkiye'deki sosyal mimarlık uygulamalarında öne çıkan faktörler ve farklılaşmalar ortaya konmuştur.

3.2. Alan Çalışmasına Konu Olan Sosyal Mimarlık Projeleri

Çalışma kapsamında Türkiye'de gerçekleştirilen 24 adet proje için anket gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde söz konusu projelerin bilgileri yer almaktadır.

3.2.1. Çekmece Topluluk Merkezi

Proje 6 Şubat 2023 Depremi sonrası Antakya'da inşa edilmiştir. Projenin amacı deprem sonrası toplumsal yeniden yapılanmayı toplumun sosyalleşebileceği mekanlar oluşturarak desteklemektir **Şekil 3.1.** Bu kapsamda proje yerel halkı desteklemek amacıyla; yerel halkın, sivil toplum kuruluşlarının katılımına, yerel malzeme ve mimariye dayanmaktadır **[Web 57].**

Şekil 3.1: Çekmece topluluk merkezi [Web 57].

3.2.2. Süper Kerpiç

Proje 6 Şubat 2023 Depremi sonrası Kahramanmaraş'ta inşa edilmiştir. Projenin temel amacı afetzedeler için bir araya gelebilecekleri ve etkinliklerini gerçekleştirebilecekleri mekanlar oluşturarak sosyal ihtiyaçlarına bir çözüm sunmaktır. Bu kapsamda projede yerel halkla ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte uygulama atölyeleri gerçekleştirilmiştir. Projede yerel mimarlık kapsamında düşük maliyetli, ekolojik ve yerel halk tarafından uygulanmaya açık olan "süperkerpiç" kullanılmıştır **Şekil 3.2.** Projede tercih edilen malzeme yapının formunu etkilemiş; bu doğrultuda yapı form ikiz kubbe formunda tasarlanmıştır. Projede çevresel sürdürülebilirlik kapsamında doğal aydınlatma ve iklime duyarlı yaklaşımlar kullanılmıştır **[Web 58].**

Şekil 3.2: Süper kerpiç [Web 58].

3.2.3. Yuva Projesi Afet Sonrası Barınma Birimi

Proje 6 Şubat 2023 Depremi sonrası Haziran ayında Hatay'da inşa edilmeye başlanmıştır. Projenin amaçları (1) afetzedeler için konteynırlara yaşanabilir, modüler, yerel halk tarafından taşınabilir ve sökülebilir, fiziksel olarak sürdürülebilir olarak alternatif konteynırlar oluşturmak ve (2) afetzedelerin yaşam kalitesini artırarak psikososyal olarak iyileşmelerine katkı sağlamaktır **Şekil 3.3.** Projede yerel mimarlık kapsamında ahşap malzeme ve yerel iş gücü (katılımcılık),çevresel sürdürülebilirlik

kapsamında ise pasif havalandırma sistemleri ve gri su sistemi kullanılmıştır **[Web 59].**

Şekil 3.3: Barınma birimleri [Web, 59].

3.2.4. Oda Projesi

Proje 6 Şubat 2023 Depremi sonrası Kahramanmaraş'ta inşa edilmeye başlanmıştır. Projenin amaçları (1) konteynırları sadece barınma alanı olarak değil aynı zamanda sosyal etkileşim alanı olarak da düşünerek topluluk bilinci oluşturmak ve (2) Japonya'daki "herkesin evi" konseptli afet sonrası topluluk merkezi modellerini Türkiye'ye uygulamaktır **Şekil 3.4.** Bu kapsamda projede veranda ve yer masası gibi Japonya kültürüne ait yaklaşımlar benimsenerek çardak konsepti geliştirilmiştir. Projede gönüllülerle ve yerel marangozlar katılımcı olarak yer almış; yerel mimarlık öncelenerek, modülerliğe ve yeniden kurulabilmeye imkân sağlayan ahşap malzeme ve yerel iş gücü kullanılmıştır **[Web, 60].**

Şekil 3.4: Oda projesi [Web, 60].

3.2.5. Afet Sonrası Topluluk Merkezi

Proje 6 Şubat 2023 Depremi sonrası Kahramanmaraş'ta inşa edilmeye başlanmıştır. Projenin amaçları özellikle kadın ve çocuk depremzedeler için geçici topluluk merkezleri oluşturmaktır. Projede gönüllülerle, sivil toplum kuruluşları ve yerel halk katılımcı olarak rol almış; yerel düzeyde ahşap malzeme ve yerel iş gücü kullanılmıştır. Bu kapsamda proje sonucunda ortaya toplam 60 m2'lik açık ve kapalı alan oluşturulmuştur **[Web, 61].**

Şekil 3.5: Afet sonrası topluluk merkezi [Web, 61].

3.2.6. Çamlıca İlkokulu

Proje 2022 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı Üsküdar Çamlıca Şehit Onur Ensar Ayanoğlu İlkokulu öğrencilerinin oyun alanlarını geliştirme amaçları doğrultusunda öğrencilerin tasarım sürecine aktif olarak dahil edildiği pratikler oluşturmaktır. Projede katılımcı yaklaşımlar kapsamında öğrencilerle, velilerle gönüllülerle, öğretmenlerle ve okul müdürüyle birlikte çalışılmıştır. Bu kapsamda projede öğrencilerle birlikte maketler üzerinde çalışılmıştır. Sonuç olarak belediyeden gelen atık malzemeler ile 3 farklı oyun birimi üretilmiştir **Şekil 3.6 [Web, 62].**

Şekil 3.6: Çamlıca ilkokulu projesi oyun elemanları [Web, 62].

3.2.7. Acil Korona Mekanları

Proje 2019 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı covid-19 döneminde sağlık çalışanlarına geçici barınma birimleri sağlamaktır **Şekil 3.7.** Bu kapsamda projede sağlık çalışanları, gönüllü mimar ve tasarımcılarla çalışılmıştır. Projede ayrıca yerel mimarlık kapsamında yerel malzeme kullanımına dikkat edilmiştir. **[Web, 63].**

Şekil 3.7: Acil korona mekanları barınma birimleri [Web, 63].

3.2.8. Asma Kat

Proje 2019 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı öğrenciler ve akademisyenler için açık çalışma alanı oluşturmaktır. Bu kapsamda projede farklı kotlarda bulunan platform ve pergolalar oluşturulmuştur **Şekil 3.8.** Projede katılımcı tasarım süreçleri kapsamında kullanıcılarla birlikte çalışılmış; yerel mimarlık kapsamında ise yerel malzeme kullanılmış ve doğal çevre verilerine duyarlı bir yaklaşım geliştirilmiştir **[Web, 64].**

Şekil 3.8: Asma kat projesi [Web, 64].

3.2.9. Meraklı Kedi I

Proje 2015 yılında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı çocukların eğitimini destekleyecek açık hava kullanımına uygun oyuna dayalı öğrenme birimleri oluşturmaktır. Bu kapsamda projede açık hava dersliği, engelli rampası, kum havuzu, ekim alanları oluşturulmuştur **Şekil 3.9.** Projede katılımcı tasarım süreçleri kapsamında öğrencilerle, velilerle, öğretmenlerle gönüllülerle birlikte çalışılmış; modüler, sökülebilir ve takılabilir malzemeler kullanılmıştır **[Web, 65].**

Şekil 3.9: Meraklı kedi I [Web, 65]

3.2.10. Meraklı Kedi II

Proje 2016 yılında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı çocukların eğitimini destekleyecek açık oyun öğrenme alanı oluşturmaktır. Bu kapsamda projede ağaç ev, oyun elemanları, sebze ekim alanları, farklı döşeme alanları üretilmiştir **Şekil 3.10.** Projede katılımcı tasarım süreçleri kapsamında öğrencilerle, velilerle, öğretmenlerle gönüllülerle birlikte çalışılmış; modüler, sökülebilir ve takılabilir ahşap ve geri dönüştürülmüş malzemeler kullanılmıştır **[Web, 66].**

Şekil 3.10: Meraklı kedi II [Web, 66].

3.2.11. Meraklı Kedi III

Proje 2018-2019 yıllarında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı mekanlar aracılığıyla ekolojik ve demokratik öğrenme ortamlarını güçlendirmektir. Bu kapsamda proje mevcut merdivenin dönüştürülmesi, ağaç evin büyütülmesi, kum havuzunun yeniden inşası, belirli oyun alanlarının geliştirilmesini içermektedir **Şekil 3.11.** Projede öğrencilerle, velilerle, öğretmenlerle gönüllülerle birlikte katılımcı süreci tanımlayan atölyeler gerçekleştirilmiş ve maketlerle üretimler yapılmıştır. İnşa sürecinde emprenye ahşap ve geri dönüştürülmüş malzemeler kullanılmıştır **[Web, 67].**

Şekil 3.11: Meraklı kedi III [Web,67].

3.2.12. III. Selim İlkokulu Oyun Alanı

Proje 2019 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı okul bahçesindeki yetersiz oyun alanlarını katılımcı tasarım süreçleriyle çözmektir. Bu kapsamda öğrencilerle, velilerle ve öğretmenlerle birlikte maket, prototip üretimi ve uygulamaya dayanan katılımcı tasarım süreci gerçekleştirilmiştir **Şekil 3.12**, açık derslikler ve oyun alanları üretilmiştir. Projede yerel ve atık malzemeler kullanılmıştır **[Web 68].**

Şekil 3.12: III. Selim ilkokulu oyun alanı [Web, 68].

3.2.13. Pembeviran Bahçe ve Oyun Alanı

Proje 2019 yılında Diyarbakır'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı Pembeviran Köyü İlkokulun bahçesinde oyun ihtiyacını karşılamaya yönelik güvenli ve işlevsel alanlar oluşturmaktır. Projede katılımcı yaklaşımlar kapsamında yerel halk, öğretmenler, öğrencilerle birlikte çalışılmıştır. Bu kapsamda proje oyun parkuru, bostan, çok amaçlı kale, salıncak, kaydırak gibi oyun elemanları ve yapı elemanı ölçeğinde üretimlerden oluşmaktadır **Şekil 3.13.** İnşa sürecinde ahşap, metal ve plastik gibi geri dönüşüm malzemeleri kullanılmıştır **[Web, 69].**

Şekil 3.13: Pembeviran bahçe ve oyun alanı [Web, 69].

3.2.14. Ketenci Yenileme ve Bahçe

Proje 2019 yılında Erzurum'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı Hınıs Ketenci köyündeki ilkokulun mekanlarının iyileştirilerek yerel halkın ortak kullanımına hizmet edecek kamusal alanların oluşturulmasıdır. Projede katılımcı yaklaşımlar kapsamında yerel halk ve öğretmenlerle birlikte çalışılarak yapı elemanı ölçeğinde üretimler gerçekleştirilmiştir **Şekil 3.14.** Projede atık malzemeler yerel halkın iş gücüne ve ustalık bilgisine dayanarak kullanılmıştır **[Web, 70].**

Şekil 3.14: Ketenci yenileme ve bahçe [Web, 70].

3.2.15. Darıca Açık Derslik ve Bostan

Proje 2018 yılında Şanlıurfa'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı ilkokuldaki açık alanların açık çocukların eğitim ve oyun ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yeniden düzenlenmesini sağlamaktır. Bu kapsamda proje açık bostan alanı ve açık derslik oluşturulmasını içermektedir **Şekil 3.15.** Projenin katılımcı süreci gönüllü üniversite

öğrencileri, sivil toplum kuruluşları, veliler ve öğrencilerle birlikte gerçekleşmiş; ahşap palet kullanılarak açık derslik alanı ve saman kullanılarak bostan alanı oluşturulmuştur **[Web, 71].**

Şekil 3.15: Darıca açık derslik ve bostan [Web,71].

3.2.16. Yırca Sabunevi

Proje 2017-2018 yıllarında Manisa'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı Soma ilçesinin kömür temelli ekonomisine alternatif ekonomi modelleri geliştirmek için mekanlar sağlamak ve bu kapsamda kadınların üretim süreçlerine katkısının artırılmasıdır. Bu kapsamda proje tarihi bir taş evin sabun ve gıda üretimine yönelik bir merkez haline gelmesi ve eski bir dükkânın kadınlar için toplanma alanına dönüştürülmesini içermektedir **Şekil 3.16.** Projede katılımcı yaklaşımlar kapsamında gönüllü üniversite öğrencileri atölye katılımcıları, mimarlık ofisleri ve yerel halkla birlikte çalışılmıştır. İnşa sürecinde ise OSB, tuğla, taş gibi malzemeler kullanılmıştır **[Web, 72].**

Şekil 3.16: Yırca sabunevi [Web, 72].

3.2.17. Güllü Açık Derslik ve Oyun Parkı

Proje 2017-2018 yıllarında Uşak'ta gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı öğrencilerin açık havada ders yapabilecekleri ve oyun oynayabilecekleri alanlar oluşturmaktır. Projede katılımcı yaklaşımlar kapsamında gönüllü üniversite öğrencileri, okul öğrencileri, köy halkı, veliler ve öğretmenlerle birlikte çalışılmıştır. Bu kapsamda projede oyun parkuru modüler strüktürlerden oluşturulmuştur **Şekil 3.17.** İnşa sürecinde ise önceki uygulamalardan kalan ahşap malzemeler, bağış malzemeleri köy halkının desteğiyle kullanılmıştır **[Web, 73].**

Şekil 3.17: Güllü açık derslik ve oyun parkı [Web, 73].

3.2.18. Durak Ovacık

Proje 2015 yılında Tunceli'de gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı ilkece ulaşımın nasıl nitelikli hale getirebileceğinin araştırılması ve bu amaçla iyileştirmeler yapılmasıdır. Bu kapsamda projede yaz ve kış mevsimlerinde kullanıma uygun olmayan, mevcut durak yerine bölgenin iklim özellikleri, fiziksel ve sosyal koşulları dikkate alınarak bir durak yapılmıştır **Şekil 3.18.** Projenin katılımcı süreçlerinde yerel halk, yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşuyla çalışılmıştır. İnşa sürecinde ise yerel mimarlık bağlamında yerel yönetimin sağladığı atık ve geri dönüşüm temelli malzemeler ve yerelde üretilen keresteler kullanılmıştır **[Web, 74].**

Şekil 3.18: Durak Ovacık [Web,74].

3.2.19. Kadın ve Çocuk Mekanları I

Proje 2014 yılında Tokat'ta gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı kullanılmayan okul binasının kadın ve çocukların ihtiyaçları kapsamında kullanılabilecek bir mekâna dönüştürülmesidir. Bu kapsamda projede eski okul binası eğitim, toplantı, tiyatro, oyun alanı gibi ihtiyaçlar kapsamında yeniden işlevlendirilmiştir **Şekil 3.19.** Projenin katılımcı süreçlerinde gönüllü üniversite öğrencileri, yerel halk ve sivil toplum kuruluşlarıyla çalışılmıştır. İnşa sürecinde ise yerel mimarlık OSB paneller, ahşap paletler masa ve oturma birimleri kullanılmıştır **[Web, 75].**

Şekil 3.19: Kadın ve çocuk mekanları I [Web, 75].

3.2.20. Kadın ve Çocuk Mekanları II

Proje 2015 yılında Tokat'ta gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı kadın ve çocukların sosyalleşmelerini teşvik edecek mekanların oluşturulmasıdır. Bu kapsamda proje 2

farklı köydeki mekanların yeniden işlevlendirilmesini içermektedir. Bu kapsamda ilk köyde mobilya eklenmesi gibi iç mekân düzenlemeleriyle ikinci köyde ise boya ve zemin döşemesi ve yüzey düzeltmesi gibi düzenlemelerle mekanlar yeniden işlevlendirilmiştir **Şekil 3.20.** Projede katılımcı yaklaşımlar kapsamında gönüllü üniversite öğrencileri, yerel halk ve sivil toplum kuruluşlarıyla çalışılmıştır. İnşa sürecinde ise yerel mimarlık bağlamında değerlendirilebilecek OSB paneller, ahşap paletler masa ve oturma birimleri yerel ustaların ve halkın bilgisine dayanarak kullanılmıştır **[Web, 76].**

Şekil 3.20: Kadın ve çocuk mekanları II [Web,76].

3.2.21. Kadın ve Çocuk Mekanları III

Proje 2015- 2016 yıllarında Tokat'ta gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı kadın ve çocuklar için çok amaçlı esnek mekanlar oluşturulmasıdır. Bu kapsamda proje 2 farklı köydeki mekanların yeniden işlevlendirilmesini içermektedir. Bu kapsamda ilk eski okul binası kadınlar için dinlenme ve çocuklar için oyun alanları oluşturularak; ikinci köyde ise eski lojman binasının bir katı kadınlar için toplantı odası ve çocuklar için oyun alanı olarak yeniden işlevlendirilmiştir **Şekil 3.21.** Projede katılımcı yaklaşımlar kapsamında gönüllü üniversite öğrencileri, yerel halk ve sivil toplum kuruluşlarıyla çalışılmıştır. İnşa sürecinde yerel malzeme bilgisi yerel bilgisine entegre edilerek kullanılmıştır **[Web, 77].**

Şekil 3.21: Kadın ve çocuk mekanları III [Web,77].

3.2.22. Oyun Engel Tanımaz

Proje 2013- 2014 yıllarında Bursa'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı kentsel mekanları engelli bireyler ve çocuklar için demokratik karar alma süreçleriyle yoluyla kentlilik bilinci oluşturarak birlikte tasarlamaktır. Bu kapsamda projede ilk aşamada çocuklara eğitim verilmiş ikinci aşamada ise herkes için erişilebilir bir çocuk parkı tasarlanmıştır **Şekil 3.22.** Projenin katılımcı süreçlerinde ise yerel yönetim, üniversite, çocuklar ve gönüllülerle birlikte çalışılmıştır. **[Web, 78].**

Şekil 3.22: Oyun engel tanımaz projesi [Web,78].

3.2.23. Ölçek 1.1 Zefre

Proje 2008 yılında Giresun'da gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı mevcut balıkçı barınakların yerel halkla birlikte fiziksel koşullarının iyileştirilmesidir. Bu kapsamda projede mevcut balıkçı barınakları yıkılarak modüler bir tasarım yaklaşımıyla yeniden

inşa edilmiştir **Şekil 3.23.** Projede gönüllü üniversite öğrencileri, yerel halk ve mimarlar katılımcı olarak yer almış, yerel mimarlık kapsamında geri dönüşüm temelli malzemeler kullanılmıştır. Ayrıca projede çevresel sürdürülebilirlik ve kültürel ve tarihsel bağlam vurguları dikkat çekmektedir **[Web, 79].**

Şekil 3.23: Ölçek 1.1 zefre [Web,79].

3.2.24. Ölçek 1.1 Hiu

Proje 2007 yılında Kahramanmaraş'ta gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı köyde görev yapmakta olan öğretmenlerin barınma koşullarını iyileştirmek bu doğrultuda eğitim mekanlarının verimliliğini artırmaktır. Bu kapsamda projede ilkokul bahçesine öğretmen lojman binası yapılmıştır **Şekil 3.24.** Projede katılımcı yaklaşımlar kapsamında gönüllü üniversite öğrencileri, yerel halk ve mimarlarla çalışılmıştır. İnşa sürecinde ise yerel mimarlık kapsamında yerel malzeme, yerel inşaat pratikleri ve yerel iş gücü kullanılmıştır **[Web, 80].**

Şekil 3.24: Ölçek 1.1 hiu [Web,80].

3.3. Katılımcı Bilgileri

Araştırma grubu, Türkiye'de sosyal mimarlık uygulamasında yer almış yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Çalışma gönüllülük esasına bağlı olarak 20 erkek, 5 kadın olmak üzere toplam 25 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların yaş aralığı 29-45'tir. Katılımcıların 2'si lisans seviyesinde, 4'ü yüksek lisans seviyesinde ve 19'u doktora seviyesinde eğitim almaktadır. Katılımcılardan 5'i mimar, 19'u mimar/akademisyen ve 1'i iç mimardır **Tablo 3.2.**

Gerçekleştirilen anketler Google Formlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Her bir katılımcı bir katılım numarasına (örn. K1, K2) ile kaydedilmiştir.

Tablo 3.2: Katılımcı bilgileri.

Katılımcı Bilgileri	Yaş Aralığı	Cinsiyet		Eğitim Seviyesi			Meslek		
	29-45	E	K	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Mimar	Mimar-Akademisyen	İç Mimar
Sayı		20	5	2	4	19	5	19	1
Toplam		25		25			25		

3.4. Verilerin Analizi

Bu bölümde alan çalışmasından elde edilen verilerin analizi ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Bu kapsamda sosyal mimarlık uygulama yaklaşımları kapsamında yer alan sorulara verilen cevapların sayıları ve oranları hesaplanmış ve grafik ve tablo haline getirilmiştir.

Araştırma Türkiye'de gerçekleştirilen 24 adet proje üzerinden gerçekleştirilmiştir. Projelerin başlıkları, başlangıç yılları ve her proje özelinde araştırmaya destek veren katılımcı sayısı **Tablo 3.3'te** sunulmuştur.

Tablo 3.3: Proje verileri.

Proje Başlığı	Başlangıç Yılı	Araştırmaya Destek Veren Katılımcı Sayısı
Ölçek 1:1 Hiu	2007	1
Ölçek 1:1 Zefre	2008	1
Oyun Engel Tanımaz	2013	1
Kadın ve Çocuk Mekanları I	2014	1
Kadın ve Çocuk Mekanları II	2015	1
Kadın ve Çocuk Mekanları III	2015	1
Meraklı Kedi I	2015	1
Durak Ovacık	2015	1
Meraklı Kedi II	2016	1
Güllü Açık Derslik ve Oyun Parkı	2017	1
Yırca Sabun Evi	2017	1
Darıca Açık Derslik ve Bostan	2018	1
Ketenci Yenileme ve Bahçe	2019	1
Pembe Viran Bahçe ve Oyun Alanı	2019	1
3. Selim İlkokulu Oyun Alanı	2019	1
Meraklı Kedi III	2019	1
Asma Kat	2019	1
Acil Korona Mekanları	2020	2
Çamlıca İlkokulu	2022	1
Afet Sonrası Çocuk Oyun Alanı Projesi	2023	1
Oda Projesi	2023	1
Yuva Projesi	2023	1
Süper Kerpiç	2023	1
Çekmece Topluluk Merkezi	2023	1

3.4.1. Projelerin Genel Bilgilerinin Analizi

Açık uçlu sorular ile kurgulanan anket çalışması sonucu projelerin genel bilgilerinin değerlendirilmesine ait veriler, aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.4.**

Tablo 3.4: Proje genel bilgileri veri analizi.

Soru	Cevaplar	Sayı	%
Proje başlangıç yılı	2007	1	4
	2008	1	4
	2012	1	4
	2013	1	4
	2014	1	4
	2015	4	16
	2016	1	4
	2017	2	8
	2018	1	4
	2019	5	20
	2020	2	8
	2023	5	20
Projenin yasal olarak sorumlu olduğu kurum ve kuruluş	Yok	21	84
	Nilüfer Belediyesi	1	4
	MEF Üniversitesi	1	4
	Hastalıktan etkilenen insanlar	1	4
	Ovacık Belediyesi ve Ovacık Halkı	1	4

Tablo 3.5: Proje genel bilgileri veri analizi. (Devam).

Katılımcıların projeyi sorumlu hissettikleri birey ve gruplar	Çocuklar	10	40
	Depremzede	5	20
	Kullanıcı	5	20
	Kadınlar	4	16
	MEF Üniversitesi öğrenciler	1	4
Projenin hedeflenen mekânsal ölçeği	Kent mobilyası	12	44,44
	Kamusal mekân düzenlemeleri	7	25,92
	Üretim- buluşma mekanları	5	18,51
	Barınma çözümleri	2	7,4
	Acil bakım birimleri	1	3,7
Projede dahil olunması veya katkı sunulması hedeflenen bir devlet politikası var mıydı?	Hayır	22	88
	Evet	3	12
Öngörülen sonuçlar	Çocuklar için oyun elemanları oluşturmak	6	24
	Daha ekolojik bir okul oluşturmak	3	12
	Kadınlar için toplanma mekanları oluşturulması	3	12
	Deprem sonrası ortaya çıkan barınma ihtiyaçlarını, ekolojik ve modüler yapı çözümleri üretmek	1	4
	Daha konforlu ve tanımlı bir bekleme mekânı tasarlamak	1	4
	Öğretmenler için lojman binası	1	4
	Balıkçı barınakları yenilenmesi ve ortak kullanım alanlarının oluşturulması	1	4
	Üretim alanları oluşturmak	1	4
	Antakya'nın sadece fiziki miras değil kültürel miras üzerine de çalışmalar yapmak	1	4
	Herkes için erişilebilir olan yoğun bakım, karantina ve pandemi koşullarında gerekli görülen sosyal mesafenin korunabildiği kamusal mekanlar üretmek	1	4
	Açık kaynak tasarım yapmak isteyen gönüllülerin katılımcı bir şekilde tasarım yapması	1	4
	Afetzedeler için bir toplanma merkezi sağlamak	2	8
	Dinlenme, çalışma, etkinlik mekânı olarak öğrenciler ve çalışanlar için hizmet veren mekanlar üretmek	1	4
	Katılımcıların yapılı çevre ve katılımcı, aktif vatandaşlık farkındalığı kazanması, kamusal mekânın tasarımında kullanıcı katılımının gerçekçi biçimde sağlanabilmesi; benzer nitelikte projelerin yaygınlaştırılabilmesi için bir kamuoyu oluşturulması	1	4
	Afet sonrası çocukların çok kısıtlanmış olan oyun alanlarına katkıda bulunmak	1	4

Projenin başlangıç yılı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup, 2007, 2008, 2012, 2013, 2014, 2016 ve 2018 yıllarında sadece birer adet (%4) sosyal mimarlık uygulaması gerçekleşmiş; %16'sı 2015, %8'i 2017 ve 2020 %20'si 2019, ve son olarak %20'si 2023 yılında başlamaktadır.

Projenin herhangi bir kişiye/kuruma/topluluğa karşı yasal olarak sorumlu olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Bu cevaplardan %84'ü hayırken, birer katılımcı (%4) Nilüfer Belediyesi, MEF Üniversitesi, hastalıktan etkilenen insanlar ve Ovacık Belediyesi ve Ovacık halkı olarak cevap vermiştir.

Katılımcıların projeyi kime karşı sorumlu hissederek yaptıkları sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup, katılımcıların %40'ı çocuklar, %20'si depremzede, %20'si kullanıcı, %16'sı kadınlar ve %4'ü MEF Üniversitesi öğrencileri cevabını vermiştir.

Projenin hedeflenen mekânsal ölçeği sorulduğunda toplam 27 cevap alınmaktadır. Bu cevaplara göre hedeflenen mekânsal ölçek en yüksek oran olan %44,44 ile kent mobilyasıyken, %25,92 oran ile kamusal mekân düzenlemeleri, %18,51 ile üretim-buluşma mekanları, %7,4 oran ile barınma çözümleri, en düşük oran ile de acil bakım birimleridir.

Projede dahil olunması veya katkı sunulması hedeflenen bir devlet politikası olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup, katılımcıların %12'si dahil olunması veya katkı sunulması hedeflenen bir devlet politikası olduğunu belirtirken, %88'i olmadığını belirtmiştir.

Projenin öngörülen sonuçları sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Bu cevapların katılımcılar arasında çeşitlendiği görülmektedir. En çok öngörülen sonuç çocuklar için oyun elemanı oluşturmak olup toplam 6 katılımcı tarafından ifade edilmiştir (%24). Bunu 3 katılımcı tarafından ifade edilen "daha ekolojik bir okul oluşturmak, kadınlar için toplanma mekanları oluşturulması" takip etmiştir (%12). Daha sonra ise 2 katılımcı "afetzedeler için bir toplanma merkezi sağlamak" olarak belirtmiştir (%8).Sonra da birer katılımcı (%4) şu cevapları vermiştir: "deprem sonrası ortaya çıkan barınma ihtiyaçlarını karşılamak", "ekolojik ve modüler yapı çözümleri üretmek", "daha konforlu ve tanımlı bir bekleme mekanı tasarlamak", "öğretmenler için lojman binası", "balıkçı barınakları yenilenmesi ve ortak kullanım alanlarının oluşturulması", "üretim alanları oluşturmak", "Antakya'nın sadece fiziki miras değil kültürel miras üzerine de çalışmalar yapmak", "herkes için erişilebilir olan yoğun bakım, karantina ve pandemi koşullarında gerekli görülen sosyal mesafenin korunabildiği kamusal mekanlar üretmek", "açık kaynak tasarım yapmak isteyen gönüllülerin katılımcı bir şekilde tasarım yapması", "dinlenme, çalışma, etkinlik mekanı olarak öğrenciler ve çalışanlar için hizmet veren mekanlar üretmek",

"katılımcıların yapılı çevre ve katılımcı, aktif vatandaşlık farkındalığı kazanması"; "kamusal mekanın tasarımında kullanıcı katılımının gerçekçi biçimde sağlanabilmesi"; "benzer nitelikte projelerin yaygınlaştırılabilmesi için bir kamuoyu oluşturulması" ve "afet sonrası çocukların çok kısıtlanmış olan oyun alanlarına katkıda bulunmaktır".

3.4.2. Projenin Katılımcı için Anlamına Dair Soruların Analizi

Açık uçlu sorular ile kurgulanan anket çalışması sonucu projelerin katılımcı için anlam ve önemine ait veriler, aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.6.**

Tablo 3.6: Projenin katılımcılar için anlam ve önemi veri analizi.

Soru	Cevaplar	Sayı	%
Projeye başlama nedeniniz	Mesleki	25	49,01
	Etik	22	43,13
	Politik	2	3,92
	Sosyal	1	1,96
	Ekolojik	1	1,96
Projeyi gerçekleştirme hedefi	Atıl olmayan açık köy okulları üzerinde çalışmak	9	29,03
	Kadın odaklı yaklaşımlar	5	16,12
	Depremzedelerin barınma dışı ihtiyaçlarına çözüm arayışı	3	9,67
	Teoriden uygulama geçiş	3	9,67
	Sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilir üretim	2	6,45
	Afetzedeler için sosyal etkileşimi destekleyen barınma çözümleri	1	3,22
	Hasta, hasta yakınları ve sağlık çalışanları için daha iyi mekânsal koşullar sağlamak	1	3,22
	Toplumsal cinsiyet eşitliği	1	3,22
	Yerel kalkınma	1	3,22
	Ekolojik ve modüler barınma çözümleri	1	3,22
	Afet sonrası dirençliliği artırmak	1	3,22
	Yerel ve ekonomik kalkınma	1	3,22
	8-14 yaş grubu çocuklara yönelik yapılı çevre eğitimi için kapsamlı bir model	1	3,22
	Durakların daha nitelikli hale getirilmesi	1	3,22
Projenizi tanımlayan bir kelime	Dayanışma	15	60
	İyileşme	6	24
	Ağ	1	4
	Gerçekçi	1	4
	Eşitlikçi	1	4
	Refleks	1	4
Projeyi katılımcı için ifade eden kelime	İyilik	9	23,07
	Toplumsal dayanışma	9	23,07
	Teoriden uygulamaya geçiş	4	10,25
	Eşik	4	10,25
	Gelişim	3	7,69
	Kadınlar için kapsayıcı	3	7,69
	İlham verici	1	2,56
	Açık kaynak bilgi paylaşımı	1	2,56
	Ekolojik	1	2,56
	Sürdürülebilir	1	2,56
	Üretkenlik	1	2,56
	Yaratıcılık	1	2,56
	Multidisipliner	1	2,56

Tablo 3.7: Projenin katılımcılar için anlam ve önemi veri analizi. (Devam)

Adalet kavramıyla ilişkisi	Dezavantajlı grup ve bireylere yönelik olması	19	76
	Herkesin ihtiyaçlarına yönelik olması	3	12
	Mekânsal tasarım içermesiyle	2	8
	İlişkili değil	1	4
Çevresel sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkisi	Yerel ve atık malzeme kullanımı	21	84
	Gün ışığı	1	4
	Üretim ve iş gücü	1	4
	İklim verileri	1	4
	Mevcut yeşil dokunun korunması	1	4
Sosyal sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkisi	Katılımcılık	14	56
	Sosyal yaşamı destekleme	5	20
	Kadınları yaşama dahil etmesi	3	12
	Proje hedefi	2	8
	Farklı senaryolar için kurgulanabilir olması	1	4
Herhangi bir duruma, olaya ya da sisteme eleştiri	Mekânsal ihtiyaçların eksikliği	19	76
	Eleştiri yok	3	12
	Katılımcılık	1	4
	Teorik ve uygulama arasındaki farklılıklar	1	4
	Afetler sonrası refleks eksikliği	1	4
Projenizi sosyal mimarlık olarak tanımlar mısınız? Tanımlıyorsanız nasıl?	Katılımcı ve birleştirici hareketler	20	80
	Toplulukları önceleyen ve topluluk faydasına olan çalışmalar	4	16
	Toplulukları maddiyatın önüne koyan çalışmalar	1	4

Katılımcılara projeye başlama nedenleri sorulduğunda toplam 51 cevap alınmış olup, katılımcıların %49,01'i (25 katılımcı) mesleki, %43,13'ü (22 katılımcı) etik, %3,92'si (2 katılımcı) politik, %1,96'sı (1 katılımcı) sosyal, %1,96'sı (1 katılımcı) ekolojik nedenlerle projeye başladıklarını belirtmiştir.

Katılımcılara projeyi gerçekleştirme hedefleri sorulduğunda toplam 31 cevap alınmış olup, katılımcıların %29,03'ü (9 katılımcı) atıl olmayan açık köy okulları üzerinde çalışmak, %16,12'si (5 katılımcı) kadın odaklı yaklaşımlar geliştirmek, %9,67'lik (3'er katılımcı) oranlarla sırasıyla depremzedelerin barınma dışı ihtiyaçlarına çözüm arayışı ve teorinin uygulamaya geçiş, %6,45'i (2 katılımcı) sosyal ve çevresel olarak sürdürülebilir üretim, %3,22'lik (1'er katılımcı) oranlarla 8-14 yaş grubu çocuklara yönelik yapılı çevre eğitimi için kapsamlı bir model, afetzedeler için sosyal etkileşimi destekleyen barınma çözümleri üretmek, hasta, hasta yakınları ve sağlık çalışanları için daha iyi mekânsal koşullar sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitliği, yerel kalkınma, ekolojik ve modüler barınma çözümleri üretmek, afet sonrası dirençliliği artırmak, yerel ve ekonomik kalkınma ve durakları daha nitelikli hale getirmek olarak cevaplamaktadır.

Katılımcılara projelerini bir kelime ile tanımlayacak olsalar bu kelimenin ne olacağı sorulmuş ve toplam 25 cevap alınmaktadır. Bu cevaplardan %60'ı (15 katılımcı)

dayanışma, %24'ü (6 katılımcı) iyileşme, iken birer katılımcı (%4) ağ, gerçekçi, eşitlikçi ve refleks cevaplarını vermiştir.

Projenin katılımcı için ne ifade ettiği sorulduğunda toplam 39 cevap alınmış olup katılımcıların %23,07'si (9'ar katılımcı) en yüksek oranla toplumsal dayanışma ve iyilik cevabını vermiştir. Bu oranı sırayla %10,25 (4'er katılımcı) ile eşik ve teoriden uygulamaya geçiş cevapları takip etmektedir. Üçüncü cevap %7,69 oranla gelişim ve kadınlar için kapsayıcılık iken birer katılımcı (%2,56) ilham verici, açık kaynak bilgi paylaşımı, ekolojik, sürdürülebilir, üretkenlik, yaratıcılık ve multidisipliner cevaplarını vermiştir.

Katılımcılara projelerini adalet kavramıyla ilişkilendirip ilişkilendirmedikleri sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Bu cevaplardan %76'sı dezavantajlı grup ve bireylere yönelik olmasıyla, %12'si herkesin ihtiyaçlarına yönelik olmasıyla, %8'i mekânsal tasarım içermesiyle adalet kavramıyla ilişkili olduğunu belirtirken bir kişi (%4) adalet kavramıyla ilişkili olmadığını belirtmiştir.

Katılımcılara projelerini çevresel sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkilendirip ilişkilendirmedikleri sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Katılımcıların %84'ü projelerini yerel ve atık malzemelerle, birer katılımcı (%4) ise gün ışığı, üretim ve iş gücü, iklim verileri ve mevcut yeşil dokunun korunması ile çevresel sürdürülebilirlik ile ilişkilendirmiştir.

Katılımcılara projelerini sosyal sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkilendirip ilişkilendirmedikleri sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Katılımcıların %56'sı projelerini katılımcılık, %20'si sosyal yaşamı destekleme ile, %12'si kadınları yaşama dahil etmesiyle, %8'i proje hedefiyle, bir katılımcı (%4) ise projelerinin farklı senaryolar için tekrar kurgulanabilir olması ile sosyal sürdürülebilirlik kavramı ile ilişkilendirmiştir.

Katılımcılara projelerinde herhangi bir duruma, olaya ya da sisteme eleştiri olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Katılımcıların %76'sı mekânsal ihtiyaçların eksikliğini eleştirdiğini belirtirken, %12'si herhangi bir eleştiri olmadığını, birer katılımcı (%4) ise teorik ve uygulama arasındaki farklara, afetler sonrası refleks eksikliğine yönelik eleştiri olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılara projelerini sosyal mimarlık olarak tanımlayıp tanımlamayacakları sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Cevapların tamamı katılımcıların

çalışmalarını sosyal mimarlık olarak tanımladıkları yönünde olup, %80'i katılımcı ve birleştirici hareketler içermesi, %16'sı toplulukları önceleyen ve topluluk faydasına olan çalışmalar olması ve son olarak bir katılımcı (%4) toplulukları maddiyatın önüne koyması nedenleri ile projelerini sosyal mimarlık olarak tanımladıklarını belirtmişlerdir.

3.4.3. Katılımcılık Bağlamında Sosyal Mimarlık

3.4.3.1. Yerel Halkın Katılımı

Açık uçlu sorular ile kurgulanan anket çalışması sonucu projelerde katılımcı süreçler ve yerel halkın katılımına ait veriler, aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.8.**

Tablo 3.8: Projelerde katılımcı süreçler ve yerel halkın katılımı.

Süreç	Yöntem	Soru	Cevaplar	Sayı	%
		Projede yer alan aktörler	2	1	4
			3	9	36
			4	7	28
			5	1	4
			6	5	20
			8	1	4
			9	1	4
		Mevcut sosyal bağlardan yararlanılması	Evet	17	68
			Hayır	8	32
		Sadece ekonomik olarak katkıda bulunan yan aktörlerin süreçte yer alması	Hayır	17	68
			Evet	8	32
ÖNCESİ	İLETİŞİM KURULMA	Proje öncesinde yerel halkla iletişim kurulma biçimi	Sözlü	11	44
			Kurulmadı	5	20
			Açık çağrı	4	16
			Sahadaki ekip aracılığıyla	3	12
			Birebir planlı görüşmeler	1	4
			Anketler	1	4
	BİLGİLENDİRİLME	Proje öncesinde yerel halkın bilgilendirilme biçimi	Sözlü	17	68
			Bilgilendirilmedi	4	16
			Sosyal medya	4	16

Tablo 3.9: Projelerde katılımcı süreçler ve yerel halkın katılımı. (Devam)

BAŞLANGIÇ	FİKİR ALINMA	Proje başlangıcında yerel halktan fikir alınma biçimi	Sözlü	22	88
			Alınmadı	2	8
			Anketler	1	4
TASARIM		Projenin tasarım sürecinde yerel halktan fikir alınma biçimi	Sözlü	20	52,63
			Atölye	14	36,84
			Alınmadı	2	5,26
			Anketler	2	5,26
UYGULAMA		Projenin uygulama sürecinde yerel halktan fikir alınma biçimi	Sözlü	19	76
			Alınmadı	2	8
			Anketler	2	8
			Atölye	2	8
TASARIM VE UYGULAMA	BİLGİLENDİRİLME	Projenin tasarım ve uygulama sürecinde yerel halkın bilgilendirilme biçimi	Sözlü	21	84
			Bilgilendirilmedi	3	12
			Sosyal medya	1	4
		Yerel halktan fikir alma süreci sunulan tercihler üzerinden ya da kendi fikirleri üzerinden miydi?	Kendi fikirlerini ifade ettiler	23	92
			Alınmadı	1	4
			Hem kendi fikirleri hem seçenekler	1	4
		Yerel halkın proje sürecine katılma motivasyonu	Sosyal nedenler	23	53,48
			Mekânsal nedenler	12	27,9
			Ekolojik nedenler	3	6,97
			Yaşamsal nedenler	3	6,97
			Pedagojik motivasyonlar	1	2,32
			Belirtilmemiş	1	2,32
		Yerel halkın diğer aktörlerle ortak hedefi var mıydı?	Evet	23	92
			Hayır	2	8
		Yerel halkın diğer aktörlerle iletişim biçimi	Sözlü	24	66,66
			Atölye	9	24,99
			Toplantı	2	5,55
			Anketler	1	2,77
		Yerel halkın söz hakkını önceleyen bir süreç vardı	Evet	21	84
			Kısmen	3	12
			Hayır	1	4
		Belirtilmek istenilen özel bir süreç, nitelik, deneyimi olay, teknik vb.	Hayır	20	80
			Afet sonrası katılımcı tekniklerle uygulanan süreçlerde insan sayısının önemi	3	12
			Yerel halkın sürece gönüllü katılımının önemi	1	4
			Yereldeki marangozların güçlü bir katılım gösterebilme potansiyeli	1	4

Katılımcılara projelerinde yer alan aktörler ve sayısı soruluğunda toplam 25 cevap verilmiş ve cevaplarda farklı yerel yönetim, kullanıcı grubu, sivil toplum kuruluşları ve dernekler olmak üzere 109 farklı aktörden bahsedilmiştir. *Verilen yanıtlar projelerdeki farklı aktör sayısının 2-9 arasında değiştiğini göstermiştir.* Bu cevapların dağılımına bakıldığında, sürece dahil olan aktör sayısının 2, 5, 8 ve 9 olduğu uygulamaların sadece birer adet olduğu (%49) görülmüş, 7 (%28) uygulamada aktör sayısının 4, 9 (%36) uygulamada aktör sayısının 3, 5 (%20) uygulamada ise 6 olduğu belirtilmiştir.

Projenin planlanmasında mevcut sosyal bağlardan yararlanılıp yararlanılmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap verilmiş ve katılımcıların %68'i evet cevabı verirken %32'si hayır cevabı vermiştir.

Sürece sadece ekonomik olarak katkıda bulunan yan aktörlerin var olup olmadığı sorulduğunda 25 cevap verilmiş ve katılımcıların %68'si hayır cevabı verirken, %32'si evet cevabı vermiştir.

Projede tüm aktarılan ortak katılım süreçlerinde iletişim ve iş birliğini artırmak için kullanılan özel bir metot olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların tamamı özel bir metot olmadığını belirtmiştir.

Proje öncesinde yerel halkla nasıl iletişim kurulduğu sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup katılımcıların %44'ü sözlü iletişim kurulduğunu, %20'si iletişim kurulmadığını, %16'sı açık çağrı yapıldığını, %12'si sahadaki ekip aracılığı ile sözlü iletişim kurulduğunu, birer katılımcı (%4) ise birebir planlı görüşmelerle ve anketler aracılığıyla iletişim kurulduğunu belirtmiştir.

Proje *öncesinde yerel halkın bilgilendirilip bilgilendirilmediği sorulduğunda* toplam 25 cevap verilmiş, katılımcıların %68'i yerel halkın sözlü, %16'sı sosyal medya aracılığıyla bilgilendirildiğini belirtirken %16'sı bilgilendirme yapılmadığını ifade etmiştir.

Projenin *başlangıcında yerel halktan fikir alınıp alınmadığını sorusuna* toplamda 25 cevap verilmiş olup, katılımcıların %88'i sözlü fikir alındığını, %8'i yerel halktan fikir alınmadığını, bir katılımcı ise (%4) anket yoluyla fikir alındığını belirtmiştir.

Projenin *tasarım sürecinde yerel halktan fikir alınıp alınmadığını sorusuna* toplamda 38 cevap verilmiş olup, cevapların %52,63'inde sözlü, %36,84'ünde atölyeler aracılığıyla fikir alındığı, %5,26'sında (2 katılımcı) ise anket yoluyla fikir alındığı belirtilmiştir. Son olarak %5.26'sı (2 katılımcı) yerel halktan fikir alınmadığını vurgulamaktadır.

Projenin *uygulama sürecinde yerel halktan fikir alınıp alınmadığı sorulduğunda* katılımcıların %76'sı sözlü olarak, %8'i anketler aracılığıyla ve diğer %8'i ise atölyeler aracılığıyla fikir alındığını belirtirken, %8'i fikir alınmadığını ifade etmiştir.

Projenin *tasarım ve uygulama sürecinde yerel halkın bilgilendirilip bilgilendirilmediği sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış olup %84'ü sözlü bilgilendirme yapıldığını,

%12'si herhangi bir bilgilendirme olmadığını belirtmiştir. Bir katılımcı (%4) ise sosyal medya aracılığıyla bilgilendirme yapıldığını belirtmiştir.

Yerel halkın süreçlere dahil olması için kullanılan özel bir metot olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup, tüm katılımcılar hayır cevabını vermiştir.

Proje sürecinde yerel halktan fikir alma sürecinde onlara sunulan tercihler üzerinden mi yoksa kendileri farklı fikirlerini ifade edebildiler mi sorulduğunda katılımcıların %92'si kullanıcıların süreçte kendi fikirlerini ifade ettiklerini, bir katılımcı (%4) ise hem onlara seçenek sunulduğunu hem de kendi fikirlerini ifade edebildiklerini söylemiştir. Bir katılımcı (%4) ise proje sürecinde yerel halktan fikir alınmadığını belirtmiştir.

Yerel halkın proje sürecine katılma motivasyonu sorulduğunda toplam 43 cevap verilmiştir. Verilen bu cevaplardan en çok belirtilen neden %53,48'lik bir oranla sosyal nedenler iken, %27,90 oranla mekânsal nedenlerdir. Üçüncü sırada %6,97'lik oranlarla ekolojik ve yaşamsal sebepler yer alırken, en son sırada %2,32 oranla pedagojik motivasyonlar yer almaktadır. 1 kişi (%2,32) ise soruyu cevapsız bırakmaktadır.

Yerel halkın diğer aktörlerle belirli bir hedefi olan projeler %92'sini oluştururken %8'inin diğer aktörlerle ortak bir hedefinin olmadığı belirtilmiştir.

Proje sürecinde yerel halkın diğer aktörlerle iletişiminin nasıl sağlandığı sorulduğunda toplam 36 cevap verilmiş olup, sözlü iletişim bu cevapların %66,66'sını, atölyelerle iletişim %24,99'unu, toplantılarla iletişim %5,55'ini, anket aracılığıyla iletişim %2,77'sini (bir katılımcı) oluşturmaktadır.

Proje sürecinde yerel halkın söz hakkını önceleyen bir yol izlenip izlenmediği sorulduğunda toplam 25 cevap verilmiş olup, katılımcıların %84'ü evet derken, %12'si kısmen izlenildiğini, %4'ü ise yerel halkın söz hakkının öncelenmediğini belirtmiştir.

Proje sürecine yerel halkın katılımı ile ilgili belirtmek istedikleri özel bir süreç, nitelik deneyim, olay, teknik vb. olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap verilmiştir. Bu cevaplardan %80'i hayırken, %12'si afet sonrası katılımcı tekniklerle uygulanan süreçlerde insan sayısının önemli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bir katılımcı (%4) yerel halkın sürece gönüllü katılımının önemini ve bir katılımcı (%4) da yereldeki

marangozların güçlü bir katılım gösterebileceğini dolayısıyla malzeme seçiminin önemini vurgulamaktadır.

7'li Likert ölçeği ile kurgulanan anket çalışması sonucu yerel halkın sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılımının değerlendirilmesine ait veriler aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.10.**

Tablo 3.10: Yerel halkın sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılım düzeyi.

	1		2		3		4		5		6		7			
ANKET SORULARI	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Kararsızım		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum			
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Ortalama	Standart Sapma
Yerel halkın **karar alma** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	0	0	1	4	3	12	3	12	2	8	4	16	12	48	5,64	1,65
Yerel halkın **tasarım** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	1	4	1	4	2	8	2	8	2	8	5	20	12	48	5,64	1,8
Yerel halkın **uygulama** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	1	4	1	4	1	4	2	8	2	8	8	32	12	40	5,68	1,67
Yerel halkın **fikirlerinin sonuç ürüne yansıma** düzeyi yeterlidir.	0	0	1	4	4	16	7	28	6	24	2	8	5	20	4,6	1,47

Anket sonuçlarına göre "Yerel halkın *uygulama* aşamasına katılımı oldukça yeterlidir." ifadesine katılımcıların %40'ı kesinlikle katılıyorum, %32'si katılıyorum, %8'i kısmen katılıyorum, %8'i kararsızım cevabını vermiştir. 3 kişi de olumsuz değerlendirmede bulunmuştur. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 5,68'dir. Standart sapma değeri (1,67) yerel halkın uygulama aşamasına katılım düzeyi konusunda kısmen görüş ayrılığı olduğunu göstermektedir.

"Yerel halkın *karar alma* aşamasına katılımı yeterlidir." ifadesinin cevabı kapsamında katılımcıların %48'i kesinlikle katılıyorum, %16'sı katılıyorum, %8'i kısmen katılıyorum şeklinde olumlu değerlendirmede bulunmuştur. %12'si kararsızım, %12'si kısmen katılmıyorum, %4'ü katılmıyorum cevabını vermiştir. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 5,64'tür. Sonuçlara ait standart sapma değerine göre (1,65) bu konuda katılımcıların genellikle olumlu bir görüşe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

"Yerel halkın *tasarım* aşamasına katılım düzeyi yeterlidir." ifadesinin cevabı kapsamında katılımcıların %48'i kesinlikle katılıyorum, %20'si katılıyorum, %8'i kısmen katılıyorum şeklinde olumlu değerlendirmede bulunmuştur. %8'i kararsızım, %8'i kısmen katılmıyorum, %4'ü katılmıyorum, %4'ü kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 5,64'tür. Sonuçlara ait standart sapma değeri (1,8) bu konuda diğer konulara oranla daha fazla görüş ayrılığı bulunduğunu gösterse de verilen cevapların %48'inin kesinlikle katılıyorum yönünde olması görüş ayrılığına rağmen olumlu değerlendirmelerin çoğunlukta olduğunu göstermektedir.

"Yerel halkın fikirlerinin sonuç ürüne yansıma düzeyi yeterlidir" ifadesine kullanıcıların %4'ü katılmıyorum ve %16'sı kısmen katılmıyorum, %28'i kararsızım, %24'ü kısmen katılıyorum, %8'i katılıyorum ve %20'si de kesinlikle katılıyorum yönünde değerlendirmede bulunmuştur. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 4,6'dır. Sonuçlara ait standart sapma değeri (1,47) bu konuda diğer konulara oranla daha az görüş ayrılığı bulunduğunu göstermekte, dolayısıyla katılımcıların genel olarak kararsız görüşe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

3.4.3.2. Yerel Yönetimin Katılımı

Açık uçlu sorular ile kurgulanan anket çalışması sonucu projelerde yerel yönetimin katılımına ait veriler, aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.11.**

Tablo 3.11: Yerel yönetimin katılımı.

Süreç	Yöntem	Soru	Cevaplar	Sayı	%
ÖNCESİ	İLETİŞİM KURULMASI	Proje öncesinde yerel yönetimle iletişim kurulma biçimi	Sözlü	11	44
			Aracı kurum ve kuruluşlarla	9	36
			Kurulmadı	5	20
	BİLGİLENDİRİLME	Proje öncesinde yerel yönetimin bilgilendirilme biçimi	Sözlü	15	60
			Bilgilendirilmedi	8	32
			Yazılı	2	8
BAŞLANGIÇ	FİKİR ALINMASI	Proje başlangıcında yerel yönetimden fikir alınma biçimi	Sözlü	16	64
			Alınmadı	9	36
TASARIM		Projenin tasarım sürecinde yerel yönetimden fikir alınma biçimi	Alınmadı	14	56
			Sözlü	8	32
			Toplantı	2	8
			Hem toplantı hem sözlü	1	4
UYGULAMA		Projenin uygulama sürecinde yerel yönetimden fikir alınma biçimi	Alınmadı	13	52
			Sözlü	7	28
			Toplantı	2	8
			Yöntem belirtilmemiş	2	8
			Hem toplantı hem sözlü	1	4
TASARIM VE UYGULAMA	BİLGİLENDİRİLME	Projenin tasarım ve uygulama süreçlerinde yerel yönetimin bilgilendirilme biçimi	Bilgilendirilmedi	10	40
			Sözlü görüşmeler	10	40
			Toplantılar	2	8
			Yöntem belirtilmemiş	2	8
			Yerel gazete	1	4
		Yerel yönetimin proje sürecine katılma motivasyonu	Sosyal	14	46,66
			Etik	4	13,33
			Politik	4	13,33
			Belirtilmemiş	3	9,99
			Malzeme	2	6,66
			Mesleki	2	6,66
			Ekolojik	1	3,33
		Yerel yönetimin diğer aktörlerle belirli bir ortak hedefi var mıydı	Evet	12	48
			Hayır	11	44
			Kısmen	2	8
		Proje sürecinde yerel yönetimin diğer aktörlerle iletişim biçimi	Belirtilmemiş	11	44
			Sözlü görüşmeler	11	44
			Toplantı	3	12
			Saha gezisi	1	4
		Proje sürecine yerel yönetimin katılımı ile ilgili belirtmek istedikleri özel bir süreç, nitelik, deneyim, olay, teknik vb.	Hayır	22	88
			Yerel yönetim eksikliği	1	4
			Proje bütçesinin yetersizliği	1	4
			Atık malzeme konusunda verilen olumlu destek	1	4

Proje öncesinde yerel yönetimle iletişimin kurulup kurulmadığı kurulduysa nasıl kurulduğu sorulduğunda; toplam 25 cevap verilmiş olup; katılımcıların %44'ü sözlü, %36'sı aracı kurum ve kuruluşlarla iletişim kurulduğunu belirtirken, %20'si iletişim kurulmadığını belirtmiştir.

Proje *öncesinde yerel yönetimin bilgilendirilip bilgilendirilmediği ve bilgilendirildiyse yöntemi sorulduğunda* toplam 25 cevap verilmiş olup katılımcıların %60'ı yerel yönetimin sözlü bilgilendirildiğini, %32'si bilgilendirilmediğini, %8'i ise yazılı bilgilendirildiğini belirtmiştir.

Projenin başlangıcında *yerel yönetimden fikir alınıp alınmadığı ve alındıysa hangi yöntemle alındığı sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %64'ü evet, %36'sı hayır cevabını vermiştir. Evet cevabını verenlerin tamamı bu iletişimin sözlü olduğunu belirtmiştir.

Projenin tasarım sürecinde *yerel yönetimden fikir alınıp alınmadığı ve alındıysa hangi yöntemle alındığı sorulduğunda* toplam 26 cevap alınmış ve katılımcıların %56'sı fikir alınmadığını, %32'si sözlü görüşmelerle %8'i toplantı ile ve bir katılımcı (%4) ise hem toplantı hem sözlü fikir alındığını belirtmiştir.

Projenin uygulama sürecinde *yerel yönetimden fikir alınıp alınmadığı ve alındıysa hangi yöntemle alındığı sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %52'si fikir alınmadığını belirtirken, %28'i sözlü görüşmelerle, %8'i toplantı ile ve bir katılımcı (%4) hem toplantı hem sözlü bir yöntemle fikir alındığını belirtmiştir. Son olarak %8'i (2 katılımcı) ise fikir alındığını belirtmiş ancak yöntem belirtmemiştir.

Projenin tasarım ve uygulama süreçlerinde *yerel yönetimin bilgilendirilip bilgilendirilmediğini ve bilgilendirildiyse hangi yöntemle bilgilendirildiği sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %40'ı bilgilendirilmediğini belirtirken, %40'ı sözlü görüşmelerle, %8'i toplantılarla, bir katılımcı (%4) yerel gazete aracılığıyla bilgilendirildiğini belirtmiştir. %8'i (2 katılımcı) ise bilgilendirildiğini belirtmiş ancak yöntem belirtmemiştir.

Yerel yönetimin süreçlere dahil olması için kullanılan özel bir yöntemin olup olmadığı sorulduğunda tüm katılımcılar olumsuz yanıt vermiştir.

Yerel yönetimin proje sürecine katılma motivasyonu sorulduğunda toplam 34 cevap alınmaktadır. Cevaplardan %46,66'sı sosyal motivasyonla katılındığını, %13,33'ü etik ve politik motivasyonla katılındığını, %9,99'u herhangi bir sebep olmadığını, %6,66'sı malzeme ve mesleki motivasyonla, bir katılımcı ise (%3,33) ekolojik motivasyonla katılındığını belirtmiştir.

Proje sürecinde *yerel yönetimin diğer aktörlerle belirli bir ortak hedefi olup olmadığı sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %48'i yerel yönetimin diğer aktörlerle ortak bir hedefi olduğunu, %44'ü ortak bir hedefin olmadığını, %8'i (2 katılımcı) ise kısmen ortak hedefin var olduğunu belirtmiştir.

Proje sürecinde *yerel yönetimin diğer aktörlerle iletişiminin nasıl sağlandığı sorulduğunda* toplam 26 cevap alınmaktadır. Katılımcıların %44'ü herhangi bir

iletişim yöntemi belirtmezken, %44'ü sözlü görüşmelerle, %12'si toplantılar ile ve son olarak bir katılımcı (%4) saha gezileri aracılığıyla iletişim sağlandığını belirtmiştir.

Proje sürecine *yerel yönetimin katılımı ile ilgili belirtmek istedikleri özel bir süreç, nitelik, deneyim, olay, teknik vb. olup olmadığı sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış olup, katılımcıların %88'i hayır cevabını verirken, birer katılımcı (%4) yerel yönetimin eksikliğini, proje bütçesinin yetersizliğini, atık malzeme konusunda verilen olumlu desteği ifade etmiştir.

7'li Likert ölçeği ile kurgulanan anket çalışması sonucu yerel yönetimin sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılımının değerlendirilmesine ait veriler, farklı süreçler bağlamında aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.12.**

Tablo 3.12: Yerel yönetimin sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılım düzeyi.

	1		2		3		4		5		6		7			
ANKET SORULARI	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Kararsızım		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum			
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Ortalama	Standart Sapma
Yerel yönetimin **karar alma** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	6	24	5	20	2	8	6	24	2	8	3	12	1	4	3,24	1,87
Yerel yönetimin **tasarım** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	12	48	10	40	2	8	0	0	0	0	1	4	0	0	1,76	1,09
Yerel yönetimin **uygulama** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	9	36	7	28	2	8	2	8	2	8	2	8	1	4	2,44	1,88

Anket verilerine göre yerel yönetimin farklı aşamalara katılım düzeylerinin hepsi ortalama değer almaktadır. Bu değerler arasında "Yerel yönetimin *karar alma* aşamasına katılımı oldukça aktiftir." ifadesine katılımcıların %4'ü kesinlikle katılıyorum, %12'si katılıyorum, %8'i kısmen katılıyorum, %24'ü kararsızım cevabını vermiştir. %8'i kısmen katılmıyorum, %20'si katılmıyorum ve %24'ü kesinlikle katılmıyorum olmak üzere toplam 13 kişi olumsuz değerlendirmede bulunmuştur. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 3,24 ve standart sapması (1,87) görüş ayrılığı olduğuna işaret etmektedir. Bazı katılımcılar ifadeleri olumlu bir şekilde değerlendirirken diğer bir kısmı ise olumsuz bir değerlendirme yapmış, bu değerlendirmelerin ortalaması ise yerel yönetimin karar alma aşamasına katılımı konusunda genel olarak kararsız kalındığını göstermiştir.

"Yerel yönetimin *uygulama* aşamasına katılım düzeyi yeterlidir." ifadesinin cevabı kapsamında katılımcıların %4'ü kesinlikle katılıyorum, %8'i katılıyorum, %8'i kısmen katılıyorum şeklinde olumlu değerlendirmede bulunmuştur. %8'i kararsızım, %8'i kısmen katılmıyorum, %28'i katılmıyorum ve %36'sı kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Cevapların ortalamasının 7 üzerinden 2,44 ve standart sapmasının da (1,88) olduğu görülmektedir. Bu durum görüş ayrılığı olsa da yerel yönetimin uygulama aşamasına katılım düzeyi hakkındaki genel yargının olumsuz olduğunu göstermektedir.

"Yerel yönetimin *tasarım* aşamasına katılım düzeyi yeterlidir" ifadesine kullanıcıların %48'si kesinlikle katılmıyorum ve %40'ı katılmıyorum, %8'i kısmen katılmıyorum %4'ü katılmıyorum yönünde değerlendirmede bulunmuştur. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 1,76'dır. Sonuçlara ait standart sapma değeri (1) bu konuda görüş birliği olduğunu göstermekte, dolayısıyla katılımcıların genel olarak çok olumsuz görüşe sahip olduğu anlaşılmaktadır.

3.4.3.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Katılımı

Açık uçlu sorular ile kurgulanan anket çalışması sonucu projelerde sivil toplum kuruluşlarının katılımına ait veriler, aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.13.**

Tablo 3.13: Sivil toplum kuruluşlarının katılımı.

Süreç	Yöntem	Soru	Cevaplar	Sayı	%
ÖNCESİ	İLETİŞİM KURULMA	Proje öncesinde sivil toplum kuruluşlarıyla iletişim kurulma biçimi	Doğrudan müdahale eden ekip içerisinde bulunma	16	57,14
			Kurulmadı	3	10,71
			Atölyeler	3	10,71
			Sahada tanışma	2	7,14
			Aracı kurum ve kuruluşlar	1	3,57
			Sosyal medya	1	3,57
			Toplantı	1	3,57
			Telefon	1	3,57
	BİLGİLENDİRİLME	Proje öncesinde sivil toplum kuruluşlarının bilgilendirilme biçimi	Sözlü	19	67,85
			Bilgilendirilmedi	3	10,71
			Atölyeler	3	10,71
			Resmi çağrı	1	3,57
			Duyuru	1	3,57
			E-posta	1	3,57
BAŞLANGIÇ	FİKİR ALINMASI	Proje başlangıcında sivil toplum kuruluşlarından fikir alınma biçimi	Sözlü	17	62,96
			Toplantı	4	14,81
			Atölyeler	3	11,11
			Alınmadı	2	7,4
			Anket	1	3,7
TASARIM		Proje tasarım sürecinde sivil toplum kuruluşlarından fikir alınma biçimi	Sözlü	21	77,77
			Atölyeler	3	11,11
			Alınmadı	2	7,4
			Toplantılar	1	3,7
UYGULAMA		Projenin uygulama sürecinde sivil toplum kuruluşlarından fikir alınma biçimi	Toplantı	19	59,375
			Alınmadı	3	9,375
			Atölyeler	3	9,375
			Sözlü	2	6,25
			Anket	1	3,125
			Belirtilmemiş	1	3,125
TASARIM VE UYGULAMA	BİLGİLENDİRİLME	Proje tasarım ve uygulama süreçlerinde sivil toplum kuruluşlarının bilgilendirilme biçimi	Sözlü	18	72
			Bilgilendirilmedi	3	12
			Sosyal medya(Dijital platform ve web sitesi)	3	12
			Toplantı	1	4
		Sivil toplum kuruluşlarının proje sürecine katılma motivasyonları	Sosyal-dayanışma	18	58,06
			Mesleki	4	12,9
			Etik	3	9,67
			Ekolojik	3	9,67
			Belirtilmemiş	2	6,45
			Pedagojik	1	3,22
		Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının diğer aktörlerle belirli bir ortak hedefi var mıydı?	Evet	23	92
			Hayır	2	8
		Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının diğer aktörlerle iletişim sağlanma biçimi	Sözlü	18	72
			Toplantı	4	16
			İletişim sağlanmadı	2	8
			Hem sözlü hem toplantı	1	4
		Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile ilgili belirtmek istenilen özel bir süreç, nitelik, deneyim, olay, teknik vb.	Hayır	21	84
			Adaptasyon	3	12
			Birden fazla role sahip olma	1	4

Proje öncesinde *sivil toplum kuruluşlarıyla nasıl iletişim kurulduğu sorulduğunda* toplam 28 cevap alınmış, bu 28 cevaptan %57,14'ü doğrudan müdahale ile, ekip içerisinde bulunma ile iletişim kurulduğunu, %12'si iletişim kurulmadığını belirtirken

%10,71'i atölyeler, %7,14'ü sahada tanışma, birer katılımcı (%3,57) ise aracı kurum ve kuruluşlarla, sosyal medya, toplantı ve telefon aracılıyla iletişim kurulduğunu belirtmiştir.

Proje öncesinde *sivil toplum kuruluşlarının bilgilendirilip bilgilendirilmediği, bilgilendirildiyse nasıl bilgilendirildiği sorulduğunda* toplam 28 cevap alınmış, katılımcıların %67,85'i sözlü bilgilendirilme yapıldığını %10,7'si bilgilendirilmediğini, %10,71'i atölyeler ile, birer katılımcı (%3,57) ise resmi çağrı, duyuru, e-posta yoluyla bilgilendirildiğini belirtmiştir.

Projenin başlangıcında *sivil toplum kuruluşlarından fikir alınıp alınmadığı, alındıysa nasıl alındığı sorulduğunda* toplam 27 cevap alınmış, katılımcıların %62,96'sı sözlü, %14,81'i toplantı, %11,11'i atölyeler ile fikir alındığını %7,4'ü fikir alınmadığını, bir katılımcı (%3,7) ise anket aracılığıyla fikir alındığını belirtmiştir.

Projenin tasarım sürecinde *sivil toplum kuruluşlarından fikir alınıp alınmadığı, alındıysa nasıl alındığı sorulduğunda* toplam 27 cevap alınmış, katılımcıların %77,77'si sözlü, %11,11'i atölyeler aracılığıyla fikir alındığını, %7,4'ü fikir alınmadığını, bir katılımcı ise (%3,7) toplantılar aracılığıyla fikir alındığını belirtmiştir.

Projenin uygulama sürecinde *sivil toplum kuruluşlarından fikir alınıp alınmadığı, alındıysa nasıl alındığı sorulduğunda* toplam 29 cevap verilmiş olup, %59,37'si toplantılar ile, %9,37'si fikir alınmadığını ve %9,37'si atölyeler, %6,25'i sözlü, bir katılımcı (%3,12) anket aracılığıyla fikir alındığını belirtirken, bir katılımcı (%3,12) ise fikir alındığını belirtmiş ancak yöntem belirtmemiştir.

Proje tasarım ve uygulama süreçlerinde *sivil toplum kuruluşlarının bilgilendirilip bilgilendirilmediği ve bilgilendirildiyse nasıl bilgilendirildiği sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %72'si sözlü bilgilendirilme yapıldığını, %12'si herhangi bir bilgilendirilme olmadığını ve %12'si dijital platform ve web sitesi gibi sosyal medya araçlarıyla, bir katılımcı (%4) ise toplantı aracılığıyla bilgilendirildiğini belirtmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının süreçlere dahil olması için kullanılan özel bir metot var olup olmadığı sorulduğundaysa toplam 25 cevap alınmış ve tamamı hayır cevabını vermiştir.

Sivil toplum kuruluşlarının proje sürecine katılma motivasyonları sorulduğunda toplam 31 cevap alınmaktadır. Katılımcıların %58,06'sı sosyal dayanışma, %12,9'u mesleki, %9,67'si etik ve ekolojik olarak cevap verirken, %6,45'i herhangi bir motivasyon belirtmemiş, bir katılımcı (%3,22) ise pedagojik olarak cevap vermiştir.

Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının diğer aktörlerle belirli bir otak hedefi olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların %92'si ortak bir hedef olduğunu belirtirken, %8'i ortak bir hedef olmadığını belirtmiştir.

Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının diğer aktörlerle iletişiminin nasıl sağlandığı sorulduğunda, katılımcıların %72'si sözlü, %16'sı toplantı yoluyla iletişim sağlandığını, %8'i herhangi bir iletişim sağlanmadığını belirtirken bir katılımcı (%4) ise hem sözlü hem toplantı aracılığıyla iletişim sağlandığını belirtmiştir.

Proje sürecinde *sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile ilgili belirtmek istedikleri özel bir süreç, nitelik, deneyim, olay, teknik vb. olup olmadığı sorulduğunda*, katılımcıların %84'ü özel bir şey belirtmek istemediklerini belirtirken, %12'si adaptasyonun önemli olduğunu diğer bir katılımcı (%4) ise yerel sivil toplum kuruluşlarının halkın istekleri, ihtiyaçları, yerel iş gücünün mobilizasyonu vb. gibi yerel dinamikleri anlamada önemli bir rol oynadığını belirtmiştir.

7'li Likert ölçeği ile kurgulanan anket çalışması sonucu sivil toplum kuruluşlarının sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılımının değerlendirilmesine ait veriler, farklı süreçler bağlamında aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.14.**

Tablo 3.14: Sivil toplum kuruluşlarının sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılım düzeyi.

	1		2		3		4		5		6		7			
ANKET SORULARI	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Kararsızım		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum			
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Ortalama	Standart Sapma

Tablo 3.15: Sivil toplum kuruluşlarının sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılım düzeyi. (Devam).

	1		2		3		4		5		6		7			
ANKET SORULARI	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Kararsızım		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum			
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Ortalama	Standart Sapma
Sivil toplum kuruluşlarının **karar alma** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	2	8	1	4	2	8	0	0	1	4	1	4	18	72	5,88	2,06
Sivil toplum kuruluşlarının **tasarım** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	2	8	1	4	1	4	0	0	2	8	2	8	17	68	5,92	1,97
Sivil toplum kuruluşlarının **uygulama** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	3	12	0	0	0	0	3	12	1	4	1	4	17	68	5,8	2,08

"Sivil toplum kuruluşlarının *tasarım* aşamasına katılımı oldukça yeterlidir." ifadesine katılımcıların %68'i kesinlikle katılıyorum, %8'i katılıyorum, %8'i kısmen katılıyorum cevabını vermiştir. %4'ü kısmen katılmıyorum, %4'ü katılmıyorum ve %8'i kesinlikle katılmıyorum olmak üzere toplam 4 kişi olumsuz değerlendirmede bulunmuştur. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 5,92'dir. Standart sapma değeri (1,97) katılımcılar arasında görüş ayrılığı olduğuna işaret etse de verilen yanıtların %68'i kesinlikle katılıyorum şeklinde olduğu için görüş ayrılığına rağmen çoğunlukla olumlu değerlendirme yapıldığını göstermektedir.

"Sivil toplum kuruluşlarının *karar alma* aşamasına katılımı yeterlidir." ifadesinin cevabı kapsamında katılımcıların %72'si kesinlikle katılıyorum, %4'ü katılıyorum, %4'i kısmen katılıyorum şeklinde olumlu değerlendirmede bulunmuştur. %8'i kısmen katılmıyorum, %4'ü katılmıyorum ve %8'i kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 5,88'dir. Standart sapma değeri (2,06)

katılımcılar arasında görüş ayrılığı olduğuna işaret etse de verilen cevapların %72'si kesinlikle katılıyorum şeklinde olduğu için görüş ayrılığına rağmen çoğunlukla olumlu değerlendirme yapıldığını göstermektedir.

"Sivil toplum kuruluşlarının *uygulama* aşamasına katılım düzeyi yeterlidir." ifadesinin cevabı kapsamında katılımcıların %68'i kesinlikle katılıyorum, %4'ü katılıyorum, %4'iü kısmen katılıyorum şeklinde olumlu değerlendirmede bulunmuştur. %12'si kararsızım ve %12'si kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Cevapların ortalamasının 7 üzerinden 5,8'dir. Standart sapma değeri (2,08) ise katılımcıların sivil toplum kuruluşlarının karar alma ve uygulama aşamasına katılım düzeyi hakkında görüş ayrılığı olduğunu gösterse de %68'i kesinlikle katılıyorum şeklinde olduğu için çoğunlukla olumlu değerlendirme yapıldığı görülmektedir.

3.4.3.4. Tasarım Ekibinin Katılımı

Açık uçlu sorular ile kurgulanan anket çalışması sonucu projelerde sivil toplum kuruluşlarının katılımına ait veriler, aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.16.**

Tablo 3.16: Tasarım ekibinin katılımı.

Süreç	Yöntem	Soru	Cevaplar	Sayı	%
ÖNCESİ	İLETİŞİM KURULMASI	Proje öncesinde tasarım ekibi ile iletişim kurulma biçimi	Atölyeler	13	52
			Sözlü	6	24
			Toplantılar	2	8
			Açık çağrılar	2	8
			Önceden tanışıklık	2	8
		Tasarım ekibinin bağlı olduğu kurum ve kuruluşun türü	Sivil toplum kuruluşu	16	64
			Akademi	6	24
			Serbest çalışan	3	12
ÖNCESİ	BİLGİLENDİRİLME	Proje öncesinde tasarım ekibinin bilgilendirilme biçimi	Proje başlatıcısı	20	80
			Sözlü	2	8
			Toplantı	1	4
			Sosyal medya	1	4
			Yazılı	1	4

Tablo 3.17: Tasarım ekibinin katılımı (Devam).

BAŞLANGIÇ	FİKİR ALINMASI	Projenin başlangıcında tasarım ekibinden fikir alınma biçimi	Toplantı	11	44
			Atölyeler	7	28
			Sözlü	4	16
			Proje başlatıcısı	2	8
			Yöntem belirtilmemiş	1	4
UYGULAMA		Projenin uygulama sürecinde tasarım ekibinden fikir alınma biçimi	Toplantı	18	72
			Sözlü	3	12
			Proje başlatıcısı	2	8
			Yöntem belirtilmemiş	2	8
	BİLGİLENDİRİLME	Projenin uygulama süreçlerinde tasarım ekibinin bilgilendirilme biçimi	Sözlü	19	76
			Proje başlatıcısı	2	8
			Fiziki buluşmalar	1	4
			Online toplantılar	1	4
			Yöntem belirtilmemiş	1	4
		Tasarım ekibinin süreçlere dahil olması için kullanılan özel metotlar	Yok	21	84
			Davetle ortak üretim	1	4
			Grup çalışmasının önemi	1	4
			Açık kaynak bilgi paylaşımı ve üretimi	1	4
			Sürekli sahada bir arada olma ve veri aktarımının önemi	1	4
		Tasarım ekibinin proje sürecine katılma motivasyonu	Mesleki	21	43,74
			Etik	18	37,49
			Sosyal	7	14,58
			Pedagojik	1	2,08
			Ekolojik	1	2,08
		Proje sürecinde tasarım ekibinin diğer aktörlerle iletişiminin sağlanma biçimi	Sözlü	18	62,06
			Toplantı	6	20,68
			Atölyeler	4	13,79
			Saha çalışmaları	1	3,44

Proje öncesinde *tasarım ekibi ile nasıl iletişim kurulduğu sorulduğunda* toplam 25 cevap verilmiş ve katılımcıların %52'si atölyeler, %24'ü sözlü, %8'i toplantılar, açık çağrılar ve önceden tanışıklık yoluyla iletişim kurulduğunu belirtmiştir.

Tasarım ekibinin hangi tür kurum veya kuruluşa bağlı olduğu sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %64'ü sivil toplum kuruluşlarına, %24'ü akademiye bağlı olduğunu belirtirken son olarak %12'si serbest çalışan olduğunu ifade etmiştir.

Proje *öncesinde tasarım ekibinin bilgilendirilip bilgilendirilmediği, bilgilendirildiyse nasıl bilgilendirildiği sorulduğunda* toplam 25 cevap verilmiş olup; cevapların %100'ü bilgilendirildiği yönündedir. Bu cevapların %80'i sürecin başlatıcısı konumunda olduklarını, %8'i sözlü, birer katılımcı (%4) ise toplantılarla, sosyal medya aracılığıyla ve yazılı olarak bilgilendirildiğini belirtmiştir.

Projenin *başlangıcında tasarım ekibinden fikir alınıp alınmadığı, alındıysa nasıl alındığı sorulduğunda* toplam 25 cevap verilmiş olup cevapların %100'ü fikir alındığını belirtmiştir. Katılımcıların %44'ü toplantı, %28'i atölye, %16'sı sözlü aracılığıyla fikir alındığını belirtirken; %8'i proje başlatıcısı konumunda olduklarını

ve son olarak bir katılımcı (%4) sadece fikir alındığını belirtmiş, yöntemini belirtmemiştir.

Projenin *uygulama sürecinde tasarım ekibinden fikir alınıp alınmadığı, alındıysa nasıl alındığı sorulduğunda* toplam 25 cevap verilmiş olup katılımcıların %100'ü fikir alındığını belirtmiştir. Bu cevapların %72'si toplantı, %12'si sözlü iletişim yolu ile bilgilendirildiklerini, %8'i proje başlatıcısı konumunda olduklarını belirtmiştir. %8'i ise yöntem yerine direkt uygulama aşamasına dahil olduğunu belirtmiştir.

Proje *uygulama süreçlerinde tasarım ekibinin bilgilendirilip bilgilendirilmediği, bilgilendirildiyse nasıl bilgilendirildiği sorulduğunda* toplam 25 cevap verilmiş olup tamamı bilgilendirildiği yönündedir. Bu cevaplardan %76'sı sözlü bilgilendirildiğini, %8'i proje başlatıcısı konumunda olduklarını belirtirken, birer katılımcı (%4) ise fiziki buluşmalarla ve online toplantılarla bilgilendirildiğini ifade etmiştir. Bir katılımcı (%4) ise herhangi bir yöntem belirtmemiştir.

Tasarım ekibinin süreçlere dahil olması için kullanılan özel metotların olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup; katılımcıların %84'ü herhangi bir özel metot olmadığını belirtirken, birer katılımcı (%4) davetle ortak üretim, grup çalışmasının önemi, açık kaynak bilgi paylaşımı ve üretimi ve sürekli sahada bir arada olma ve veri aktarımının önemini vurgulamaktadır.

Tasarım ekibinin proje sürecine katılma motivasyonu sorulduğunda toplam 48 cevap alınmaktadır. Katılma motivasyonunu katılımcılardan %43,74'ü mesleki, %37,49'ü etik, %14,58'ü sosyal, birer katılımcı (%2,08) ise pedagojik ve ekolojik olarak tanımlamaktadır.

Proje sürecinde tasarım ekibinin diğer aktörlerle belirli bir ortak hedefi olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış ve cevapların %100'ü ortak hedefin var olduğunu ifade etmiştir.

Proje sürecinde tasarım ekibinin diğer aktörlerle iletişiminin nasıl sağlandığı sorulduğunda toplam 29 cevap alınmaktadır. İletişim yöntemini katılımcıların %62,06'sı sözlü, %20,68'i, toplantı, %13,79'u atölyeler ve son olarak bir katılımcı (%3,44) saha çalışmaları olarak belirtmiştir.

Tasarım ekibinde bir sorumlu mimarın olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup tüm katılımcılar ekipte bir mimar olduğunu belirtmiştir.

Proje sürecinde tasarım ekibinin katılımı ile ilgili belirtmek istedikleri özel bir süreç, nitelik, deneyim, olay, teknik vb. olup olmadığı sorulduğunda tüm katılımcılar belirtmek istedikleri bir durum olmadıklarını ifade etmişlerdir.

7'li Likert ölçeği ile kurgulanan anket çalışması sonucu tasarım ekibinin sosyal mimarlık pratikleri aşamalarına katılımının değerlendirilmesine ait veriler, farklı süreçler bağlamında aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.18.**

Tablo 3.18: Tasarım ekibinin sosyal mimarlık pratiklerine katılım düzeyi.

	1		2		3		4		5		6		7			
ANKET SORULARI	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Kararsızım		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum			
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Ortalama	Standart Sapma
Tasarım ekibinin sorumlu mimarının **sorumluluklarını yerine getirme** düzeyi yeterlidir.	1	4	0	0	0	0	0	0	0	0	3	12	21	84	6,64	1,22
Tasarım ekibinin **karar alma** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	0	0	0	0	1	4	0	0	0	0	2	8	22	88	6,76	0,83
Tasarım ekibinin **tasarım** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	0	0	0	0	0	0	1	4	0	0	0	0	24	96	6,88	0,6
Tasarım ekibinin **uygulama** aşamasına katılım düzeyi yeterlidir.	0	0	0	0	1	4	0	0	1	4	0	0	23	92	6,76	0,87

"Tasarım ekibinin tasarım aşamasına katılım düzeyi oldukça yeterlidir." ifadesine katılımcıların %96'sı kesinlikle katılıyorum ve %4'ü kararsızım cevabını vermiştir. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 6,88'dir. Standart sapma değeri (0,6) de anket katılımcılarının olumlu ve güçlü bir görüş birliği sağladığını göstermektedir.

"Tasarım ekibinin karar alma aşamasına katılım düzeyi yeterlidir" ifadesinin cevabı kapsamında katılımcıların %88'i kesinlikle katılıyorum, %8'i katılıyorum, şeklinde olumlu değerlendirmede bulunmuştur. %4'ü ise kısmen katılmıyorum şeklinde

olumsuz cevap vermiştir. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 6,76'dır. Görülen düşük standart sapma değeri (0,83) bu konuda net ve olumlu bir görüş birliği olduğunu göstermiştir.

"Tasarım ekibinin uygulama aşamasına katılım düzeyi yeterlidir." ifadesinin cevabı kapsamında katılımcıların %92'si kesinlikle katılıyorum ve %4'i kısmen katılıyorum şeklinde olumlu değerlendirmede bulunmuştur. %4'ü ise kısmen katılmıyorum cevabını vermiştir. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 6,76'dır. Görülen düşük standart sapma değeri (0,87) bu konuda net ve olumlu bir görüş birliği olduğunu göstermiştir.

"Tasarım ekibinin sorumlu mimarının sorumluluklarını yerine getirme düzeyi yeterlidir" ifadesine kullanıcıların %84'ü kesinlikle katılıyorum, %12'si katılıyorum, %4'ü (1 katılımcı) kesinlikle katılmıyorum yönünde değerlendirmede bulunmuştur. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 6,64'tür. Standart sapma değeri (1,22) ve cevapların %88'inin kesinlikle katılıyorum olması çoğunlukla olumlu yönde bir görüş birliği olduğunu göstermektedir.

3.4.4. Yerel Mimarlık Bağlamında Sosyal Mimarlık

Açık uçlu sorular ile kurgulanan anket çalışması sonucu projelerde sivil toplum kuruluşlarının katılımına ait veriler, aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.19.**

Tablo 3.19: Sosyal mimarlık pratiklerinde yerel mimarlık yaklaşımları.

Soru	Cevaplar	Sayı	%
Proje öncesinde ve sürecinde yerel mimarlık teknikleri ve malzemelerin araştırılması	Araştırıldı	22	88
	Araştırılmadı	3	12
Projede yerel verilere dayanarak geliştirilen bir mimari form arayışının olup olmaması	Evet	19	76
	Hayır	5	20
	Belirtilmemiş (Hatırlanmıyor)	1	4

Tablo 3.20: Sosyal mimarlık pratiklerinde yerel mimarlık yaklaşımları. (Devam).

Projede kullanılan malzemeler	Ahşap	19	43,18
	Metal	3	6,81
	OSB	3	6,81
	Taş	2	4,54
	Polikarbon	2	4,54
	Yüzey malzeme	2	4,54
	Tuğla	2	4,54
	Çelik	1	2,27
	Kontrplak	1	2,27
	Birden fazla malzeme	1	2,27
	Vida temel	1	2,27
	Doğal bazlı yalıtım	1	2,27
	Branda	1	2,27
	Toprak	1	2,27
	Atık	1	2,27
	Beton	1	2,27
	Lastik	1	2,27
	Sazlar	1	2,27
Geleneksel olarak tanımlanan malzemeler	Ahşap	18	64,28
	Yok	3	10,71
	OSB	3	10,71
	Toprak	1	3,57
	Sazlar	1	3,57
	Tuğla	1	3,57
	Hazır yüzey	1	3,57
Yenilikçi olarak tanımlanan malzemeler	Yok	19	76
	Pimaş borusu	1	4
	Vida temel	1	4
	Doğal bazlı yalıtım	1	4
	Polikarbon	1	4
	Kontrplak	1	4
	Bazı oyun ekipmanları	1	4
Atık olarak tanımlanan malzemeler	Ahşap	19	73,07
	Yok	2	7,69
	Atık çini ve seramik	1	3,84
	Çesanlar	1	3,84
	Metal ve sac	1	3,84
	Kırılan duvar parçaları	1	3,84
Yerele özgü inşaat tekniklerinin kullanımı	Kullanılmadı	20	80
	Kullanıldı	3	12
	Birlikte üretime uygun teknikler	1	4
	Japonya'ya özgü inşa tekniği	1	4
Projenin uygulama aşamasında yerel iş gücünün kullanımı	Kullanıldı	22	88
	Kullanılmadı	2	8
	Uygulama kurum ve kuruluşlara devredildi	1	4
Kullanılan yerel iş gücünün gönüllülük esasına dayanması	Gönüllülük esasına dayalı	20	80
	Yerel iş gücü kullanılmamaktadır	3	12
	Maaşlı	1	4
	Hem maaşlı hem gönüllü	1	4
Yerel malzeme ve yerel iş gücü arasında ilişki	Yok	19	76
	Var	3	12
	Yerel iş gücü kullanılmamaktadır	3	12
Yerel malzeme ya da yerel iş gücün kullanımından kaynaklı ekonomik katkı	Katkı yok	20	80
	Yerel iş gücü kullanılmamaktadır	3	12
	Katkı var	2	8
Uygulanan bölgenin önemli gelir kaynakları ile ilişkilli mekân üretimi	Hayır	24	96
	Evet	1	4

Projede *yerel bağlamı araştırmak için bir görevlinin olup olmadığı sorulduğunda* tüm katılımcılar görevli birinin olduğunu belirtmiştir.

Proje *öncesinde ve sürecinde yerel kültürün (günlük, rutin, bayram, festival vb.) araştırılıp araştırılmadığı sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış ve tüm katılımcılar araştırıldığını belirtmiştir.

Proje *öncesinde ve sürecinde yerel mimarlık teknikleri ve malzemelerinin araştırılıp araştırılmadığı sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %88'i araştırıldığını belirtirken %12'si araştırılmadığını belirtmiştir.

Proje *öncesinde ve sürecinde projenin uygulanacağı alanın fiziksel özellikleri (iklim, arazi vb.) araştırılıp araştırılmadığı sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış ve tüm katılımcılar araştırıldığını belirtmiştir.

Projede *yerel verilere dayanarak geliştirilen bir mimari form arayışı olup olmadığı sorulduğunda* toplam 25 cevap alınmış olup, katılımcıların %76'sı bir mimari form arayışı olduğunu, %20'si böyle bir arayış olmadığını ve son olarak bir katılımcı (%4) hatırlayamadığını belirtmiştir.

Projede kullanılan malzemeler sorulduğunda toplam 45 cevap alınmış ve en çok kullanılan malzeme %43,18 ile ahşap olarak belirtilmiştir. İkinci sırada %6,81 oran ile metal ve OSB, üçüncü sırada ise %4,54 oran ile taş, polikarbon, yüzey malzeme ve tuğla yer almaktadır. En az kullanılan malzeme türleri ise birer katılımcı (%2,27) tarafından ifade edilen çelik, kontrplak, vida temel, doğal bazlı yalıtım, branda, toprak, atık, beton, lastik, sazlar ve birden fazla malzeme olmuştur.

Projede kullanılan malzemeler arasında geleneksel olarak tanımladıkları malzeme olup olmadığı sorulduğunda toplam 28 cevap alınmaktadır. En çok kullanılan geleneksel malzeme %64,28'lik oran ile ahşap iken, ikinci sırada %10,71 oran ile OSB gelmektedir. En az kullanılan geleneksel malzemeler ise %3,57 oranları ile toprak, sazlar, tuğla ve hazır yüzey olmuştur.

Projede kullanılan malzemeler arasında yenilikçi olarak tanımladıkları malzeme olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %76'sı yenilikçi malzeme kullanılmadığını belirtmiştir. Kullanılan yenilikçi malzemeler ise birer katılımcı (%4) tarafından ifade edilen pimaş borusu, vida temel, doğal bazlı yalıtım, polikarbon, kontrplak ve bazı oyun elemanları olmuştur.

Projede kullanılan malzemeler arasında atık olarak tanımladıkları malzeme olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Cevaplarda %76'sını ahşap kullanıldığını, %8'i herhangi bir atık malzeme kullanılmadığını belirtmiştir. Birer

katılımcı (%4) ise atık çini ve seramik, çesanlar, metal ve sac ve kırılan duvar parçaları kullanıldığını belirtmiştir.

Projede yerele özgü inşa tekniklerinin kullanılıp kullanılmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Katılımcıların %80'i yerele özgü inşa tekniklerinin kullanılmadığını belirtirken, %12'ü kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca birer katılımcı (%4) birlikte üretime uygun teknikler ve Japonya'ya (proje yürütücüsünün bulunduğu ülkeye) özgü inşa tekniği kullanıldığını belirtmişlerdir.

Projenin uygulama aşamasında yerel iş gücü kullanılıp kullanılmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %88'i yerel iş gücü kullanıldığını belirtmiştir. Geriye kalan cevaplardan %8'i yerel iş gücü kullanılmadığını belirtirken, bir katılımcı (%4) uygulamanın kurum ve kuruluşlara devredildiğini belirtmiştir.

Projede kullanılan yerel iş gücünün gönüllülük esasına dayanıp dayanmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %80'i yerel iş gücünün gönüllülük esası ile olduğunu belirtirken, birer katılımcı (%4) maaşlı olarak çalıştıklarını ve (%4) maaşlı ve gönüllü olmak üzere çalışanlar olduğunu belirtmiştir. Geriye kalan %12'lik katılımcı ise yerel iş gücü kullanılmadığını belirtmiştir.

Projenin uygulama aşamasında yerel malzeme ile yerel iş gücü arasında bir ilişki kurulup kurulmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup, katılımcıların %76'sı yerel malzeme ile yerel iş gücü arasında bir ilişki kurulmadığını, %12'si kurulduğunu belirtmiştir. Geriye kalan %12'lik katılımcı ise yerel iş gücü kullanılmadığını belirtmiştir.

Projenin yerel malzeme ya da yerel iş gücü kullanımı nedeniyle ekonomik katkı sağlayıp sağlanmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup, katılımcıların %80'i yerel malzeme ya da yerel iş gücü kullanımı nedeniyle ekonomik bir katkı sağlanmadığını belirtirken, %8'i sağlandığını belirtmiştir. Geriye kalan %12'lik kısımda katılımcı ise yerel iş gücü kullanılmadığını belirtmiştir.

Projenin uygulandığı bölgenin önemli gelir kaynakları ile ilişkili bir mekân üretilip üretilmediği sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış ve katılımcıların %96'sı projenin uygulandığı bölgenin önemli gelir kaynakları ile ilişkili bir mekân üretilmediğini belirtirken, bir katılımcı (%4) üretildiğini, bunun da açık-kapalı pazar alanları olduğunu belirtmiştir.

3.4.5. Proje Sonuçlarına Yönelik Sorular

Açık uçlu sorular ile kurgulanan anket çalışması sonucu projelerde sivil toplum kuruluşlarının katılımına ait veriler, aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.21.**

Tablo 3.21: Sosyal mimarlık pratikleri değerlendirme soruları veri analizi.

Soru	Yanıtlar		Sayı	%
Proje öngörülen sürede tamamlanmaktadır	Evet		15	60
	Hayır		10	40
Projede yer alan öngörülmeyen olumlu ya da olumsuz sonuçlar	Yok		22	88
	Olumsuz	Projenin kısa sürede yıkılması	1	4
		İş gücü ve bütçenin yetersizliği	1	4
	Olumlu	Beklenilenden çok insana ulaşılması	1	4
Projede planlı ve resmi olmayan süreçlerin yer alması	Yaşanmadı		22	88
	Yaşandı	Malzeme tedarik ve kültürel bariyer	1	4
		Finansal desteğin geç gelmesi ve yerel yönetim desteğinin eksikliği	1	4
		Sürecin dış faktörlerden dolayı etkilenmesi	1	4
Proje'de Türkiye'ye özel olduğu düşünülen bir süreç, nitelik, tasarım vb.nin varlığı	Hayır		19	76
	Evet		6	24
Projenin planlanması, tasarlanması ve inşa edilmesi süreçlerinde yenilikçi olarak değerlendirilen bir yaklaşım	Hayır		17	68
	Evet		8	32
Projenizi baştan yapacak olsaydınız değiştirilecek şeyler	Yok		7	28
	Katılımcı süreçlere yönelik		6	24
	Malzemeye yönelik		5	20
	Ölçeğe yönelik		4	16
	Ekonomik sürdürülebilirlik ve bütçeye yönelik		3	12
Projenin dönüştürücü ya da değiştirici etkisi	Birden fazla projeye teşvik		10	40
	Mekanlar üzerinde değiştirici etki		6	24
	Belirtilmemiş		3	12
	Sosyal farkındalık		2	8
	Yeni bir iş modeli		1	4
	Katılımcı süreçlere teşvik		1	4
	Akademiyi uygulamaya teşvik		1	4
	Komünite merkezi konseptinin teşviki		1	4

Projenin öngörülen sürede tamamlanıp tamamlanmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Katılımcıların %68'i evet cevabını verirken %32'si öngörülen sürede tamamlanmadığını belirtmiştir. Öngörülen sürede bitmeme nedenleri olarak (1) yerel yönetimin idaresindeki ihale süreçlerinin uzaması, (2) uygulamaya geçen projenin talep edilen projeden ölçek olarak büyük olması, (3) malzeme tedariği süreci, (4) bütçe sorunları ve çeşitli bürokratik engeller, (5) iş gücünün yeterli olmaması, (6) malzemenin geç gelmesi (7) hava şartları ve (8) hastalıklar (covid) belirtilmiştir.

Projenin öngörülmeyen olumlu ya da olumsuz sonuçlar olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmaktadır. Katılımcıların %88'i öngörülmeyen herhangi bir sonuç olmadığını ifade ederken, %8'i öngörülmeyen olumsuz sonuçlar olduğunu; %4'ü ise öngörülmeyen olumlu sonuç olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda öngörülmeyen olumsuz sonuçlar (1) projenin kısa sürede yıkılması ve (2) iş gücü ve bütçenin yetersizliği iken, öngörülmeyen olumlu sonuç beklenilenden çok insana ulaşılması ve birlikte çalışılması olmuştur.

Projede planlı ve resmi olmayan süreçlerin yaşanıp yaşanmadığı sorulduğunda katılımcıların %88'i yaşanmadığını belirtirken %12'si yaşandığını belirtmiştir. Planlı ve resmi olmayan bu süreçlerin (1) malzeme tedariği ve kültürel bariyerler, (2) finansal desteğin geç gelmesi ve yerel yönetim desteğinin eksikliği ve (3) sürecin dış faktörlerden dolayı etkilenmesi olduğu ifade edilmiştir.

Projede Türkiye'ye özel olduğu düşünülen bir süreç, nitelik, tasarım vb. olup olmadığı sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup, katılımcıların %76'sı hayır cevabını verirken, %24'ü evet cevabını vermiştir. Olumlu cevaplar (1) çocuk tasarımıyla oluşturulan bir park projesinin uygulanması, (2) Akdeniz bölgesine ait çardak konsepti ve yerel ahşap malzeme kullanımı, tasarıma özgün bir karakter kazandırarak kültürel bağlamı yansıtması, (3) yerel halkın katılımı ve sahada doğrudan çözüm üretme süreci, resmî kurumlar veya büyük ölçekli organizasyonlar devreye girmeden önce sivil inisiyatiflerin hızlı hareket etmesi, (4) kerpiç birimlerin önerisi, (5) üretim sürecindeki rollerin tanımlanması ve değişkenliği ve, (6) acil durum mekanları tasarımı kapsamında pek çok yere uygulanabilir olması olmuştur.

Projenin planlanması, tasarlanması ve inşa edilmesi süreçlerinde yenilikçi olarak değerlendirilen bir yaklaşım olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların %68'i projenin planlanması, tasarlanması ve inşa edilmesi süreçlerinde yenilikçi olarak değerlendirilen bir yaklaşım olmadığını belirtirken %32'si olduğunu belirtmiştir. Yenilikçi yaklaşımlar ise (1) tüm malzemeleri, kendi kullanım bağlamında kalsa dahi (kaydırak gibi) farklı bir araya gelişlerini sağlayarak, dönüşüm olasılıklarını denemek ve göstermek, (2) çocuk katılımı ile yapılı çevre tasarımı, (3) Japonya'daki afet sonrası konut yerleşimlerinden ilham alarak, yerel ihtiyaçlara uygun, modüler ve çok işlevli topluluk alanları tasarlamak ve gönüllü katılımıyla uygulamak, (4) süreçte açık kaynak bilgi paylaşımının kullanılması, (5) barınma kavramına toplumsal dayanışma üzerinden yaklaşmak ve kullanıcının kendisinin inşa edebileceği, modüler, demonte

ve hızlı üretilebilen yaklaşımlar üretirken bu kapsamda ekolojik sürdürülebilirlik ile yerel işgücünü entegre etmesi, (6) toplumsal yıkım yaşanmadan önce olası bir mekânsal yetersizlik durumunun planının tasarlanması, (7) farklı aktörler ile işbirliği içermesi, (8) son ürünün oluşturulmasında dikey bir hiyerarşi olmaması ve bireysel öngörü ve üretimin tartışmaya açılması olarak ifade edilmiştir.

Proje baştan yapılacak olsa neleri farklı yapacakları sorulduğunda toplam 25 cevap alınmış olup, katılımcıların %28'i projede herhangi bir değişiklik yapmayacağını belirtmiştir. %24'si katılımcı süreçler, %20'si malzeme, %16'sı ölçek, %12'si ise ekonomik sürdürülebilirlik ve bütçe kapsamında değişiklikler yapabileceklerini belirtmiştir.

Projenin dönüştürücü ya da değiştirici etkisi olup olmadığı sorulduğunda 25 cevap alınmış olup cevapların tamamı olduğu yönündedir. Bu kapsamda katılımcıların %40'ı birden fazla projeye teşvik ettiğini, %24'ü mekân yetersizliği üzerinde değiştirici etkisi olduğunu, %12'si sadece etkisi olduğunu, %8'i sosyal farkındalık oluşturulduğunu, birer katılımcı (%4) ise yeni bir iş modeli oluşumunu, (%4) katılımcı süreçleri, (%4) akademik uygulamayı ve (%4) komünite merkezi konseptini teşvik ettiklerini belirtmiştir.

7'li Likert ölçeği ile kurgulanan anket çalışması sonucu Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinin sonuçlarına ait veriler aşağıda sunulmaktadır **Tablo 3.22.**

Tablo 3.22: Proje sonuçlarının değerlendirmeleri.

	1		2		3		4		5		6		7			
ANKET SORULARI	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kısmen Katılmıyorum		Kararsızım		Kısmen Katılıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ortalama	Standart Sapma
	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%	Kişi Sayısı	%		

Tablo 3.23: Proje sonuçlarının değerlendirmeleri.

Öngörülen sonuçlarına ulaşma düzeyi yeterlidir.	0	0	0	0	0	0	0	0	5	20	11	44	9	36	6,16	0,74
Bireysel gerçekleştirme hedeflerine ulaşma düzeyi yeterlidir.	0	0	0	0	1	4	0	0	4	16	12	48	9	36	6,20	0,7
Hedeflenen devlet politikalarına dahil olma/katkı sunma düzeyi yeterlidir.	1	4	2	8	3	12	11	44	8	32	0	0	0	0	3,92	1,07
Mekânsal adaleti destekleme düzeyi yeterlidir.	0	0	0	0	0	0	1	4	1	4	5	20	18	72	6,60	0,76
Yerel malzemenin kullanım düzeyi yeterlidir.	2	8	0	0	1	4	1	4	2	8	6	24	13	52	5,84	1,79
Atık malzemenin kullanım düzeyi yeterlidir.	0	0	2	4	1	4	3	12	7	28	8	32	5	20	5,40	1,29
Yerel inşaat tekniklerinin kullanım düzeyi yeterlidir.	2	8	1	4	1	4	2	8	3	12	10	40	6	24	5,28	1,81
Yerel işgücünün kullanım düzeyi yeterlidir.	1	4	1	4	1	4	2	8	2	8	6	24	12	48	5,76	1,71
Fiziksel çevre verilerinin kullanım düzeyi yeterlidir.	0	0	0	0	0	0	0	0	2	8	9	36	14	56	6,48	0,65
Sosyal sürdürülebilirliğe katkı düzeyi yeterlidir.	0	0	0	0	0	0	1	4	0	0	6	24	18	72	6,64	0,7
Çevresel/Ekolojik sürdürülebilirliğe katkı düzeyi yeterlidir.	0	0	0	0	1	4	0	0	2	8	5	20	17	68	6,48	0,96
Aktörler arasındaki iletişimin başarı düzeyi yeterlidir.	0	0	0	0	0	0	0	0	4	16	5	20	16	64	6,48	0,77

"Projem sosyal sürdürülebilirliğe oldukça katkı sağlamaktadır" ifadesine katılımcıların %72'si kesinlikle katılıyorum ve %24'ü katılıyorum cevabını vermiştir.

1 kişi de kararsızım değerlendirmesinde bulunmuştur. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 6,64'tür. Standart sapma değeri (0,7) anket katılımcıları arasında tarafından uyguladıkları sosyal mimarlık pratiklerinin sosyal sürdürülebilirliğe katkı düzeyi konusunda olumlu yönde görüş birliği bulunduğu anlamına gelmektedir.

"Projemin mekânsal adaleti destekleme düzeyi oldukça yeterlidir" ifadesinin cevabı kapsamında katılımcıların %72'si kesinlikle katılıyorum, %20'si katılıyorum, %4'ü kısmen katılıyorum şeklinde olumlu değerlendirmede bulunmuştur. %4'ü ise kararsızım cevabını vermiştir. Cevapların ortalamasının 7 üzerinden 6,60'tür. Standart sapma değeri (0,76) katılımcılar arasında görüş birliği bulunduğuna işaret etmektedir.

"Projemin hedeflenen devlet politikalarına dahil olma/katkı sunma düzeyi yeterlidir" ifadesine kullanıcıların %4'ü kesinlikle katılmıyorum, %8'i katılmıyorum, %12'si kısmen katılmıyorum, %44'ü kararsızım, %32'si kısmen katılıyorum yönünde değerlendirmede bulunmuştur. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 3,92'dir. Standart sapma değeri (1,07) ve cevapların yüzdelerinin dağılımı katılımcıların kısmi görüş birliği ile kararsız oldukları anlamına gelmektedir.

"Projemde yerel inşaat tekniklerinin kullanım düzeyi yeterlidir" ifadesine kullanıcıların %8'i kesinlikle katılmıyorum, %4'ü katılmıyorum, %4'ü kısmen katılmıyorum, %8'i kararsızım, %12'si kısmen katılıyorum, %40'ı katılıyorum ve %24'ü kesinlikle katılıyorum cevaplarını vermiştir. Cevapların ortalaması 7 üzerinden 5,28'dir. Standart sapma değeri (1,81) katılımcılar arasında kısmi görüş ayrılığı olduğuna işaret etmektedir.

3.5. Bulgular ve Tartışma

Bu tezin amacı, benzer amaçlara ve ilkelere sahip olan katılımcı mimarlık, yerel mimarlık, tasarım aktivizmi, sosyal inovasyon, adalet gibi kavramlar için; sosyal mimarlık kapsamında bütüncül bir çerçeve oluşturmak ve Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinin bu çerçeve üzerinden değerlendirilmesidir.

Bu doğrultuda alan çalışmasında Türkiye'deki sosyal mimarlık uygulamalarındaki sosyal inovasyon, tasarım aktivizmi, katılımcılık, yerel odaklı tasarım ve adalet yaklaşımları Türkiye'de sosyal mimarlık pratikleri kapsamında görev almış olan katılımcılarla gerçekleştirilen anketler üzerinden araştırılmaktadır. Elde edilen

bulguların gelişen, gelişmekte olan ve geride kalan alanların ortaya çıkaracağı öngörülmüştür.

Araştırmaya Türkiye'de gerçekleştirilen 24 adet sosyal mimarlık projesinde görev almış 25 adet katılımcı dahil olmuştur.

Projelerin genel özellikleri değerlendirildiğinde elde edilen bulgular aşağıda görülmektedir:

- Türkiye'deki sosyal mimarlık uygulamalarının 2007 tarihinde başladığı, özellikle 2015, 2019 ve 2023 yıllarında belirgin bir artış görüldüğü tespit edilmiştir.
- Bu uygulamaların, yasal zorunluluklardan ziyade, projenin gelecekteki kullanıcılarına karşı hissedilen etik sorumluluk çerçevesinde geliştirildiği görülmektedir. Bu çerçevede MEF Asma Kat projesi öğrenci katılımına dayandığı için öğrencilere karşı sorumluluk hissedilmesi ile farklılaşmaktadır.
- İncelenen projelerin ölçeksel dağılımı, sosyal mimarlık pratiğinin ağırlıklı olarak kent mobilyası ölçeğinde gerçekleştiğini, bunu da kamusal mekân ve üretim-buluşma mekânı gibi ortak mekanların üretiminin takip ettiğini ortaya koymaktadır. Afet sonları ihtiyaç duyulan acil bakım ve barınma sorunlarına yönelik projeler ise geri plandadır ancak 2023 yılında 6 Şubat Depremi sonrasında bu yöndeki projelerin artması, sosyal mimarlık pratiklerinin afet sonrası süreçlerde artabileceğine işaret etmektedir.
- Projelerin önemli bir bölümünde öngörülen sonuçların çocuklara yönelik alanlar oluşturmak olduğu, bunu ekolojik okul tasarımlarının ve kadınlara özel topluluk mekanlarının takip ettiği, geriye kalan yüzde ellilik kısımlarda ise farklı mekânsal çıktılar hedeflendiği görülmüştür. Bu çerçevede Türkiye'de sosyal mimarlık uygulamalarında dezavantajlı grupların ve daha ekolojik mekanların üretilmesinin öncelikli olduğu anlaşılmaktadır.
- Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde, kamusal politikalarla doğrudan bir etkileşim ya da devlet politikalarına katkı sağlama yönünde bir amaç güdülmediği, dolayısıyla süreçlerin ve sonuçların devletten bağımsız olarak, birey veya topluluk inisiyatifleri ile işlediği anlaşılmaktadır.

Genel bilgiler çerçevesinde, Türkiye'de 2007'de başlayan ve 2015 sonrasında giderek artan sosyal mimarlık uygulamalarının çoğunlukla birey veya topluluk

inisiyatifleri ile gerçekleştirildiği, birincil hedeflerinin çocuk ve kadın topluluklarının yaşantılarını iyileştiren ortak mekân üretimleri olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan, sosyo-ekonomik, kültürel, iklimsel ve coğrafi değişimlerin etkisi ile bu topluluklara ilerleyen dönemlerde afet ve hastalıktan etkilenen dezavantajlı grupların da ekleneceğini öngörmek mümkündür. Son olarak, günümüze kadar projeler kapsamında herhangi bir yasa önerisi sunulmadığı için Türkiye'deki sosyal mimarlık anlayışının tasarım aktivizminden uzak kaldığı görülmektedir **[Markussen, 2011]**.

Projelerin katılımcı için anlamları değerlendirildiğinde elde edilen bulgular aşağıda görülmektedir:

- Katılımcıların büyük çoğunluğunun mesleki sorumluluk ve etik kaygılarla projeye başladığı; politik, ekolojik ve sosyal kaygıların geri planda kaldığı görülmüştür. Bu bulgu projelerin devletten bağımsız olarak, birey veya topluluk inisiyatifleri ile işlemesi ile ilişkili olduğunu işaret etmektedir.
- Projelerin öngörülen sonuçlarını destekleyen bir biçimde, katılımcıların hedefleri arasında en çok âtıl olmayan köy okulları üzerinde çalışmanın yer aldığı, bunu da kadın odaklı yaklaşımların takip ettiği görülmüştür. Afetzedeler, hastalar, hasta yakınları ve sağlık çalışanları gibi zorluk yaşayan grupların refahının arttırılması ile sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik, dirençlilik, ekonomik kalkınma, eğitim gibi hedeflerin ise günümüz için ikincil hedefler arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu bulgu köy okullarının mekânsal kalitesinin Türkiye'de uzun vadeli bir problem olduğunu; afet vb. gibi toplumun dirençliliğini aniden düşüren veya toplumsal cinsiyet, salgın hastalıklar, ekonomik kalkınma gibi dönemsel olarak ortaya çıkan kavramlar ve problemler sonucu sosyal mimarlık pratiklerinin yöneliminin değiştiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, toplumsal olarak kabul gören problemler ve olaylar sonucu sosyal mimarlık pratikleri yön değiştirmiş ve artarak devam etmiştir.
- Projelerin önemli bir bölümü dayanışma kelimesi ile tanımlanmaktadır. Bu bulguya göre Türkiye'deki sosyal mimarlık pratikleri öngörülen sonuçlarla ve amaçlarla olarak diğerlerine destek sağlama niyeti üzerinden ilerlemektedir.
- Türkiye'deki sosyal mimarlık uygulamalarının katılımcılar için en çok toplumsal dayanışma ve iyilik anlamlarına geldiği ortaya konmuş, az sayıda

katılımcı ise projelerinin gelişim, eşik, üretkenlik, ilham vericilik, sürdürülebilirlik gibi yakın dönemde ön plana çıkan ve kısmen bireyin kendini gerçekleştirmesini de kapsayan kavramlarla ifade etmiştir. Bu bulgu dünyada ve Türkiye'de dayanışma ve iyileştirmenin artık genel ahlakın bir parçası haline gelmiş olması, diğer yandan sürdürülebilirlik ve eşitlik bilincinin hala gelişmekte olması ve çağdaş birey odaklı toplumsal yapının artık yerleşmesi ile ilişkili olarak yorumlanabilmektedir.

- Projelerin adalet kavramıyla ilişkisi büyük oranda dezavantajlı grup ve bireyler için erişilebilir olması ilişkilendirilmiş, bunu herkesin ihtiyaçlarına karşılık verebilme takip etmiştir. Bu bulgu katılımcıların birer hedef ya da anlam olarak belirtmeseler de etkinliklerini adaletle ilişkili olarak değerlendirdiklerini de göstermesi açısından önemlidir ve adalet kavramının ilerleyen dönemlerde Türkiye'deki uygulamalarda ağırlık kazanabileceğini işaret etmektedir.
- Projelerin çevresel sürdürülebilirlik kavramı ile ilişkisi çok büyük oranda yerel ve atık malzeme kullanımı üzerinden kurulurken, gün ışığı kullanımı, iş gücü kullanımı, iklim verilerin değerlendirilmesi ve mevcut yeşil dokunun korunması gibi eylemler yalnızca birer katılımcı tarafından vurgulanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde çevresel sürdürülebilirlik kavramının yalnızca malzeme üzerinden değerlendirildiği, iklim ve coğrafi verilerin geri planda kaldığı görülmektedir.
- Sosyal sürdürülebilirlik kavramı ile ilişki katılımcıların yarısı tarafından katılımcılık uygulamaları ilişkilendirilmiş, bunu sosyal yaşamı destekleme ve kadınların yaşama dahil edilmesi takip etmiştir. Ayrıca iki katılımcı ise temel hedeflerinin sosyal sürdürülebilirlik olduğunu belirtmişlerdir. Bu dağılım Türkiye'deki uygulamalarda sosyal sürdürülebilirliğin temel bir kriter olduğunu ortaya koymaktadır.
- İncelenen projelerde büyük oranda bir duruma, olaya ya da sisteme eleştiri yer almış; bu eleştirilerin büyük çoğunluğunu mekânsal ihtiyaçların eksikliği oluşturmuştur. Eleştiriler kapsamında yalnızca birer kişi tarafından ise katılımcılık, teori ve uygulama arasındaki farklar, afet sonrası refleks eksikliği belirtilmiştir.
- Projelerin tamamı sosyal mimarlık olarak tanımlanmakla birlikte bu tanımlamalar büyük oranda katılımcı ve birleştirici hareketler üzerinden

yapılmış, toplulukların maddi ve manevi faydaları ise geri planda kalmaktadır. Bu bulgu, Türkiye'deki uygulamalarda sosyal ilişkilerin ve yaşantının iyileştirilmesinin öncelendiğini, ekonomik hayatın iyileştirilmesinin ise geri planda kaldığını işaret etmektedir.

Sosyal mimarlık pratikleri; ekonomik, iklimsel ve toplumsal sorunlara sahip, toplumlarda mekanlar aracılığıyla, mevcut durumları tercih edilen durumlara dönüştürmeyi hedefleyen bir mimarlık yaklaşımıdır **[Schneider, 2013; Miller 2017; Gribat, 2017; Richter vd. 2017; Günenç, 2024].** Bu süreçlerde katılımcılar bulundukları pozisyon ve rollere göre katılımcıların sürece katılım istekliliğini ve emek harcama eğilimlerini de belirleyen farklı motivasyonlara sahip olabilmektedir: ekolojik, etik, pedagojik, politik, mesleki **[Till ve Schneider, 2011].** Buna ek olarak sosyal tasarımda mevcut durumlara ya da sisteme eleştiri de önemli bir yer tutmaktadır **[Nold, 2022].**

Yukarıda sunulan bulgular çerçevesinde, Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde mesleki ve etik sorumluluk anlayışı ile yola çıkıldığını ve öncelikli olarak eğitim mekanlarının iyileştirilmesi üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu pratiklerin tekil amaçlarında yaşanan afetler ya da farklı faktörler etkisi ile değişiklikler olsa da altta yatan kolektif amaç farklı olaylar sonucu dezavantajlı konumda bulunan insanlara mekânsal olarak destek olmaktır. Bu bağlamda uygulamalar aktörler tarafından iyilik, dayanışma ve adaletin yansıması olarak görülmektedir. Diğer yandan mevcut uygulamalarda mekânsal ihtiyaçların yetersizliğine yönelik eleştirel bir duruş sergilenmektedir. Son olarak çevresel sürdürülebilirliğe yönelik uygulamalar yerel ve atık malzeme kullanımı ile sınırlı kalmakta, sosyal sürdürülebilirliğin ise en çok katılımcı yöntem ile sağlandığı görülmektedir.

Bu bulgular genel bağlamda Türkiye'deki uygulamaların toplumsal dönüşüm gerçekleştirilmesi **[Günenç 2024]** ve motivasyon konularında dünyadaki sosyal mimarlık anlayışla paralellik gösterdiğini ve sisteme karşı mekânsal yetersizliklere karşı eleştirel bir bakış açısıyla gerçekleştiğini ortaya koymaktadır **[Nold, 2022]**. Diğer yandan, Türkiye'de mesleki ve etik motivasyonlara **Till ve Schenider'in [2011]** ek olarak sosyal bir motivasyon olduğu, ekolojik, politik ve pedagojik motivasyonların ise geri planda kaldığı görülmektedir. Dünyadaki genel eğilimler ve bulgular doğrultusunda Türkiye'de de ilerleyen yıllarda ekolojik ve pedagojik motivasyon tabanlı pratiklerin artacağı tahmin edilebilmektedir. Son olarak, mevcutta projelere

atfedilen çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik değerlerinin de çevresel sürdürülebilirlik tekniklerinin yerel ve atık malzeme kullanımı ile sınırlanan kapsamının genişlemesi ile zamanla değişeceğini öngörmek mümkündür.

Projelerde yerel halkın katılımı değerlendirildiğinde elde edilen bulgular aşağıda görülmektedir:

- Projelerin genellikle 3,4 veya 6 aktörlü olarak gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir.
- Bu aktörlerin bir araya gelmesinde yüksek oranda daha önceki projelerde kurulan sosyal ilişkiler etkili olmaktadır.
- Proje öncesinde ve başlangıcında yerel halkla büyük oranda sözlü bir şekilde iletişim kurulmakta ve bilgilendirmeler yapılmaktadır.
- Projenin başlangıcında, tasarım sürecince ve uygulama sürecinde yerel halktan yüksek oranda sözlü olarak fikir alınmakta, bazı uygulamalarda ise tasarım sürecinde atölyeler düzenlenmektedir.
- Tüm bu süreçlerde baskın olarak, yerel halkın fikrini önceleyen bir süreç olduğu ve kendi fikrini ifade etme konusunda herhangi bir kısıtlama olmadığı, hatta teşvik edildiği görülmektedir.
- Yerel halkın proje sürecine katılma motivasyonu öncelikle sosyal nedenler olmakla birlikte mekânsal nedenler de etkili olabilmektedir. Ekolojik, yaşamsal ve pedagojik nedenler ise yalnızca birer projede söz konusu olmuştur.
- Projelerin neredeyse tamamında yerel halkın diğer aktörlerle ortak hedefleri olmuştur.
- Yerel halk diğer aktörlerle öncelikle sözlü, kimi projelerde ise atölyeler aracılığıyla iletişim kurmuştur.
- Az sayıda katılımcı projelerin uygulanma sebeplerine bağlı olarak, sürece katılan yerel halkın sayısının önemli olduğuna dikkat çekmiştir.
- Diğer yandan ölçekli anket sonuçlarına göre yerel halkın katılımına dair süreçlerde yerel halkın karar alma, tasarım ve uygulama aşamalarına katılımının büyük oranda olumlu ve yeterli gerçekleştiği ancak daha da iyileştirilebileceği anlaşılmaktadır. Diğer yandan yerel halkın sundukları fikirlerin sonuç ürünlere yansımasının orta düzeyde gerçekleştiği, tam olarak başarılı olmadığı anlaşılmaktadır.

Sosyal mimarlık süreçlerine yerel halkın katılımı birçok teorisyen tarafından vurgulanmakta **[Habraken, 1972; Turner, 1972; Segal, 1979; Skinners, 1995; Richter vd. 2017; Lari, Web 45; Doshi, Web 46; Lokko, Web 47, 48; Sanoff, 2021; Miraftab, 2022; Öksüz ve Sağlam, 2024]**, bu yöntemle birçok başarılı uygulama gerçekleştirilmekte **[Web 18; Web 28; Web 39]**, ve yerel bilgilerin kullanımı çevresel sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkilendirilmektedir **[Doshi, Web 46; Gribat ve Meireis, 2017; Lepik, 2010].**

Yukarıdaki bulgular çerçevesinde, yerel halkın projelere dahil olmaktaki temel amaçlarının diğer aktörlerin aksine mekânsal eksiklikten ziyade sosyal nedenler, diğer bir deyişle iyilik yapma, bir dayanışma içinde olunduğunu hissetme olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum yerel halkın bu projelerde dezavantajlı konumda olmalarıyla ilişkili olarak yorumlanabilmektedir. Yerel halkın projeye dair fikirlerinin sonuç ürünlere yansıması da iyileşmeye açık bir alan olarak belirmektedir. Son olarak afet gibi hızlı bir şekilde düzen oluşturulması gereken özel durumlarda, ise özellikle uygulama aşamasında katılan yerel halkın sayısı önem kazanmaktadır. Türkiye'deki sosyal mimarlık pratikleri, süreçte aktör çeşitliliğinin var olması **[Web 47; Web 48]** halkın sınırlı ekonomik kaynaklara sahip olmasına rağmen üretim gerçekleştirebilmesi **[Web 45],** halkın doğrudan kendi gereksinimlerine yönelik üretim yaparak kullanıcı merkezli bir tutum sergilemesi **[Web 46]** çıktıları ile sosyal mimarlık gerekliliklerini karşılamaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de yerel halkın katılımının simgesel olarak devam etmemesi, pratiğe yansıması yönünde adımlar atılmasının gerekli olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yerel malzeme ve yerel inşaat tekniklerinin kullanım biçimlerinin düzenlenmesiyle yerel halkın katılımının arttırılması önerilebilir.

Projelerde yerel yönetimin katılımı değerlendirildiğinde elde edilen bulgular aşağıda görülmektedir:

- Yerel yönetimle iletişim, proje öncesinde büyük oranda kurulmuş ve katılımcıların neredeyse yarısı tarafından sözlü iletişim olarak belirtilirken bu cevabı aracı kurum ve kuruluşlarla iletişim kurulması takip etmiştir.
- Proje öncesinde yerel yönetim yüksek oranda bilgilendirilmiş; bu bilgilendirme kayda değer düzeyde sözlü olarak yapılmaktadır.
- Projenin başlangıcında yerel yönetimden dikkate değer bir oranda ve çoğunlukla sözlü olarak fikir alınmaktadır.

- Tasarım ve uygulama süreçleri kapsamında projelerin yarısından fazlasında yerel yönetimin görüşlerine başvurulmamış; görüş alınanlarda ise yaklaşık yarısından sözlü geri bildirimler alınmış, az sayıda uygulamada ise toplantılar gerçekleştirilmiştir. Bu bulgular yerel yönetimin farklı aşamalarda dahil olma biçiminin çok kısıtlıdır olduğunu ortaya koymaktadır.
- Yerel yönetimin proje sürecine katılma motivasyonu öncelikli olarak sosyal nedenler olmakla birlikte etik ve politik nedenler de etkili olabilmektedir. Bu cevapları ise ikişer kişi ile malzeme desteği ve mesleki motivasyonlar takip ederken yalnızca bir projede ise ekolojik nedenler belirtilmiştir.
- Yerel yönetimin projelerin yaklaşık yarısında diğer aktörlerle ortak hedefler doğrultusunda iş birliği içerisinde olduğu; kalan kısmında ise bu hedef birliğinin sınırlı düzeyde gerçekleştiği belirtilmiştir.
- Yerel yönetim diğer aktörlerle çoğunlukla sözlü, bazı projelerde ise toplantılar aracılığıyla iletişim kurmuştur.
- Yerel yönetimlerin katılımı çerçevesinde, yerel yönetim eksikliği, yerel yönetim tarafından proje bütçesine destek olunmaması gibi olumsuz değerlendirmeler yapılırken; diğer yandan bir projede yerel yönetimin atık malzeme konusunda verdiği olumlu desteğe de vurgu yapılmaktadır.
- Diğer yandan ölçekli anket sonuçlarına göre yerel yönetimin sosyal mimarlık uygulamalarına katılım düzeyleri her aşamada olumsuz değerlendirilmiş olup, en çok karar alma aşamasına katılırken en az tasarım aşamasına katıldığı belirtilmiştir.

Yerel yönetim birçok teorisyen tarafından önemli bir aktör olarak öne çıkarılmaktadır **[Afrassabi, 1985; Wilcos, 2004; Tasan-Kok ve Vranken, 2011]. Pawar ve Redstörm [2015**] ise katılımcı süreçlerde daha açık ve esnek olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bulgular, Türkiye'deki sosyal mimarlık pratikleri süreçlerinde yerel yönetimin süreçlere farklı aşamalarda katılımı en düşük olan aktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular teoride belirtilen yerel yönetimin önemiyle örtüşmemekte, yerel yönetimin katılımı süreçlerinde yöntemleri esnek tutmak ve deneysel çalışmalar yapmak gibi yapısal iyileştirmeler yapılması gerektiğine işaret etmektedir.

Diğer yandan aktörlerin katılımı potansiyel rollerine ve sorumluluklarına göre değerlendirildiğinde **[Skinners, 1995]**, yerel yönetimin süreçlere kaynak sağlayıcı ya da bilgi sağlayıcı olarak katılma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'de

yerel yönetimin yer yer atık malzeme ve ekonomik destek sağlaması buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Bu kapsamda yerel yönetimlerin sadece fikir alınacak kurum ya da kuruluş olarak görülmeyip bütçe yetersizliği yaşayan pratiklerde atık malzeme organizasyonu veya temini yolu ile uygulamalara destek verebileceğin anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle; güce en çok sahip olan aktör olarak yerel yönetimin, malzeme ve finansal destek konusunda potansiyel bir kaynak olduğu bu bulgu ile açığa çıkmaktadır.

Projelerde sivil toplum kuruluşlarının katılımı değerlendirildiğinde elde edilen bulgular aşağıda görülmektedir:

- Proje öncesinde ve başlangıcında sivil toplum kuruluşlarıyla iletişim büyük oranda sivil toplum kuruluşlarının proje ekibine dahil olmasıyla gerçekleşmektedir.
- Proje öncesinde sivil toplum kuruluşları yüksek oranda bilgilendirilmiş; bu bilgilendirme yüksek oranda sözlü olarak gerçekleşmiştir.
- Projenin başlangıcında, tasarım ve uygulama süreçlerinde sivil toplum kuruluşlarından yüksek oranda sözlü olarak fikir alınmakta, bazı uygulamalarda ise toplantı ve atölyeler gerçekleştirilmektedir.
- Sivil toplum kuruluşlarının katılma motivasyonu öncelikle sosyal-dayanışma tabanlı nedenler olmakla birlikte, mesleki, etik ve ekolojik nedenlerde etkili olabilmektedir. Pedagojik nedenler ise yalnızca bir projede söz konusu olmuştur.
- Sivil toplum kuruluşlarının projelerin neredeyse tamamında diğer aktörlerle ortak hedefinin olduğu belirtilmiştir.
- Sivil toplum kuruluşları diğer aktörlerle öncelikli olarak sözlü, kimi projelerde ise toplantılar aracılığıyla iletişim kurmuştur.
- Sivil toplum kuruluşlarının katılımında sivil toplum kuruluşlarının farklı koşullara ve süreçlere adaptasyonunun önemli olduğu konusunda değerlendirmeler yapılmaktadır. Az sayıda katılımcı, sivil toplum kuruluşlarının farklı aktörler arasında ve farklı süreçlerde birden fazla rolde yer almasının yerel kültürün anlaşılmasında önemli bir role sahip olduğuna dikkat çekmiştir.
- Diğer yandan ölçekli anket sonuçlarına göre, sivil toplum kuruluşlarının katılımına dair süreçlerde sivil toplum kuruluşlarının karar alma, tasarım ve

uygulama aşamalarına katılımı her aşamada olumlu ve yeterli değerlendirilmiştir ancak iyileştirilmeye açık yönlerinin de hala var olduğu görülmüştür.

Bölgesel kuruluşlar **[Wates, 2008]**, aktivistler, işletmeler **[Wilcox, 2004]**; sivil toplum kuruluşları **[Tasan-Kok ve Vranken, 2011]** harekete geçiriciler ve kolaylaştırıcılar **[Skinners, 1995]** gibi birçok rolle süreçlere dahil olabilen sivil toplum kuruluşları sosyal tasarım süreçlerinde gücün aktörler arasında dağılımına yardımcı olduğu için önemli bir role sahiptir **[Julier ve Kimbell, 2019].** Yukarıda sunulan bulgular çerçevesinde, Türkiye'deki sosyal mimarlık pratikleri süreçlerinde sivil toplum kuruluşlarının tüm aşamalarda aktif olarak yer aldığı ve birden fazla role sahip olabildiği görülmektedir. Bu durumda gönüllülük temelli hareket etmeleri ve farklı durumlarda müdahale edebilme kapasitesine sahip olma potansiyellerinin etkisi olduğunu yorumlamak mümkündür.

Diğer yandan sivil toplum kuruluşlarının katılma motivasyonu, **Till ve Schneider'in [2011]** önerisinin aksine, yoğun olarak sosyal içeriklidir ve ilerleyen yıllarda mesleki, ekolojik ve pedagojik motivasyon tabanlı pratiklerin buna ekleneceğini öngörmek mümkündür.

Projelerde tasarım ekibinin katılımı değerlendirildiğinde elde edilen bulgular aşağıda görülmektedir:

- Proje öncesinde tasarım ekibiyle iletişim büyük oranda atölyeler aracılığıyla kurulmaktadır.
- Proje öncesinde tasarım ekibi yüksek oranda proje başlatıcısı konumunda olması sebebiyle bilgi veren tarafta yer almaktadır. Uygulama sürecinde tasarım ekibi yüksek oranda sözlü bir şekilde bilgilendirilmektedir.
- Projenin başlangıcında, tasarım ve uygulama sürecinde tasarım ekibinden yüksek oranda toplantılar aracılığıyla fikir alınmakta, bazı uygulamalarda ise atölyeler düzenlenmekte ve sözlü bir şekilde fikir alınmaktadır.
- Az sayıda katılımcı, tasarım ekiplerinin katılımına dair, bilgi paylaşımının ve üretiminin ortak ve açık kaynak bir şekilde olmasının önemli olduğuna dikkat çekmiştir.

- Tasarım ekibinin proje sürecine katılma motivasyonu öncelikli olarak mesleki ve etik nedenler olmakla birlikte sosyal nedenler de etkili olabilmektedir. Ekolojik ve pedagojik nedenler ise yalnızca birer projede belirtilmiştir.
- Tasarım ekibi, diğer aktörlerle öncelikle sözlü, kimi projelerde ise toplantılar aracılığıyla iletişim kurmuştur.
- Diğer yandan ölçekli anket sonuçlarına göre, tasarım ekibinin katılımına dair süreçlerde karar alma, tasarım ve uygulama aşamalarına katılımının büyük oranda olumlu ve yeterli gerçekleştiği ancak daha da iyileştirilebileceği anlaşılmaktadır.

Katılımcı tasarım süreçlerinde, tasarımcılar ve tasarım ekipleri, ilişkileri ve güç dengelerini yöneten **[Calvo, 2022],** süreci kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir **[Murphy ve Hands, 2012; Sabiescu ve David, 2014].** Yukarıdaki bulgular kapsamında, Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde tasarım ekipleri literatürde bahsedilen rollerle büyük oranda tutarlılık göstermekte; tasarımcılar farklı kurum ve kuruluşlara bağlı olmakla birlikte her aşamada aktif olarak yer almaktadır. Bu durum tasarım ekibinin proje başlatıcısı konumunda bulunması üzerinden yorumlanabilmektedir.

Katılımcı tasarım süreçleri aktörler arasındaki güç dengesizliği önemli bir problem olarak ortaya çıkabilmektedir **[Conti, 2020; Gaudio vd. 2016].** Tüm bu süreçlerde farklı aktörlerin en aktif ve en pasif olarak katıldıkları aşamalar Tablo 4.1'de gösterilmiştir. Proje öncesinde en çok iletişim kurulan aktör yerel yönetim; başlangıç aşamasında en çok fikir alınan aktör sivil toplum kuruluşları ve tasarım ve uygulama aşamasında en aktif olarak bilgilendirilen aktör yerel halktır. Diğer yandan proje öncesinde en az iletişim kurulan aktör yerel halk; uygulama aşamasında en az fikir alınan aktör yerel yönetim ve tasarım ve uygulama aşamalarında en çok bilgilendirilen aktör sivil toplum kuruluşlarıdır. Tasarım ekibiyle ise tüm aşamalarda yoğun bir şekilde iletişim kurulmakta, bilgilendirilmekte ve ekipten fikir alınmaktadır **Tablo 3.24.** Tüm süreçlerde yerel yönetimin katılımının az olması, tasarım ekibinin katılımının ağır basması gibi sonuçların yer alması aktörler arası güç dengesizliği konularında **[Conti, 2020; Gaudio vd. 2016]** dünyadaki uygulamalarla paralellik göstermektedir. Süreçlerdeki bu dengesizliğin giderilmesi için farklı aktörlerin farklı süreçlere katılımının farklı yöntemler üzerinden teşvik edilmesinin denenmesini gerekli görülmektedir.

Tablo 3.24: Aktörlerin katılım yoğunlukları (En çok ve en az).

Aşamalar		Aktörler			
		Yerel Halk	Yerel Yönetim	Sivil Toplum Kuruluşları	Tasarım Ekibi
Öncesi	İletişim Kurulması				
	Bilgilendirilmesi				
Başlangıç	Fikir Alınması				
Tasarım					
Uygulama					
Tasarım ve Uygulama	Bilgilendirme				

	En Az		Orta		En Çok

Projelerin yerel özellikleri değerlendirildiğinde elde edilen bulgular aşağıda görülmektedir:

- Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde büyük oranda proje öncesinde ve sürecinde yerel mimarlık teknikleri ve malzemelerinin araştırıldığı tespit edilmiştir.
- Bu araştırmaların biçimsel kararların oluşturulmasında yerel verilerin dikkate değer bir düzeyde belirleyici olduğu görülmektedir.
- Projelerin önemli bir bölümünde ahşap malzeme kullanıldığı görülmekle birlikte; bu süreci metal ve OSB takip etmektedir. Taş, polikarbon, yüzey malzeme, tuğla, çelik kontrplak, vida temel, doğal bazlı yalıtım, toprak, atık, beton, lastik ve saz malzemeler geri planda kalmaktadır.
- Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde kullanılan ahşap büyük oranda geleneksel olarak tanımlanmaktadır. Toprak, saz, tuğla ve hazır yüzey malzemeler ise geri planda kalmaktadır.
- Projelerin önemli bir bölümünde yenilikçi malzeme tanımlanmamaktadır. Az sayıda katılımcı tarafından pimaş borusu, vida temel, doğal bazlı yalıtım, polikarbon, kontrplak ve bazı oyun elemanlarını yenilikçi malzeme olarak tanımlanmaktadır.
- Projelerin önemli bir bölümünde atık malzeme kullanıldığı bu malzemenin de büyük çoğunluğunu ahşap malzeme oluşturmaktadır. Az sayıda katılımcı atık malzemenin tarafından atık çini ve seramik, çesanlar, metal ve sac ve kırılan duvar parçaları olduğunu belirtmektedir.

- Projelerin büyük çoğunluğunda yerele özgü inşaat tekniklerinin kullanılmadığı görülmekte birlikte, az sayıda katılımcı, birlikte inşaat süreçlerini destekleyen tekniklerinin kullanımının ve afet yaşamış farklı ve güvenli bölgelere ait yöntemlerin önemini belirtmektedir. Bu çerçevede proje yürütücüsünün araştırmayı yürüttüğü konumun belirleyici olmaktadır.
- Projelerin önemli bir bölümünde gönüllük esasına dayanan yerel iş gücünün kullanıldığı görülmektedir.
- Az sayıda katılımcı bölgenin önemli gelir kaynakları ile ilişkili mekân üretiminde bulunmaktadır. Bu durumda yerel malzeme, yerel iş gücü ve yerel ekonomi kavramlarının birbirinden bağımsız düşünüldüğü anlaşılmaktadır.

Sosyal mimarlık pratiklerinde, yerel malzeme kullanımı katılımcılık **[Lari, Web, 45; Gribat ve Meireis, 2017]** ve çevresel sürdürülebilirlik **[Doshi, Web 46; Gribat ve Meireis, 2017; Lepik, 2010**kavramlarıyla ilişkilendirilmesi ile kritik bir arakesitte yer almaktadır. Yukarıdaki bulgular kapsamında Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde yerel malzeme, tasarım ve uygulamalara öncelik verildiği ve planlama sürecine araştırmalar üzerinden dahil edildiği görülmektedir. Buna rağmen uygulamalarda yerel malzeme kullanımı yaygın iken, yerel iş gücü ya da yerele özgü inşaat tekniklerinin daha az yaygın olduğu görülmekte, yerel işgücü katılımı gönüllülük ile sınırlı kalmakta ve aralarında güçlü bir ilişki kurulamamaktadır. Yerel ve atık malzeme seçiminde ahşap ön planda iken, doğal veya geri dönüştürülmüş diğer malzemeler çok az tercih edilmekte, yenilikçi malzeme önerileri ise tekil örneklerle sınırlı kalmaktadır. Son olarak bu uygulamalar ile yerel halka ekonomik katkı sağlanması veya bir gelir alanı yaratılması söz konusu değildir. Dünyadaki örnekler ve anlayışlar ile karşılaştırıldığında Türkiye'de yerel halkın bilgisine ve yerel inşaat tekniklerine dayanan diğer bir deyişle yerel iş gücünün ve yerel malzemenin kullanıldığı süreçlerin yaygınlaştırılması için adımlar atılması gerektiği anlaşılmaktadır. Yerel iş gücünün gönüllülük esaslı olması bu alanda önemli bir işgücü potansiyeli yaratmaktadır ve bu kapsamda kolektif bir şekilde zorlu süreçlerin atlatılması için kritik bir araç olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Projeler sonuçları değerlendirildiğinde elde edilen bulgular aşağıda görülmektedir:

- Projelerin önemli bir bölümünün öngörülen sürede tamamlandığı görülmektedir.

- Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde öngörülmeyen olumlu ya da olumsuz sonuçlara baskın bir şekilde rastlanmamakla birlikte; bu süreçte projenin kısa sürede yıkılması ve iş gücü ve bütçenin yetersizliği gibi öngörülen olumsuz sonuç olarak değerlendirme yapılırken, beklenilenden çok insana ulaşması gibi olumlu sonuçlar da belirtilmektedir.
- Projelerin büyük çoğunluğunda süreçler planlı ve resmi bir şekilde ilerlemektedir. Az sayıda katılımcı malzeme ve finansal desteğin zamanında ulaşmaması, kültürel farklılıklar ve yerel yönetimin eksikliği olumsuz olarak değerlendirmiştir. Bu çerçevede Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde dış faktörlere bağlı olarak süreç olumsuz etkilenebilmekte ancak bu durumun nadiren ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır.
- Projelerin önemli bir bölümünde Türkiye'ye özel olarak düşünülen bir süreç, nitelik, tasarım vb. gibi durumların olmadığı belirtilmektedir.
- Projelerin önemli bir bölümünde yenilikçi olarak değerlendirilen bir yaklaşım bulunmamaktadır. Bu kapsamda Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerine büyük çoğunlukla yerel odaklı ve katılımcılık odaklı yaklaşıldığı anlaşılmaktadır.
- Proje yürütücülerinin büyük çoğunlukla sonuçtan memnun kaldıkları belirtilmekle birlikte; az sayıda katılımcı, katılımcı süreçlere, malzemeye, ölçeğe, ekonomik sürdürülebilirlik ve bütçeye yönelik değişiklikler yapılması istediklerini belirtmektedir.
- Projelerin önemli bir bölümünde projelerin birbirini takip ve teşvik etmesi üzerinden değiştirici ve dönüştürücü etkinin var olduğu belirtilmektedir.
- Diğer yandan ölçekli anket sonuçlarına göre;
    - Türkiye'deki sosyal mimarlık pratikleri büyük çoğunlukla öngörülen sonuçlarına ulaşmaktadır.
    - Bu pratikler bunu destekleyici bir biçimde bireysel gerçekleştirme hedeflerine de ulaşmaktadır.
    - Projelerin önemli bir bölümünde devlet projelerine destek olumsuz olarak değerlendirilmiştir.
    - Bu projelerde yerel malzemenin ve atık malzemenin kullanım düzeyi oldukça yeterli olmakla birlikte yerel malzemenin kullanım düzeyi görece daha olumludur.

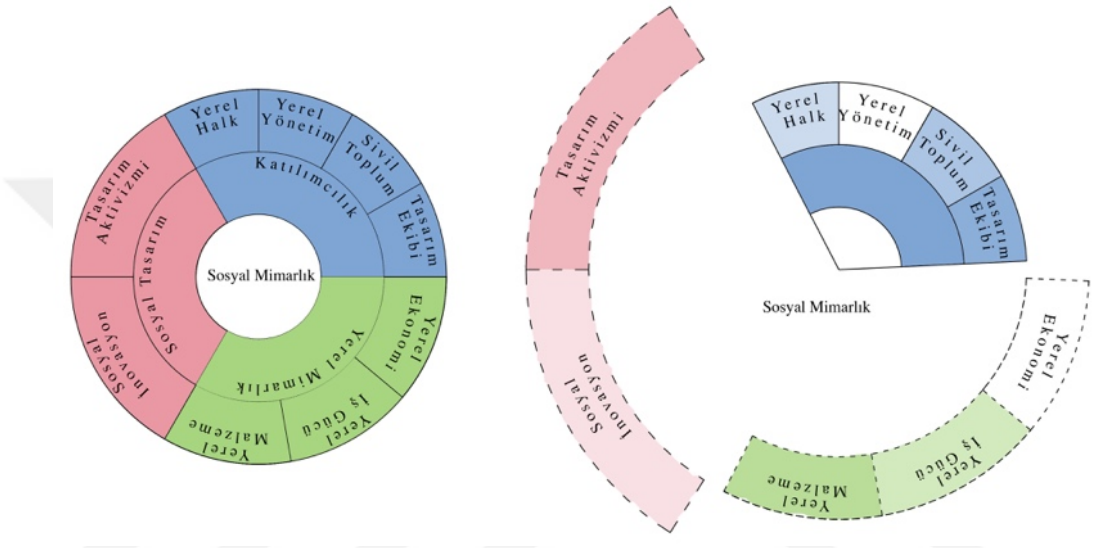
- Yerel iş gücünün ve yerel malzemenin kullanım düzeyi olumlu olmakla birlikte yerel iş gücünün kullanım düzeyi görece yüksektir.
- Projelerde fiziksel çevre verilerinin kullanım düzeyi oldukça yüksektir.
- Bu projelerin sosyal sürdürülebilirliğe katkı düzeyinin, çevresel sürdürülebilirliğe katkısından daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir.
- Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında ise, en çok fiziksel çevre verilerinin kullanımından faydalanılmakta en az ise yerel inşaat tekniklerinden yararlanılmaktadır.

Sosyal mimarlık süreçlerinde planlı ve resmi olan süreçler kadar resmi olmayan süreçler de önemlidir **[Hou, 2007; Lee, 2008**]. Bu süreçlerde, sosyal inovasyon kavramı katılımcılık ile ortak bir zeminde buluşmakta ve önemli bir yer tutmaktadır [**Manzini 2011, 2014; Yang ve Sung, 2016].** Sosyal mimarlık pratiklerinin dönüştürücü ve değiştirici etkisi ise pratiklerin yayılmaya başladığı anda başlamaktadır **[Biggs vd. 2010].** Yukarıdaki bulgular çerçevesinde Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde planlı ve resmi süreçler kapsamında ilerlendiği görülmektedir. Bu durum süreci sıradanlaştırması ile dünyadaki yaklaşımlardan farklılaşmaktadır. Diğer yandan Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde malzeme, inşaa tekniği gibi yenilikçi yaklaşımların bulunmadığı bu kapsamda dünyadaki pratiklerden geride olduğu görülmektedir. Son olarak ise Türkiye'deki sosyal mimarlık pratikleri birbirini teşvik etmesi ile dünyadaki sosyal mimarlık anlayışı ile paralellik göstermektedir **[Biggs vd. 2010]**. Bu bağlamda Türkiye'de ilk olarak, resmi olmayan süreçlerin pratiklere dahil edilmesi, inovasyon kavramı üzerinde durulması, farklı yöntem ve araçların geliştirilmesinin sağlanması önemli gereklilikler olarak belirmektedir.

Projenin sonuçlarına yönelik değerlendirmeler, Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde bütüncül bir yaklaşımın eksik olduğunu, süreçte tüm aktörlerin eşit katılımının mevcut olmadığını, yerel yönetimin ve devlet desteğinin geri planda olduğunu göstermiştir.

Tüm bu bulgulara göre Türkiye'deki sosyal mimarlık pratikleri baskın olarak katılımcılık üzerinden gerçekleştirilirken, sosyal inovasyon ve tasarım aktivizmi kavramları geri planda kalmaktadır. **Şekil 3.25'te** (solda) literatürdeki odak noktası ve ilişkileri; (sağda) Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinin literatürdeki odağı nasıl kaydırdığı gösterilmektedir. Şekilde mavi renk katılımcılığı ve alt elemanlarını, pembe

renk sosyal tasarımı ve alt elemanlarını, yeşil renk yerel mimarlığı ve alt elemanlarını temsil ederken; renklerin kendi içerisindeki opaklıkları, temel kavramların alt elemanları üzerinden değerlendirilmesini temsil etmektedir. Alan çalışması sonuçlarına dayanan bu temsil Türkiye'de katılımcılığın, sosyal mimarlık pratiklerinin merkezine yerleşirken; sosyal inovasyonun ve tasarım aktivizminin merkezden uzaklaşarak sosyal mimarlık kavramının odağından çıktığını ifade etmektedir.

Şekil 3.25: Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinin odak noktasının literatürle ilişkisi

4. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sosyal mimarlık pratikleri yoğun olarak belirli bir yöntem veya bileşen üzerine alanda odaklanmakta, bütüncül bir yaklaşım üzerinden ilerlememektedir. Sosyal mimarlık pratiklerine; sosyal tasarım ve sosyal mimarlık kavramının bileşenleri ve yöntemleri kapsamında bütünleştirici bir çerçeveden bakmak bahsi geçen pratiklerin etki alanı ve süresini artırma potansiyeline sahiptir. Bu tezin amacı Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerini bütüncül bir çerçeve kapsamında değerlendirerek, mevcut durumunu, taşıdığı potansiyellerini açığa çıkararak olası gelişim alanlarına yönelik öngörüler sunmaktır. Bu kapsamda tezde, sosyal inovasyon, tasarım aktivizmi, katılımcı mimarlık ve yerel mimarlık çerçevesindeki yaklaşımlara dayanan bir kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve sorumlu aktörler ile yapılan anketler üzerinden Türkiye'deki pratikler sorgulanmaktadır.

Türkiye'deki sosyal mimarlık pratikleri eğitim, cinsiyet eşitliği, ekonomik gibi alt amaçlara sahip olsa da temel amacı farklı sebeplerle dezavantajlı durumda olan insanlara yardım etmektir. Bu kapsamda mevcut uygulamaların temel olarak katılımcı yaklaşımlar üzerinden gerçekleştiği görülmektedir. Katılımcı yaklaşım süreçlerinde üzerinde en çok durulan aktör yerel halk iken en az odaklanılan aktör yerel yönetim olmaktadır. Bu süreçlerde baskın olarak sözlü iletişim yöntemi tercih edilmektedir. Bu pratiklerde ikinci odak noktası yerel mimarlık olmasına rağmen yerel mimarlık kapsamında baskın olarak yerel malzeme üzerinde durulmakta; yerel iş gücü ve yerel ekonomi kavramı sıklıkla geri planda kalmaktadır. Son olarak Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinde sosyal inovasyon ve tasarım aktivizmi bileşenleri yeterince ele alınmadığı görülmektedir.

Sonuçlar değerlendirildiğinde, katılımcılık kapsamında (1) Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerinin ve (2) pratiklere dahil olan aktör sayısının artacağı, (3) yöntemlerin çeşitlenerek artacağı, (4) uygulamaların kapsamı ve çeşitliliği arttıkça da katılım motivasyonunun artacağını söylemek mümkündür. İkinci olarak, dünyadaki pratiklerden ve mevcut ulusal deneyimlerden yapılan çıkarımlar ile yerel mimarlık kapsamında (1) yerel malzeme kullanımının ve (2) yerel iş gücü kullanımının artacağı, (3) yerel malzeme kullanımda yerel iş gücünün daha çok değerlendirilmeye alınacağı, (4) bu yaklaşımların yerel ekonomi kapsamında değerlendirileceği öngörülmektedir. Diğer yandan mevcut sosyal mimarlık pratiklerinde yerel yönetimin dahil olmasına

dair eksikliğin yerel yönetimlerin farklı motivasyonlarla teşvik edilmesi ve farklı yöntemlerle sürece dahil edilmesi yolu ile giderilmesi de olumlu sonuçlar doğurabilecek adımlardan biri olarak belirmektedir. Son olarak, sosyal inovasyon eksikliğinin ise süreçteki katılım yöntemlerinin ve problemlerin farklı yöntemlerle çözülmesinin teşvik edilmesi ile giderilmesi mümkün görünmektedir.

Sosyal mimarlık pratikleri özellikle problemli alanlardaki temsillerin olumlu yönde gelişmesini teşvik eden mekânsal pratikleri temsil etmektedir. Olumlu etkinin maksimum düzeyde olabilmesi için bu pratikleri bütüncül bir çerçeveden ele almak gereklidir. Bu tez çalışması sosyal mimarlık kavramına bütüncül bir çerçeve sunması ve Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerini bu çerçeve üzerinden ele almasıyla farklılaşmaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular Türkiye'deki sosyal mimarlık pratiklerindeki potansiyelleri ve eksiklikleri tespit etmesi açısından önemlidir ve sunduğu zamansal kesit ile gelecekteki sosyal mimarlık pratikleri için önemli bir bilgi birikimi sunmaktadır. Söz konusu birikim, sosyal mimarlık pratiklerine sadece katılımcılık üzerinden değil farklı bakış açılarıyla da yaklaşılmasını destekleyerek, etki alanının ve süresinin artırılmasını, dolayısıyla da sosyal, ekolojik ve ekonomik bağlamlarda daha başarılı ve uzun vadeli sonuçlar alınması yönünde önemli adımlar atılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Afrassiabi, A. H. (1985). Design Participation in the Context of Urban Renewal. Design Coalition Team: Proceedings of the International Design Participation Conference, 94-106.

Anthony Ward, ‘‘The Suppression of the Social in Design: Architecture as War’’, in Thomas A. Dutton and Lian H. Mann (eds), Reconstructing Architecture: Critical Discourses and Social Practices, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996, 27–70.

Arboleda, G., (2020) Beyond participation Rethinking Social Design 2020 January 2020 74(1):15-25
Armstrong, L., Bailey, J., Julier, G., & Kimbell, L. (2014). Social design futures: HEI research and the AHRC.

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of planners, 35(4), 216-224.

Bakış, M. K., Berk, M. G., & Akbulut, M. T. Dayanışma Mimarlığı.

Bell, B., & Wakeford, K. (2008). Expanding architecture: Design as activism.

Biggs, R., Westley, F. R., & Carpenter S. R. (2010). Navigating the back loop: Fostering social innovation and transformation in ecosystem management. Ecology and Society, 15(2), no. 9. Retrieved September 14, 2015, from .

Chen, D. -S., Cheng, L. -L., Hummels, C., & Koskinen, I. (2015). Social design: An introduction. International Journal of Design, 10(1), 1-5.

Conti, R. L., Dabaj, J., & Pascucci, E. (2020). Living through and living on?: participatory humanitarian architecture in the Jarahieh refugee settlement, Lebanon. Migration and society, 3(1), 213-221.

Cornwall, A. (2002). Making spaces, changing places: situating participation in development.

Cooper, R., (2005). Ethics and Atlrusim: What Constitutes Socially Responsible Design. Design Management Review, 10-18.

Crawford, M. (1991). Can architects be socially responsible?. Out of site: A social criticism of architecture, 27-45.

Davidoff , Paul Advocacy and Pluralism in Planning

Del Gaudio, C., Franzato, C., & Oliveira, A. (2016). Sharing design agency with local partners in participatory design. International Journal of Design, 10(1), 53-64.

Gaudio, C. D., Franzato, C., & Oliveira, A. J. D. (2016). Hope against hope: tackling social design. Journal of Design Research, 14(2), 119-141.
Ehn, P., Participation in Design Things 2008

Erlhoff, M., & Marshall, T. (Eds.). (2008). Design dictionary: perspectives on design terminology. De Gruyter.

Fisher, T. (2008). Public-interest architecture: A needed and inevitable change. Expanding architecture: Design as activism, 8-13.

Calvo, M., Galabo, R., Owen, V., Cruickshank, L., & Sara, R. (2022). Strategies and tactics of participatory architecture.

Gamez, L. S. J., Rogers S., (2008) How to expand architecture design as activism expanding architecture introduction

Gribat, N., & Meireis, S. (2017). A critique of the new 'social architecture' debate: Moving beyond localism, developmentalism and aesthetics. City, 21(6), 779–788.

Günenç, Ö. F. (2024). Mimarlar ve İnsani Yardım. İDEALKENT, 16(44), 609-640.

Habraken, N. J. (2021). Supports: an alternative to mass housing. Routledge.

Harvey, D., (2006) Sosyal Adalet ve Şehir. (M. Moralı, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları

Hou, J., & Kinoshita, I. (2007). Bridging community differences through informal processes: Reexamining participatory planning in Seattle and Matsudo. Journal of planning education and research, 26(3), 301-314.

Kanji, N., & Greenwood, L. (2001). Participatory approaches to research and development in IIED: Learning from experience. IIED.

Jacobs, J. (1961). Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı, çev. *Doğan. İstanbul: Metis Yayınları*.

Jeff Hou 2005.

Jenkins, P., Milner, J., & Sharpe, T. (2009). A brief historical review of community technical aid and community architecture. Routledge.

Julier, G. (2013). From design culture to design activism. *Design and Culture*, *5*(2), 215-236.

Julier, G., (2017) Consultant social design, austerity and citizenry, City, 21:6, 813-821, DOI: 10.1080/13604813.2017.1412203

Julier, G., & Kimbell, L. (2019). Keeping the system going: Social design and the reproduction of inequalities in neoliberal times. Design Issues, 35(4), 12-22.

Jones, P., & Card, K. (2011). Constructing “Social Architecture”: The Politics of Representing Practice. Architectural Theory Review, 16(3), 228–244.

Kim, S., Lee, J., (2019) Citizen Participation, Process, and Transparency in Local Government: An Exploratory Study 47(4):1020-1041

Kimbell, L. (2021). Logics of social design.

Koskinen, I., & Hush, G. (2016). Utopian, molecular and sociological social design. International Journal of Design, 10(1), 65-71.

Lee, Y. (2008). Design participation tactics: the challenges and new roles for designers in the co-design process. Co-design, 4(1), 31-50.

Lefebvre, H. (2015) Şehir Hakkı (I. Ergüden Çev.) Sel Yayıncılık

Lepik. Andres (2010). Small Scale, Big Chance: New Architecture of Social Engagement /Museum of Modern Art, New York

Lopez, H.,Gonçalvez, J., Rocco, R., Dabrowski M., (2024). Spatial Justice Evaluation Thessaloniki. PUBLISHED BY TU DELFT OPEN PUBLISHING | DELFT UNIVERSITY OF TECHNOLOGY, THE NETHERLANDS

Luck, R. (2018). Participatory design in architectural practice: Changing practices in future making in uncertain times. *Design Studies*, *59*, 139-157.

Manzini, E., & Rizzo, F. (2011). Small projects/large changes: Participatory design as an open participated process. CoDesign, 7(3–4), 199–215.

Manzini, E. (2011). The new way of the future: Small, local,open and connected. Social Space, 100-105.

Manzini, E. (2014). Making things happen: Social innovation and design. Design Issues, 30(1), 57-66.

Manzini, E. (2015). Design, when everybody designs: An introduction to design for social innovation. MIT press.

Margolin, V. (2009). Design in history. *Design Issues*, *25*(2), 94-105.

Markussen, T. (2011). The Disruptive Aesthetics of Design Activism: Enacting Design Between Art and Politics. Design Issues, 29, 38-50.

Marres, N., & Lezaun, J. (2011). Materials and devices of the public: an introduction. Economy and Society, 40(4), 489–509.

Melles, G., de Vere, I., & Misic, V. (2011). Socially responsible design: thinking beyond the triple bottom line to socially responsive and sustainable product design. *CoDesign*, *7*(3-4), 143-154.

Miller, J. (2017). Redefining humanitarian architecture with complexity in mind: Moving toward a new practice. In 105th ACSA Annual Meeting Proceedings.

Miraftab, F. (2004). Making neo-liberal governance: the disempowering work of empowerment. International Planning Studies, 9(4), 239–259.

Nold, C., Kaszynska, P., Bailey, J., & Kimbell, L. (2022). Twelve potluck principles for social design. Discern: International Journal of Design for Social Change, Sustainable Innovation and Entrepreneurship, 3(1), 31-43.

Öksüz B. K.&Sağlam K. (2024). Exploring the regenerative capacity of architecture in the Anthropocene era through Anna Heringer's architecture. LivenARCH+ Journal, 1(2): 190-204.

Papanek, V. (1972). *Design for the real world: Making to measure*. Thames and Hudson.

Pawar, A., & Redström, J. (2015). Publics, participation and the making of the Umeå pantry. International Journal of Design, 10(1), 73-84.

Puri, S. K., Byrne, E., Nhampossa, J. L., & Quraishi, Z. B. (2004, July). Contextuality of participation in IS design: a developing country perspective. In Proceedings of the eighth conference on Participatory design: Artful integration: interweaving media, materials and practices-Volume 1 (pp. 42-52).

Ravina, D. V., Shih, R. R. L., & Medvegy, G. (2018). Community architecture: The use of participatory design in the development of a community housing project in the Philippines. Pollack Periodica, 13(2), 207-218.

Richter, A., Göbel, H. K., & Grubbauer, M. (2017). Designed to improve? The makings, politics and aesthetics of ‘social’ architecture and design. City, 21(6), 769–778.

Robert Venturi Las vegas’tan öğrendiklerimiz (kitap

Robertson, T., & Simonsen, J. (2012). Challenges and Opportunities in Contemporary Participatory Design. Design Issues, 28(3), 3–9.

Rocco, R., & Newton, C. (Eds.) (2022). A Manifesto for the Just City: 2021 Edition. TU Delft OPEN Publishing.

Miraftab, F. (2022). Insurgent practices of hope & care for humane urbanism. In *A Manifesto for the Just City* (pp. 36-39). TU Delft.

Rodil, K., Winschiers-Theophilus, H., & Jensen, K. L. (2012). Enhancing Cross-Cultural Participation through Creative Visual Exploration. In Proceedings of Participatory Design Conference (pp.81-90).

Rowe, G., & Frewer, L.J. (2004). Evaluating public-participation exercises: A research agenda. Journal of Science, Technology & Human Values, 29(4), 512–556.

Rudofsky, B. (1987). Architecture without architects: a short introduction to non-pedigreed architecture. UNM Press.

Rydin, Y., & Pennington, M. (2000). Public participation and local environmental planning: the collective action problem and the potential of social capital. Local environment, 5(2), 153-169.

Sabiescu, A. G., & Memarovic, N. (2013). Participatory Design for Cultural Representation: a cultural transparency perspective. In Human-Computer Interaction–INTERACT 2013: 14th IFIP TC 13 International Conference, Cape Town, South Africa, September 2-6, 2013, Proceedings, Part IV 14 (pp. 611-618). Springer Berlin Heidelberg.

Sabiescu, A. G., David, S., van Zyl, I., & Cantoni, L. (2014, October). Emerging spaces in community-based participatory design: reflections from two case studies. In Proceedings of the 13th Participatory Design Conference: Research Papers-Volume 1 (pp. 1-10).

Sanders, E. B. N., & Stappers, P. J. (2008). Co-creation and the new landscapes of design. *Co-design*, *4*(1), 5-18.

Sanoff, H. (2005). "Community participation in riverfront development." CoDesign 1, no. 1: 61-78.

Sanoff, H. (2010). Democratic design: Participation case studies in urban and small town environments.

Sanoff, H. (2021). Participatory design: a historical perspective. Journal of arts & architecture research studies, 2(3), 12-21.

Sara, R., Jones, M., & Rice, L. (2021). Austerity urbanism: connecting strategies and tactics for participatory placemaking. CoDesign, 17(4), 493-509.

Schneider, T. (2013). The paradox of social architectures. In *Use Matters* (pp. 249-263). Routledge.

Skinner, S. (1997). Building Community Strengths: A Resource Book on Capacity Building. Community Development Foundation. ISBN: 0 902406 78 7

Tasan-Kok, T & Vranken, J. (2011). Handbook for Multilevel Urban Governance in Europe: Analysing Participatory Instruments for Integrated Urban Development. European Urban Knowledge Network.

Schneider, T., & Till, J. (2009). Beyond discourse: Notes on spatial agency. Footprint, 97-112.

Thorpe, A., & Gamman, L. (2011). Design with society: why socially responsive design is good enough. CoDesign, 7(3–4), 217–230.

Tonkinwise, C. (2015). Is social design a thing. The social design reader, 9-16.

Tonkiss, F., 2017; Socialising Design? From consumption to production City, 21:6 872- 882

Turner, J. F., & Fichter, R. (1972). Freedom to build: dweller control of the housing process. (No Title).

Tromp, N., & Vial, S. (2023). Five components of social design: A unified framework to support research and practice. Design Journal, 26(2), 210-228.

van de Poel, I., Secomandi, F., Abraham, E., van Uffelen, N., Feenstra, M., Liem, C., Melnyk, A., Rocco, R., & Moreno Inglés, A. (2024). White Paper: Design for Justice. Delft Design for Values Institute.

Van der Velden, M. (2010). Design for the contact zone. In *Proceedings: Cultural Attitudes towards Communication and Technology* (pp. 1-18). Perth: Murdoch University.

Veiga, I., & Almendra, R. (2014). Social design principles and practices.

Yang, C. F., & Sung, T. J. (2016). Service design for social innovation through participatory action research. International Journal of Design, 10(1), 21-36.

Wang, W., Bryan-Kinns, N., & Ji, T. (2016). Using community engagement to drive co-creation in rural China. International Journal of Design, 10(1), 37-52.

Wates, N. (2008). The Community Planning Event Manual - How to use Collaborative Planning and Urban Design Events to Improve your Environment.London: Earthscan. Whiteley, N. (1994). Design for Society.

Willcocks, M. (2017). Building social? More like designing to afford contestation. City, 21(6), 822-835.

Winschiers-Theophilus, H., Chivuno-Kuria, S., Kapuire, G. K., Bidwell, N. J., & Blake, E. (2010, November). Being participated: a community approach. In Proceedings of the 11th Biennial Participatory Design Conference (pp. 1-10).

Wilcox, D. (1994). The Guide to Effective Participation (Partnership Books, Brighton, Sussex)

Wolf, M., Söbke, H. & Wehking, F. (2020). Mixed Reality Media-Enabled Public Participation in Urban Planning. Springer Nature in Augmented Reality and Virtual Reality, Changing Realities in a Dynamic World.

Wulz, F. (1986). The concept of participation. Design Studies, 7(3), 153–162.

Web 1: http://www.winterhouseinstitute.org (Erişim tarihi: 02.08.2024)

Web 2: https://tribunemag.co.uk/2022/03/lucas-aerospace-plan-1976-socially-useful-work-green-new-deal-manufacturing (Erişim tarihi: 02.08.2024)

Web 3: https://www.archdaily.com/348692/heineken-wobo-when-beer-met-architecture (Erişim tarihi: 02.08.2024)

Web 4: http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=409&RecID=4181 (Erişim tarihi: 02.08.2024)

Web 5: https://yapidergisi.com/konut-insa-etme-ozgurlugu-john-f-c-turner/ (Erişim tarihi: 04.08.2024)

Web 6: https://xxi.com.tr/i/walterin-yolu (Erişim tarihi: 04.08.2024)

Web 7: https://www.youtube.com/watch?v=0JbqJNAUOR8 (Erişim tarihi: 05.08.2024)

Web 8: https://www.designingbuildings.co.uk/wiki/Segal_Method (Erişim tarihi: 06.08.2024)

Web 9: https://livesretold.co.uk/rod-hackney (Erişim tarihi: 01.08.2024)

Web 10: https://www.kerearchitecture.com/work/building/gando-primary-school-3 (Erişim tarihi: 07.08.2024)

Web 11: https://www.archdaily.com/785955/primary-school-in-gando-kere-architecture (Erişim tarihi: 07.08.2024)

Web 12: https://arquitecturaviva.com/works/escuela-primaria-de-gando-10 (Erişim tarihi: 10.08.2024)

Web 13: https://www.infrahub.africa/case-studies/gando-primary-school (Erişim tarihi: 10.08.2024)

Web 14: https://www.dezeen.com/2017/10/17/movie-diebedo-francis-kere-gando-school-burkina-faso-interview-video/ (Erişim tarihi: 26.08.2024)

Web15: https://www.moma.org/interactives/exhibitions/2010/smallscalebigchange/projects/primary_school.html (Erişim tarihi: 04.09.2024)

Web 16: https://www.uma-archdesign.com/primary-school-gando-burkina-faso-francis-kr (Erişim tarihi: 04.09.2024)

Web 17: https://www.youtube.com/watch?v=MD23gIlr52Y (Erişim tarihi: 04.09.2024)

Web 18: https://www.archdaily.com/51664/handmade-school-anna-heringer-eike-roswag (Erişim tarihi: 12.09.2024)

Web 19: https://www.zrs.berlin/en/project/meti-school-handmade/ (Erişim tarihi: 14.09.2024)

Web 20: https://www.anna-heringer.com/projects/meti-school-bangladesh/)) (Erişim tarihi: 16.09.2024)

Web 21: http://muf.co.uk/portfolio/altab-ali-park/ (Erişim tarihi: 17.09.2024)

Web 22: https://www.youtube.com/watch?v=HRGF0ys5fls (Erişim tarihi: 03.10.2024)

Web 23: http://muf.co.uk/portfolio/camel-road-playground-2022/ (Erişim tarihi: 21.10.2024)

Web 24: https://createlondon-org.translate.goog/event/camel-road-playgarden/?_x_tr_sl=auto&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=tr (Erişim tarihi: 24.10.2024)

Web 25: https://www.aplayfulcity.com (Erişim tarihi: 02.11.2024)

Web 26: https://www.instagram.com/p/C8Hy0EpqfcC/ (Erişim tarihi: 06.11.2024)

Web 27: http://www.internationaldesignclinic.org/vendingeducation-1 (Erişim tarihi: 06.11.2024)

Web 28: https://anupamakundoo.com/portfolio-item/volontariat/ (Erişim tarihi: 07.11.2024)

Web 29: https://www.whereisthenorth.com/article/anupama-kundoo-building-modern-designs-traditionally (Erişim tarihi: 11.11.2024)

Web 30: https://urbannext.net/volontariat-homes-homeless-children/ (Erişim tarihi: 13.11.2024)

Web 31: https://www.archnet.org/sites/15691 (Erişim tarihi: 14.11.2024)

Web 32: https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/kamanar-secondary-school (Erişim tarihi: 14.11.2024)

Web 33: https://archello.com/project/cem-kamanar (Erişim tarihi: 12.12.2024)

Web 34: https://arquitecturaviva.com/works/secondary-school-in-thionck-essyl (Erişim tarihi: 12.12.2024)

Web 35: https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/community-spaces-rohingya-refugee-response (Erişim tarihi: 12.12.2024)

Web 36: https://www.archnet.org/sites/20938 (Erişim tarihi: 13.12.2024)

Web 37: https://architexturez.net/doc/az-cf-226474 (Erişim tarihi: 13.12.2024)

Web 38: https://www.futurarc.com/project/architecture-of-refuge-rohingya/ (Erişim tarihi: 13.12.2024)

Web 39: https://www.archdaily.com/974618/jadgal-elementary-school-daaz-office (Erişim tarihi: 14.12.2024)

Web 40: https://www.architecture.com/awards-and-competitions-landing-page/awards/riba-international-awards/2024/jadgal-elementary-school?srsltid=AfmBOor-pt74o1B2uRc8AFGoPQVTqiO5l4EFxeUXy92bhn3xqaFyaPNV (Erişim tarihi: 14.12.2024)

Web 41: https://www.archdaily.com/949364/fass-school-and-teachers-residences-toshiko-mori-architect?ad_medium=office_landing&ad_name=article (Erişim tarihi: 14.12.2024)

Web 42 : https://www.theplan.it/eng/award-2022-Education/an-oval-shaped-fass-school-and-teachers-residence-in-remote-senegal-toshiko-mori-architect (Erişim tarihi: 15.12.2024)

Web 43: https://www.spatialagency.net (Erişim tarihi: 15.12.2024)

Web 44: https://www.youtube.com/watch?v=NAWdvYgHMXs (Erişim tarihi: 16.12.2024)

Web 45: https://www.dezeen.com/2023/04/27/riba-royal-gold-medal-yasmeen-lari-interview/ (Erişim tarihi: 16.12.2024)

Web 46: https://urbandesignlab.in/remembering-the-legacy-of-renowned-architect-bvdoshi/?srsltid=AfmBOoqmoaxmuqhLlDNKCc4O7MGW5DYXIoG7JlErl5bM6P-wAVPGgiT (Erişim tarihi: 19.12.2024)

Web 47: https://www.re-thinkingthefuture.com/know-your-architects/a12299-lessley-lokko-ideology-and-philosophy/ (Erişim tarihi: 19.12.2024)

Web 48: https://www.archdaily.com/1012351/champion-of-equity-and-inclusion-lesley-lokko-receives-the-2024-riba-royal-gold-medal?ad_campaign=normal-tag (Erişim tarihi: 19.12.2024)

Web 49: https://duzceumutatolyesi.wordpress.com (Erişim tarihi: 10.06.2025)

Web 50: https://meskenbuhrani.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/02/mimarlc4b1k_1978_izmit.pdf (Erişim tarihi: 10.06.2025)

Web 51: https://artigercek.com/makale/alternatif-bir-kent-olabilir-mi-274465 (Erişim tarihi: 11.06.2025)

Web 52: https://unhabitat.org/sites/default/files/download-manager-files/Module%206%20-%20Annexure%20E%20case%20study%20Medellin.pdf (Erişim tarihi: 11.06.2025)

Web 53: https://www.urbantactics.org/projets/civic-lab/ (Erişim tarihi: 12.06.2025)

Web 54: https://assemblestudio.co.uk/projects/baltic-street-adventure-playground (Erişim tarihi: 13.06.2025)

Web 55: https://www.archdaily.com/950681/anandaloy-center-studio-anna-heringer (Erişim tarihi: 13.06.2025)

Web 56: https://www.climate-design.org/ilimaprimaryschool (Erişim tarihi: 14.06.2025)

Web 57: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/cekmece-topluluk-merkezi/ (Erişim tarihi: 14.06.2025)

Web 58: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/superkerpic-cocuk-kitapligi/ (Erişim tarihi: 15.06.2025)

Web 59: https://bantmag.com/afet-yuva-project-roportaj/ (Erişim tarihi: 15.06.2025)

Web 60: https://www.arkitera.com/haber/japonyadaki-afet-bolgelerindeki-komunite-merkezi-konseptini-turkiyeye-tasiyan-girisim/ (Erişim tarihi: 15.06.2025)

Web 61: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/afet-sonrasi-topluluk-merkezleri/ (Erişim tarihi: 15.06.2025)

Web 62: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/camlica-ilkokulu-oyun-alani/ (Erişim tarihi: 16.06.2025)

Web 63: https://www.arkitera.com/haber/acil-korona-mekanlari-agindan-acik-cagri/ (Erişim tarihi: 16.06.2025)

Web 64: https://fada.mef.edu.tr/Portfolio/asma-kat (Erişim tarihi: 17.06.2025)

Web 65: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/peyzaj-calismasi-i/ (Erişim tarihi: 17.06.2025)

Web 66: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/peyzaj-calismasi-ii/ (Erişim tarihi: 17.06.2025)

Web 67: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/peyzaj-calismasi-iii/ (Erişim tarihi: 17.06.2025)

Web 68: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/3-selim-ilkokulu-oyun-alani/ (Erişim tarihi: 18.06.2025)

Web 69: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/pembeviran-bahce-ve-oyun-alani/ (Erişim tarihi: 18.06.2025)

Web 70: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/ketenci-yenileme-ve-bahce/ (Erişim tarihi: 18.06.2025)

Web 71: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/darica-acik-derslik-ve-bostan/ (Erişim tarihi: 18.06.2025)

Web 72: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/yirca-sabunevi/ (Erişim tarihi: 18.06.2025)

Web 73: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/gullu-acik-derslik-ve-oyun-parkuru/ (Erişim tarihi: 18.06.2025)

Web 74: https://www.arkiv.com.tr/proje/durak-ovacik/5735 (Erişim tarihi: 18.06.2025)

Web 75: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/kadin-ve-cocuk-mekanlari-i/ (Erişim tarihi: 19.06.2025)

Web 76: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/kadin-ve-cocuk-mekanlari-ii/ (Erişim tarihi: 19.06.2025)

Web 77: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/kadin-ve-cocuk-mekanlari-iii/ (Erişim tarihi: 19.06.2025)

Web 78: https://www.nilufer.bel.tr/kategoriler/tesisler/spor-tesisleri/oyun-engel-tanimaz-parki?/niluferbelediyesi-365-oyun_engel_tanimaz_parki (Erişim tarihi: 19.06.2025)

Web 79: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/olcek-11-zefre/ (Erişim tarihi: 19.06.2025)

Web 80: https://herkesicinmimarlik.org/calismalar/olcek-1-1-hiu/ (Erişim tarihi: 19.06.2025)

Wb 81: https://www.arkitera.com/haber/rio-olimpiyatlarinin-kentsel-donusum-boyutu/ (Erişim tarihi: 19.06.2025)

Web 82: https://www.archdaily.com/941202/architecture-in-the-periphery-teaching-women-to-build-houses-in-brazil (Erişim tarihi: 20.06.2025)

ÖZGEÇMİŞ

Simanur Çetin, 2016 yılında başladığı Gebze Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümünden 2022 yılında mezun oldu. 2024 yılında başladığı Düzce Üniversitesi araştırma görevliliğini sürdürmektedir. 2022 yılında başladığı Gebze Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalındaki yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

TEZ ÇALIŞMASI KAPSAMINDA YAPILAN YAYINLAR

Çetin, S., Tarçın Turgay, Z. (2025), “Sosyal Tasarımın Afet Sonrası Müdahalelerdeki Kullanım Potansiyellerinin Değerlendirilmesi”, XIV. International Sinan Symposium, Trakya Üniversitesi, Edirne, Türkiye, 17-18 Nisan.

EKLER

Ek-A: Etik Kurulu Onay Belgeleri

T.C.
GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Sayı : E-43633178-199-182803 15.01.2025
Konu : İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Simanur ÇETİN()

Sayın Simanur ÇETİN

İlgi : 08.01.2025 tarihli ve E-182075 sayılı yazınız.

İlgi yazıya istinaden yapmış olduğunuz başvuru, Üniversitemiz İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 14.01.2025 tarih ve 2025/02-03 oturum sayılı toplantısında incelenmiş ve değerlendirilmiştir. "Sosyal Mimarlık- Neoliberal Mimarlık Arakesitinde Var Olma Potansiyellerine Dair Araştırma" konulu araştırma kapsamında kullanacağınız belgelerin etik açısından bir sakıncası olmamakla birlikte, tarafınıza iletilen bu yazıyı "Etik Uygunluk" belgesi niteliğinde değerlendirmenizi rica ederim.

Prof.Dr. Mahmut DURMUŞ
Başkan

Ek:İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Kararı (1 Adet)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu :BSABANA58P Pin Kodu :96162 Belge Takip Adresi :
Adres:GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, İnsan Araştırmaları Etik Kurulu, 41400, Gebze/KOCAELİ
Telefon:+90 262 605 (10 00) Faks:+90 262 653 84 90
Elektronik Ağ:www.gtu.edu.tr
Bilgi için: Şeyma Gürel Dalkıran
Unvanı: Raportör

Ek-B: Anket Soruları

T.C. GEBZE TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ- MİMARLIK ANABİLİM DALI

BİNA BİLGİSİ PROGRAMI

Yüksek Lisans Tezi

Anket Formu

Bu form Gebze Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Bina Bilgisi Programı kapsamında Dr. Öğr. Üyesi Zeynep TARÇIN TURGAY yürütücülüğünde hazırlanan "Sosyal Mimarlık- Neoliberal Mimarlık Arakesitinde Varolma Potansiyellerine Dair Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinin alan çalışması verilerini toplamak amacıyla hazırlanmıştır.

Anket süresi ortalama 45 dakikadır. Bu formdan elde edilecek veriler isimsiz olarak değerlendirilecek ve sunulacaktır. Katılımcıların adı ve soyadı bilgileri yalnızca bilimsel araştırma etiği gerekliliği nedeniyle bu onay formunda yer almak üzere kayda alınmaktadır.

Katılımlarınız için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Simanur Çetin

Tarih: Saat:

KATILIMCI BİLGİLERİ

Ad, Soyad: Eğitim Durumu:

Yaş: Mesleği:

Cinsiyet:

"Bu çalışmaya kendi isteğimle katıldığımı, bu formdan elde edilen bilgilerin bu yüksek lisans tezi kapsamında kullanılmasını onayladığımı beyan ederim."

İmza:

Katılımcı Numarası:

ANKET SORULARI

Bu bölümde projenin genel bilgileri ile ilgili sorular yer almaktadır.

1. Projenizin adı nedir?
2. Projeniz hangi yıllar arasında gerçekleşti?
3. Proje herhangi bir kişiye/kuruma/topluluğa karşı yasal olarak sorumlu muydu? Cevabınız evet ise bu kişi/kurum/topluluk kimdi/neydi?
4. Siz projeyi kime karşı sorumlu hissederek yaptınız?
5. Projenin hedeflenen mekânsal ölçeği neydi? (Kent mobilyası, bina, mahalle, vb.) ve bu ölçekte bir sonuç ürün üretti mi?
6. Projede dahil olunması veya katkı sunulması hedeflenen bir devlet politikası var mıydı?
7. Projenizin öngörülen sonuçları nelerdi?

Bu bölümde projenin sizin için anlamına dair sorular yer almaktadır.

1. Projeye başlama nedeniniz nedir? (Etik, mesleki, pedagojik, sosyal ekolojik, politik, vb.)
2. Projenizi gerçekleştirme hedefiniz neydi?
3. Projenizi bir kelime ile tanımlayacak olsanız nasıl tanımlardınız? Kısaca açıklayınız.
4. Projeniz sizin için ne ifade ediyor? Kısaca açıklayınız.
5. Projeniz adalet kavramıyla ilişkili midir? Kısaca açıklayınız.
6. Projeniz çevresel/ekolojik sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkili midir? Kısaca açıklayınız.
7. Projeniz sosyal sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkili midir? Kısaca açıklayınız.
8. Projenizde herhangi bir duruma, olaya ya da sisteme eleştiri mevcut mu? Kısaca açıklayınız.
9. Projenizi sosyal mimarlık olarak tanımlar mısınız? Cevabınız evet ise sizce sosyal mimarlık nedir?

Bu bölümde projenin katılımcı paydaşları ile ilgili sorular yer almaktadır.

1. Projenizde hangi aktörler/paydaşlar yer aldı? (Mimar, belediye, yerel halk vb.)
2. Projenin planlanmasında mevcut sosyal bağlardan yararlanıldı mı? Yararlanıldıysa hangileri ve nasıl kısaca açıklayınız. (Örneğin: İki aktörün zaten birbirini tanıyor olması.)
3. Sürece ekonomik olarak katkıda bulunan yan aktörler var mıydı? Bağış, malzeme yardımı vb. Kısaca açıklayınız.
4. Projede tüm aktarılan ortak katılım süreçlerinde iletişim ve iş birliğini artırmak için kullandığınız bir yöntem var mıydı?

Bu bölümde projenin <u>kullanıcılarının</u> katılımı ile ilgili sorular yer almaktadır.

1. Proje öncesinde yerel halkla nasıl iletişim/bağlantı kuruldu?
2. Proje öncesinde yerel halk bilgilendirildi mi? Bilgilendirildiyse nasıl? (Yerel gazete, duyuru, sözlü, yazılı vb.)
3. Projenin başlangıcında yerel halktan fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
4. Projenin tasarım sürecinde yerel halktan fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
5. Projenin uygulanma sürecinde yerel halktan fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
6. Proje tasarım ve uygulama süreçlerinde yerel halk bilgilendirildi mi? Bilgilendirildiyse nasıl? (Yerel gazete, duyuru, sözlü, yazılı vb.)
7. Yerel halkın süreçlere dahil olması için kullandığınız özel metotlarınız var mıydı?
8. Proje süreci yerel halktan fikir alma süreci onlara sunulan tercihler üzerinden mi yapıldı yoksa kendileri farklı fikirlerini ifade mi ettiler?
9. Yerel halkın proje sürecine katılma motivasyonu sizce neydi? Etik, mesleki, pedagojik, sosyal ekolojik, politik, vb.
10. Proje sürecinde yerel halkın diğer aktörlerle belirli bir ortak hedefi var mıydı?
11. Proje sürecinde yerel halkın diğer aktörlerle iletişimi nasıl sağlandı?
12. Proje sürecinde yerel halkın karar alma aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
13. Proje sürecinde yerel halkın tasarım aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
14. Proje sürecinde yerel halkın uygulama aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
15. Proje sürecinde yerel halkın fikirlerinin sonuç ürüne yansıma düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
16. Proje sürecinde yerel halkın söz hakkını önceleyen bir yol izlendiğini düşünüyor musunuz? Kısaca açıklayınız.
17. Proje sürecine yerel halkın katılımı ile ilgili belirtmek istediğiniz özel bir süreç, nitelik, deneyim, olay, teknik, vb. var mı?

ölümde projenin <u>yerel yönetimin</u> katılımı ile ilgili sorular yer almaktadır.

1. Proje öncesinde yerel yönetimle nasıl iletişim/bağlantı kuruldu?
2. Proje öncesinde yerel yönetim bilgilendirildi mi? Bilgilendirildiyse nasıl? (Yerel gazete, duyuru, sözlü, yazılı vb.)
3. Projenin başlangıcında yerel yönetimden fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
4. Projenin tasarım sürecinde yerel yönetimden fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
5. Projenin uygulanma sürecinde yerel yönetimden fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
6. Proje tasarım ve uygulama süreçlerinde yerel yönetim bilgilendirildi mi? Bilgilendirildiyse nasıl? (Yerel gazete, duyuru, sözlü, yazılı vb.)
7. Yerel yönetimin süreçlere dahil olması için kullandığınız özel metotlarınız var mıydı?
8. Yerel yönetimin proje sürecine katılma motivasyonu sizce neydi? Etik, mesleki, pedagojik, sosyal ekolojik, politik, vb.
9. Proje sürecinde yerel yönetimin diğer aktörlerle belirli bir ortak hedefi var mıydı?
10. Proje sürecinde yerel yönetimin diğer aktörlerle iletişimi nasıl sağlandı?
11. Proje sürecinde yerel yönetimin karar alma aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
12. Proje sürecinde yerel yönetimin tasarım aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
13. Proje sürecinde yerel yönetimin uygulama aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
14. Proje sürecine yerel yönetimin katılımı ile ilgili belirtmek istediğiniz özel bir süreç, nitelik, deneyim, olay, teknik, vb. var mı?

Bu bölümde projenin <u>sivil toplum kuruluşlarının</u> katılımı ile ilgili sorular yer almaktadır.

1. Proje öncesinde sivil toplum kuruluşlarıyla nasıl iletişim/bağlantı kuruldu?
2. Proje öncesinde sivil toplum kuruluşları bilgilendirildi mi? Bilgilendirildiyse nasıl? (Yerel gazete, duyuru, sözlü, yazılı vb.)
3. Projenin başlangıcında sivil toplum kuruluşlarından fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
4. Projenin tasarım sürecinde sivil toplum kuruluşlarından fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
5. Projenin uygulanma sürecinde sivil toplum kuruluşlarından fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
6. Proje tasarım ve uygulama süreçlerinde sivil toplum kuruluşları bilgilendirildi mi? Bilgilendirildiyse nasıl? (Yerel gazete, duyuru, sözlü, yazılı vb.)
7. Sivil toplum kuruluşlarının süreçlere dahil olması için kullandığınız özel metotlarınız var mıydı?
8. Sivil toplum kuruluşlarının proje sürecine katılma motivasyonu sizce neydi? Etik, mesleki, pedagojik, sosyal ekolojik, politik, vb.
9. Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının diğer aktörlerle belirli bir ortak hedefi var mıydı?
10. Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının diğer aktörlerle iletişimi nasıl sağlandı?
11. Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının karar alma aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
12. Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının tasarım aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
13. Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının uygulama aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
14. Proje sürecine sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile ilgili belirtmek istediğiniz özel bir süreç, nitelik, deneyim, olay, teknik, vb. var mı?

Bu bölümde projenin <u>tasarım ekibinin</u> katılımı ile ilgili sorular yer almaktadır.

1. Proje öncesinde tasarım ekibi ile nasıl iletişim/bağlantı kuruldu?
2. Tasarım ekibi hangi tür (akademi, özel sektör, yerel yönetim vb.) kurum veya kuruluşlara bağlıydı?
3. Proje öncesinde tasarım ekibi bilgilendirildi mi? Bilgilendirildiyse nasıl? (Yerel gazete, duyuru, sözlü, yazılı vb.)
4. Projenin başlangıcında tasarım ekibinden fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
5. Projenin uygulanma sürecinde tasarım ekibinden fikir alındı mı? Alındıysa nasıl? (Anket, görüşme, toplantı vb.)
6. Proje uygulama süreçlerinde tasarım ekibi bilgilendirildi mi? Bilgilendirildiyse nasıl? (Yerel gazete, duyuru, sözlü, yazılı vb.)
7. Tasarım ekibinin süreçlere dahil olması için kullandığınız özel metotlarınız var mıydı?
8. Tasarım ekibinin proje sürecine katılma motivasyonu sizce neydi? Etik, mesleki, pedagojik, sosyal ekolojik, politik, vb.
9. Proje sürecinde tasarım ekibinin diğer aktörlerle belirli bir ortak hedefi var mıydı?
10. Proje sürecinde tasarım ekibinin diğer aktörlerle iletişimi nasıl sağlandı?
11. Tasarım ekibinde bir sorumlu mimar var mıydı?
12. Tasarım ekibinin sorumlu mimarının sorumluluklarını yerine getirme düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
13. Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının karar alma aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
14. Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının tasarım aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
15. Proje sürecinde sivil toplum kuruluşlarının uygulama aşamasına katılım düzeyini nasıl değerlendirirsiniz? (1-7 arası)
16. Proje sürecine sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile ilgili belirtmek istediğiniz özel bir süreç, nitelik, deneyim, olay, teknik, vb. var mı?

Bu bölümde projenin sonuçlarının değerlendirilmesine yönelik sorular yer almaktadır.

1. Proje öngörülen sürede tamamlandı mı? Uzadıysa nedenlerini kısaca açıklayınız.
2. Projenizin öngörülen sonuçlarına ne kadar ulaştığını değerlendiriniz. (1-7 arası)
3. Projenizin öngörülmeyen olumlu/olumsuz sonuçları oldu mu? Olduysa kısaca açıklayınız.
4. Projenin sizin bireysel gerçekleştirme hedeflerinize ne kadar ulaştığını değerlendiriniz. (1-7 arası)
5. Projenin hedeflenen devlet politikalarına dahil olma/katkı sunma düzeyini değerlendiriniz. (1-7 arası)
6. Projenin mekânsal adaleti destekleme düzeyini değerlendiriniz. (1-7 arası)
7. Projede yerel malzemenin kullanım düzeyini değerlendiriniz. (1-7 arası)
8. Projede atık kullanım düzeyini değerlendiriniz. (1-7 arası)
9. Projede yerel inşaat tekniklerinin kullanım düzeyini değerlendiriniz. (1-7 arası)
10. Projede yerel iş gücünün kullanım düzeyini değerlendiriniz. (1-7 arası)
11. Projede fiziksel çevre verilerinin kullanım düzeyini değerlendiriniz. (1-7 arası)
12. Projenin sosyal sürdürülebilirliğe katkısını değerlendiriniz. (1-7 arası)
13. Projenin çevresel/ekolojik sürdürülebilirliğe katkısını değerlendiriniz. (1-7 arası)
14. Proje paydaşları/aktörleri arasındaki iletişimin başarı düzeyini değerlendiriniz. (1-7 arası)
15. Projenizde planlı ve resmi olmayan süreçler yaşandı mı? Yaşandıysa kısaca açıklayınız.
16. Sizce projede Türkiye'ye özel olduğunu düşündüğünüz bir süreç, nitelik, tasarım, vb. var mı?
17. Projenizin planlanması, tasarlanması ve inşa edilmesi süreçlerinde yenilikçi olarak değerlendirdiğiniz bir yaklaşım var mı? Kısaca açıklayınız.
18. Projenizin dönüştürücü/değiştirici etkisi oldu mu? Kısaca açıklayınız.
19. Projenizi şu an baştan yapacak olsaydınız, neleri farklı yapardınız?
20. Bu anket kapsamında size sormadığımız ancak belirtmek istediğiniz bir durum var mı?

nlendirebileceğiniz, bu alanda çalışan başka birileri var mı?

Bu bölümde <u>yerel mimarlık yaklaşımı</u> ile ilgili sorular yer almaktadır.

1. Projede yerel bağlamı araştırmak için görevli biri var mıydı?
2. Proje öncesinde/sürecinde yerel kültür (günlük rutin, bayram vb.) araştırıldı mı?
3. Proje öncesinde/sürecinde yerel mimarlık teknikleri ve malzemeleri araştırıldı mı?
4. Proje öncesinde/sürecinde projenin uygulanacağı alanın fiziksel özellikleri (iklim, arazi, vb.) araştırıldı mı?
5. Projede yerel verilere dayanarak geliştirilen bir mimari form arayışı oldu mu?
6. Projede kullanılan malzemeler nelerdi?
7. Projede kullanılan malzemeler arasında geleneksel olarak tanımladıklarınız nelerdir?
8. Projede kullanılan malzemeler arasında yenilikçi olarak tanımladıklarınız nelerdir?
9. Projede atık malzeme kullanıldı mı? Kullanıldıysa nelerdir?
10. Projede yerele özgü inşaat teknikleri kullanıldı mı?
11. Projenin uygulanma aşamasında yerel işgücü kullanıldı mı?
12. Projede kullanılan yerel işgücü gönüllülük esası ile mi çalıştı?
13. Projenin uygulama aşamasında yerel malzeme ile yerel işgücü arasında bir ilişki kuruldu mu? (Yerel malzeme yerliler tarafından geleneksel yöntemlerle mi uygulandı?)
14. Projenin yerel malzeme ya da yerel iş gücü kullanımı nedeniyle ekonomik katkı sağlandığını düşünüyor musunuz? Kısaca açıklayınız.
15. Projenin uygulandığı bölgenin önemli gelir kaynakları ile ilişkili bir mekân önerildi mi?